

Ministerstwo Pracy
i Polityki Społecznej

**Krajowy Program
Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu
Społecznemu 2020**

Nowy wymiar aktywnej integracji

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Warszawa 2013

Spis treści

Wstęp	3
Rozdział I Diagnoza ubóstwa i wykluczenia społecznego	4
Rozdział II Cele Programu	35
Rozdział III Priorytety Programu	45
<i>Priorytet I Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu dzieci i młodzieży</i>	45
<i>Priorytet II. Zapewnienie spójności działań edukacyjnych, społecznych i zawodowych dzieci i młodzieży</i>	53
<i>Priorytet III Aktywna integracja w społeczności lokalnej</i>	60
<i>Priorytet IV Bezpieczeństwo i aktywność osób starszych</i>	69
<i>Priorytet V Zapobieganie niepewności mieszkaniowej i przeciwdziałania bezdomności</i>	74
<i>Priorytet VI. Zarządzanie i zmiany strukturalne systemu integracji społecznej</i>	81
Rozdział IV Monitorowanie programu	86
Rozdział V Podstawowe założenia systemu realizacji	87
Rozdział VI Plan finansowy	88

Wstęp

Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020 jest programem rozwoju, w rozumieniu art. 15, ust. 4 pkt. 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 157, poz. 1240, z późn. zm.¹) i stanowi tym samym dokument o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, ustanowiony w celu realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju – „Strategii Rozwoju Kraju 2020” oraz Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Społecznego, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego oraz innych strategii rozwoju.

W kontekście nowej metodologii programowania rządu, za istotny element uznano wyodrębnienie problematyki ubóstwa i wykluczenia społecznego, jako część krajowych działań budowy Europejskiego Modelu Społecznego. Program został zapowiedziany w przyjętym przez Radę Ministrów 30 kwietnia 2013 roku, Krajowym Programie Reform na rzecz realizacji strategii „Europa 2020” – Aktualizacja KPR 2013/2014. Tym samym, stanowi on realizację krajowej polityki społecznej, w szczególności celu szczegółowego 3 Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 (SRKL), jak również w zakresie objętym warunkiem 9.1 warunkowości ex-ante dla Europejskiego Funduszu Społecznego, dotyczącym istnienia i realizacji krajowych strategicznych ram polityki na rzecz ograniczania ubóstwa i aktywnej integracji osób wykluczonych.

W grudniu 2010 roku Komisja Europejska przyjęła komunikat „Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej”, w którym przedstawiono sposób, w jaki różne dziedziny polityki przyczynią się do osiągnięcia tego ambitnego celu zmniejszenia ubóstwa i zwiększenia włączenia społecznego. Określono w nim również szereg działań towarzyszących, mających pomóc osiągnąć cel zmniejszenia ubóstwa oraz wyjaśniono koncepcję i sposób funkcjonowania platformy.

Określono, że walka z ubóstwem i wykluczeniem musi opierać się na wzroście gospodarczym i zatrudnieniu oraz na nowoczesnej i skutecznej ochronie socjalnej. Interwencja innowacyjnej ochrony socjalnej musi być połączona z szerokim zestawem polityk społecznych, łącznie z ukierunkowaną edukacją, pomocą społeczną, mieszkalnictwem, zdrowiem, godzeniem życia prywatnego i zawodowego oraz polityk rodzinnych. W związku z możliwością korzystania ze środków unijnych na realizację określonych działań w latach 2014 - 2020 w ramach funduszy Wspólnych Ram Strategicznych (WRS), wszystkie kraje członkowskie, w tym Polska, zobowiązane są do spełnienia odpowiednich warunków ex-ante.

Celem niniejszego dokumentu jest właśnie przedstawienie projektowanej polityki państwa w zakresie walki z ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w ramach warunku 9 Wspólnych Ram Strategicznych.

W pracach nad pierwszą wersją dokumentu wzięli udział przedstawiciele Departamentu Pomocy i Integracji Społecznej, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, który koordynował prace nad jego utworzeniem. Ponadto w pracach wzięli udział lub swoje uwagi złożyły Ministerstwa Zdrowia, Edukacji Narodowej, Infrastruktury i inne resorty, jak również eksperci organizacji obywatelskich i instytucji naukowych: Cezary Miżejewski (Polski Komitet EAPN), Piotr Olech (Pomorskie Forum Bezdomności), prof. Ryszard Szarfenberg (Polski Komitet EAPN, Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego), dr Bogdan Skrzypczak, Paweł Jordan (Stowarzyszenie Centrum Aktywności Lokalnej CAL), Andrzej Smosarski, Krzysztof Balon (Wspólnota Robocza Związku Organizacji Socjalnych WRZOS), Marek Borowski (Federacja Polskich Banków Żywności), Bartłomiej Głuszak (Federacja Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOSa), Bartosz Mioduszewski, Agata Gawska, (Fundacja Pomocy Matematykom i Informatykom Niepełnym Ruchowo) Elżbieta Ałtyn, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Mirosław Przewoźnik, Konwent CIS i KIS, w tym Andrzej Trzecicki i Katarzyna Sokołowska. Alina Karczewska (WRZOS), Jacek Kowalczyk (MOPS Kraków), dr Tomasz Kaźmierczak, dr Marek Rymśza.

Projekt zostanie skierowany do uzgodnień międzyresortowych oraz do konsultacji.

¹ Dz. U. z 2009, r. Nr 157, poz. 1240 i 1241, z 2010 r. Nr 28, poz. 146, Nr 96, poz. 620, Nr 123, poz. 835, Nr 152, poz. 1020, Nr 238, poz. 1578, Nr 257, poz. 1726, z 2011 r. Nr 185, poz. 1092, Nr 201, poz. 1183, Nr 234, poz. 1386, Nr 240, poz. 1429, Nr 291, poz. 1707).

Rozdział I

Diagnoza ubóstwa i wykluczenia społecznego

Globalizacja gospodarki, szybki postęp technologiczny, zwłaszcza w dziedzinie informatyki i środków komunikacji społecznej, otwierają nowe perspektywy i szanse dla rozwoju. Wiążą się jednak także z nieznanymi wcześniej zagrożeniami dotyczącymi tworzenia warunków pełnego dla wykorzystania potencjału społeczeństw i adaptacji wszystkich grup społecznych do nowej rzeczywistości.

W roku 2011 ok. 120 mln mieszkańców Unii Europejskiej (25% jej ludności) doświadczało różnych (z różnym natężeniem) deficytów – tzn. braku środków finansowych, braku dostępu do dóbr materialnych, czy też dostępu do pracy.

Życie ¼ ludności Europy „na marginesie” podważa ideę spójności społecznej i obniża wartość kapitału społecznego Unii. Dlatego 27 państw UE podjęło decyzję, o połączeniu wysiłków na rzecz działań, zmierzających do ograniczenia ubóstwa i wykluczenia społecznego, przeznaczając na ten cel odpowiednie środki w nowej perspektywie finansowej (2014 – 2020). Państwa członkowskie zobowiązały się do opracowania polityk ograniczania ubóstwa, zaangażowania odpowiednich zainteresowanych stron, a następnie monitorowania rozwoju sytuacji, ze szczególnym uwzględnieniem warunków życia.

Zasięg ubóstwa, które w 2011 r. w Unii Europejskiej dotyczyło 16,9 %² społeczeństwa, a w Polsce 17,7%³, pomimo osiągania kolejnych etapów rozwoju gospodarczego i społecznego, stał się przyczyną ustanowienia walki z ubóstwem jednym z priorytetów w strategicznych programach rozwojowych na najbliższe lata.

Statystyczne wskaźniki ubóstwa i wykluczenia społecznego

Do statystycznego pomiaru ubóstwa w Polsce stosuje się obecnie trzy kryteria (przyjęte dla strategii Europa 2020 w UE). Rodzina (gospodarstwo domowe) jest zagrożone ubóstwem, jeżeli jego dochód jest niższy niż 60% mediany dochodów w danym kraju. W 2011 r. wartość tak ustalonej granicy ubóstwa wynosiła dla jednej osoby około 1000 zł miesięcznie, a dla rodziny 2+2 było to nieco ponad 2100 zł. Jeżeli rodzina deklaruje, że nie może zaspokoić z powodów finansowych co najmniej czterech z dziewięciu podstawowych potrzeb, to uznawana jest za będącą w sytuacji pogłębionej deprivacji materialnej. Ostatnie kryterium dotyczy czasu pracy członków rodziny w roku poprzedzającym badanie. Jeżeli czas pracy członków rodziny był niższy niż 20% pełnego rocznego czasu pracy, wówczas mowa o rodzinach żyjących w sytuacji bardzo niskiej intensywności pracy.

Dla celów pomiaru łącznego występowania tych sytuacji stosuje się jednocześnie trzy kryteria. Żeby uniknąć podwójnego liczenia osób, np. jednocześnie zagrożonych ubóstwem i podlegających pogłębionej deprivacji, bierze się pod uwagę spełnianie tylko jednego z nich. W ten sposób otrzymujemy liczbę osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. W Polsce w 2011 r. wynosiła ona 10,2 mln co stanowiło 27,2% całej ludności wobec 24,2% średnio w UE. Zagrożonych ubóstwem było ok. 6,6 mln osób, doświadczających pogłębionej deprivacji ok. 4,9 mln i ok. 2,1 mln osób żyjących w gospodarstwach domowych z niską intensywnością pracy.⁴

Warto podkreślić, że wartość prezentowanego wskaźnika w Polsce systematycznie maleje (od 2005 r. tj. od momentu podjęcia badań przez GUS⁵), podczas gdy w UE w 2011 r. odnotowano wzrost o 0,8 pkt. proc.

² EU-SILC 2011: European Union Statistics on Income and Living Conditions;

³ op. cit.

⁴ Poland – National target for the reduction of poverty and social exclusion;

⁵ Europejskie badania dochodów i warunków życia (EU-SILC) w 2011 r. Notatka informacyjna GUS. Materiał na konferencję prasową w dniu 21 grudnia 2012 r.

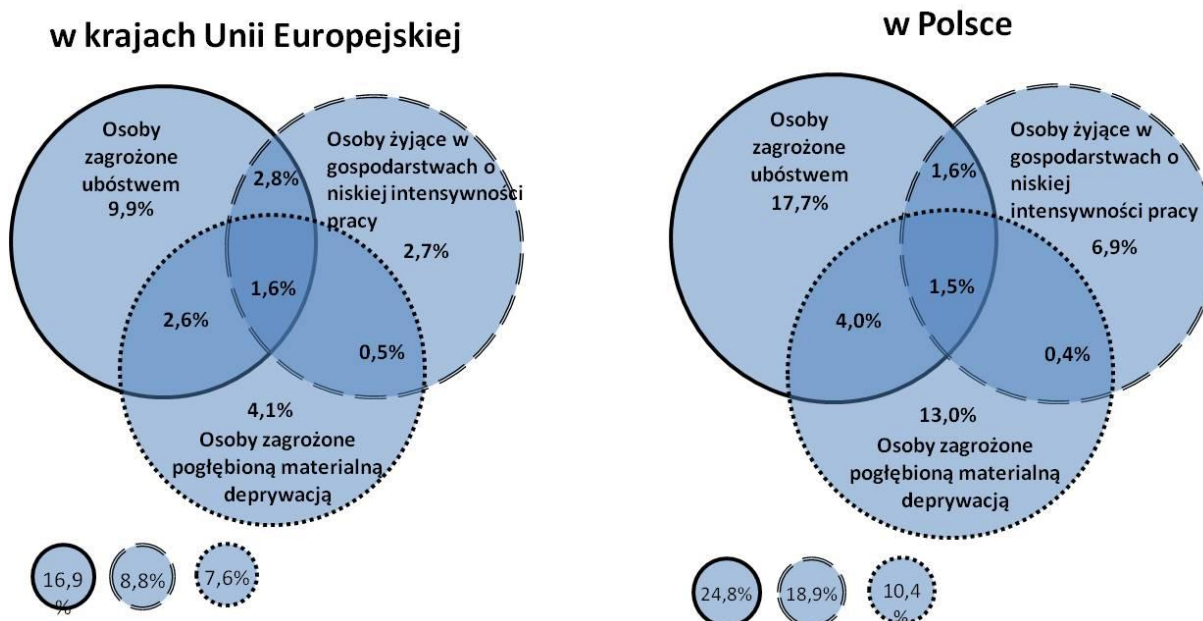
Tab. 1. Strategia Europa 2020 - podstawowe wskaźniki w 2011 r.⁶

Wyszczególnienie	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem	Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej	Wskaźnik niskiej intensywności pracy
EU-27	24,2	16,4	8,8	10,0
Maksymalna wartość w EU	49,1	22,3	43,6	13,7
Minimalna wartość w EU	15,3	9,8	1,2	4,5
POLSKA 2011	27,2	17,7	13,0	6,9
2010	27,8	17,6	14,2	7,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EU SILC.

Jeżeli rodzina doświadcza różnych problemów jednocześnie wówczas jej sytuacja jest trudniejsza. Wszystkimi trzema formami ubóstwa i wykluczenia społecznego (centrum przecinających się kół) było dotkniętych 8 mln (1,6%) Europejczyków. W Polsce w 2011 r. było to nieco ponad 0,5 mln (1,5%).

Rys. 1 Odsetek osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w krajach Unii Europejskiej i Polsce w 2011 r. (nakładanie się subpopulacji)

Chociaż od 2008 r. w Polsce liczba zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym obniżyła się do 2011 r. o blisko 1,3 mln. osób, to jednak zwiększyła się liczba zagrożonych ubóstwem o ok. 270 tys. W tym samym okresie zmalała liczba osób zagrożonych materialną deprivacją o 1,8 mln i o 370

⁶ W badaniu EU-SILC używane są różne okresy odniesienia. Okresem odniesienia dla zmiennych dochodowych jest ostatni pełny rok kalendarzowy poprzedzający badanie. Dla innych zmiennych okresem odniesienia jest sytuacja bieżąca gospodarstwa domowego.

tys. zagrożonych niską intensywnością pracy. Polska pomimo wyraźnej poprawy w zakresie warunków życia nadal należy do grupy krajów o wysokim poziomie zagrożenia ubóstwem.

Mimo, że w Polsce wskaźnik osób zagrożonych pogłębioną deprawacją materialną systematycznie maleje (z 14,2% w 2010 r. do 13,0% w 2011 r.), dystans do UE nadal jest znaczny, bowiem wskaźnik dla 27 państw wyniósł w 2011 r. – 8,8% (mimo nieznacznego wzrostu o 0,7 pkt. proc. w porównaniu z 2010 r.). W Polsce największy postęp dokonał się w dostępności komputerów i samochodów. W 2011 r. z powodu braku środków finansowych komputera nie posiadało jedynie 7,4% gospodarstw domowych, a samochodu 10,6% gospodarstw (w 2005 r. odpowiednio: 30,3% i 24,5% gospodarstw)⁷.

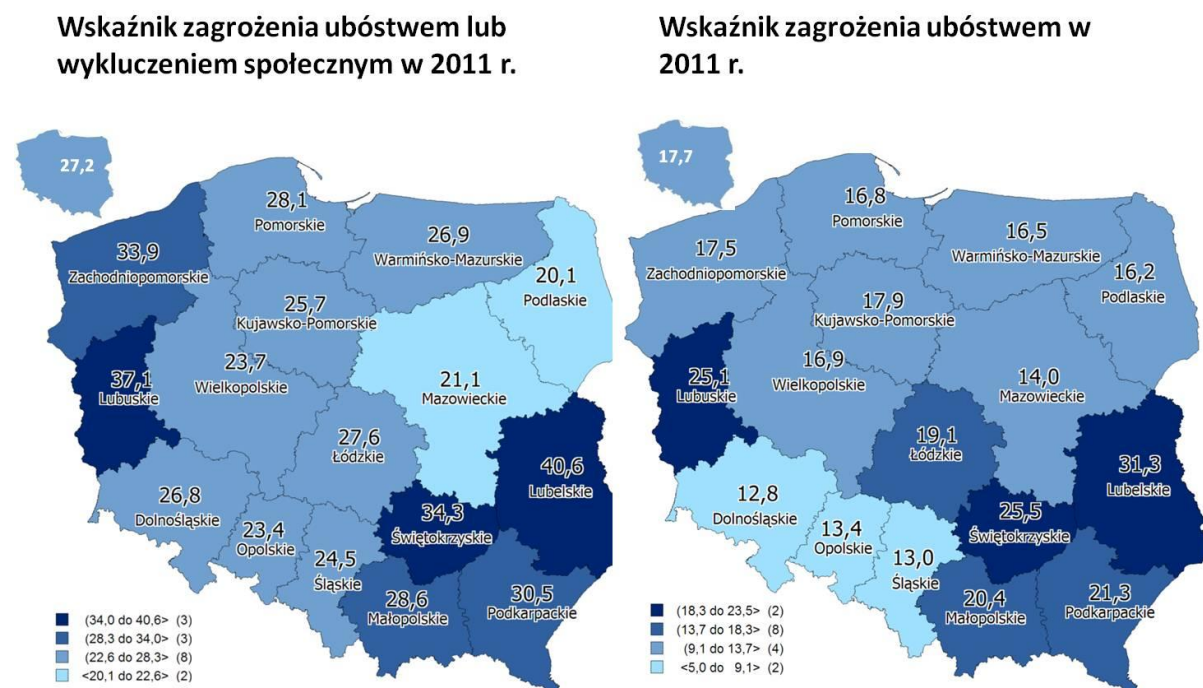
Ubóstwo i wykluczenie społeczne według województw

Przeprowadzone badania nad zasięgiem ubóstwa lub wykluczeniem społecznym pozwalają na dokonanie charakterystyk regionalnych, w przypadku Polski – odpowiednie wskaźniki oszacowano w podziale na województwa.

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym osiągnął najwyższe wartości w województwach: lubelskim, lubuskim (które zanotowały także jego wzrost w latach 2008 – 2011 w granicach 3 pkt. proc.) i świętokrzyskim. Najwyższy spadek ubóstwa zanotowano w województwach: warmińsko – mazurskim (o 9,1 pkt. proc.), świętokrzyskim (6,4 pkt. proc.) oraz podkarpackim (5,3 pkt. proc.)

W Polsce najwyższe wartości wskaźnik zagrożenia ubóstwem osiągnął w województwie lubelskim (31,3%), świętokrzyskim (25,5%) oraz lubuskim (25,1%), a najniższe w dolnośląskim (12,8%), śląskim 13,0%) i opolskim (13,4%).

Mapa.1 Wskaźniki zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym według województw w 2011 r.

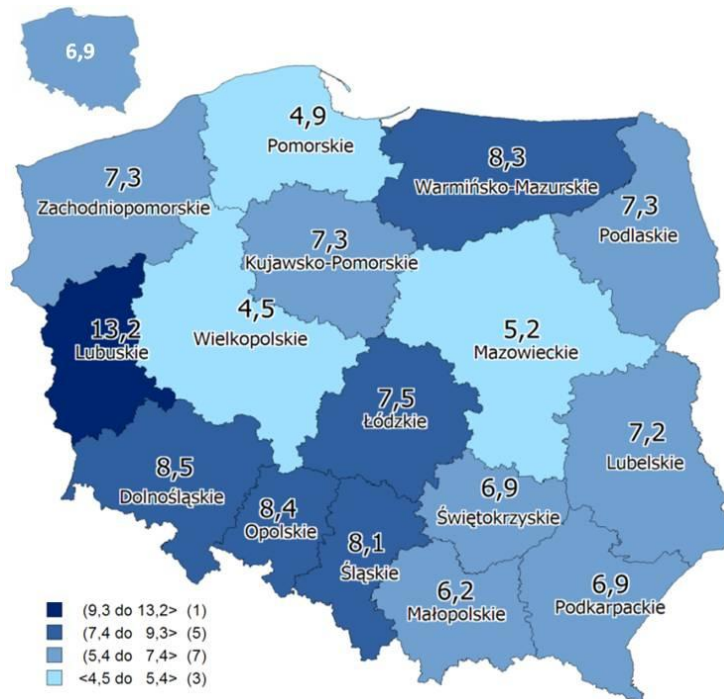
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat;

Wskaźnik zagrożenia niską intensywnością pracy kształtował się najmniej korzystnie w województwie lubuskim (13,2%). Powyżej średniej krajowej notowano także w województwach dolnośląskim (8,5%), opolskim (8,4) i warmińsko – mazurskim (8,3%). Najkorzystniej kształtował się natomiast w województwie wielkopolskim (4,5%), pomorskim (4,9%) oraz w województwie mazowieckim (5,2%).

⁷ Dane GUS

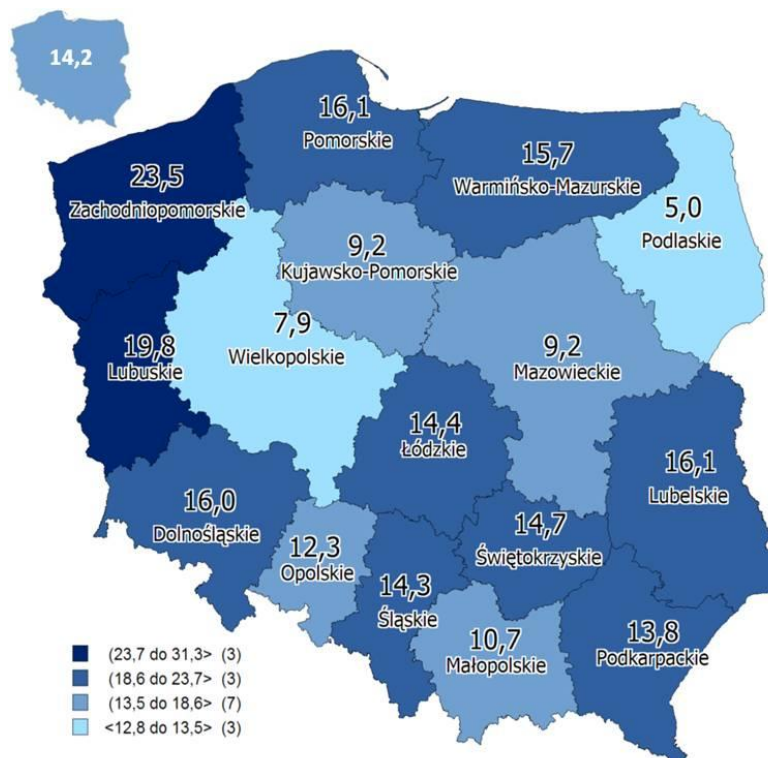
Najsilniejszą deprivacją materialną zagrożone są województwa: zachodniopomorskie (23,5%) i lubuskie (18,8%), w najlepszej sytuacji są natomiast podlaskie (5,0) i wielkopolskie (7,5%).

Mapa.2 Wskaźnik zagrożenia pogłębiona deprivacją materialną w województwach w 2011 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat;

Mapa 3. Wskaźnik niskiej intensywności pracy w województwach w 2011 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat;

Klasa miejscowości a ubóstwo i wykluczenie społeczne

Wymiar terytorialny ubóstwa lub wykluczenia społecznego kształtuje się odrębnie w zależności od klasy miejscowości (czyli liczby mieszkańców). Zależność ta i jej kierunek jest systematycznie badana przez GUS⁸ i potwierdza wynik uzyskany w badaniu EU SILC, który wskazuje, na fakt, że im mniejsza klasa miejscowości tym wzrasta ryzyko narażenia na ubóstwo i wykluczenie społeczne.

Tab. 2. Podstawowe wskaźniki Strategii Europa 2020 w podziale na klasę miejscowości w 2011

Wyszczególnienie	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem	Wskaźnik pogłębionej deprawacji materialnej	Wskaźnik niskiej intensywności pracy
Polska	27,2	17,7	13,0	6,9
Klasa miejscowości				
Miasta razem	23,0	12,7	12,3	6,9
Miasta o liczbie mieszkańców w tys.				
500 i więcej	16,3	8,1	7,9	5,1
500 – 200	23,0	12,8	13,3	7,2
200 – 100	24,1	13,7	13,1	9,4
100 – 20	23,9	13,3	12,6	7,0
20 i mniej	26,3	15,5	14,3	6,7
Wieś	33,7	25,2	14,1	6,9

Źródło: Europejskie badanie dochodów i warunków życia (EU-SILC) w 2011 r. Notatka informacyjna GUS

Jak wynika z zaprezentowanych danych zagrożenie ubóstwem ma wyraźny terytorialny wymiar. W ramach prac nad *Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie*⁹ zidentyfikowane zostały czynniki i procesy, które z różną intensywnością przyczyniają się do deprecjacji określonych regionów, stanowią o problemach społecznych wynikających z ich niedorozwoju gospodarczego i braku dostępu do usług publicznych. Zidentyfikowane czynniki, to z jednej strony położenie – z dala od dużych ośrodków, peryferyjność wynikająca z utrwalonych zaszczości (położenie na krańcach obecnych, bądź poprzednich granic administracyjnych województw), obszary przygraniczne, część dawnych terenów popegeerowskich. Ponadto podkreślono niestabilność lokalnych rynków pracy z okresowymi gwałtownymi wzrostami bezrobocia, w tym ukryte bezrobocie (KSRR). Pociąga to za sobą również wyludnianie się przede wszystkim na korzyść dużych miast. Lokalne społeczności charakteryzują się biernością zawodową i społeczną pogłębioną niedoborem infrastruktury, w tym transportowej, a słabe skomunikowanie pogarsza mobilność.

Ubóstwo w wymiarze rodziny

Tendencje zmian w strukturze polskich rodzin są zbieżne z tendencjami zmian występującymi w krajach Europy Zachodniej. Zmniejsza się udział małżeństw z dziećmi, a wśród nich rośnie udział rodzin z jednym lub co najwyżej dwojgiem dzieci. Rodziny z jednym dzieckiem stanowią 47% ogółu,

⁸ Badania Budżetów Gospodarstw Domowych;

⁹ Dokument został przyjęty przez Radę Ministrów 13 lipca 2010 r.

z dwojgiem dzieci - 36%, a rodziny wielodzietne (mające troje i więcej dzieci) - 17%. Jedynie na wsi odsetek rodzin wielodzietnych jest ponad dwukrotnie wyższy (25%) niż w miastach (12%). Rodziny niepełne stanowiły 19,4% ogółu rodzin, z tego ok. 2 % to wielodzietne rodziny niepełne. Niemal wszystkie dzieci wychowywały się we własnych rodzinach - poza rodziną naturalną pozostawało około 1% dzieci.

Tab. 3. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w EU 27 wg typów rodzin biologicznych w latach 2008 - 2011. (%)

Wyszczególnienie		2008	2009	2010	2011
Samotni rodzice z dziećmi na utrzymaniu	A	50,5	48,5	51,7	49,8
	B	35,4	33,8	36,6	34,5
Rodzice z 1 dzieckiem na utrzymaniu	A	16,8	16,5	17,4	18,6
	B	11,3	11,4	11,8	12,7
Rodzice z 2 dzieci na utrzymaniu	A	17,7	18,0	18,8	19,3
	B	14,3	14,5	14,9	15,9
Rodzice z 3 lub więcej dzieci na utrzymaniu	A	31,0	31,1	31,4	30,8
	B	25,8	25,7	25,8	24,9

Źródło: Eurostat – EU- SILC

- A- Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym,
B- Wskaźnik zagrożenia ubóstwem

Według Eurostatu w 2011 r. w krajach UE 27, zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym było ok. 50 % samotnych rodziców z dziećmi i ok. 30% rodziców z 3 i więcej dzieci, były to wskaźniki znacząco wyższe od odpowiedniego wskaźnika dla rodzin z jednym dzieckiem na utrzymaniu. Odpowiednie wskaźniki dla Polski nie różniły się znacząco, od tych w UE 27

Tab. 4. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w Polsce wg typów rodzin biologicznych w latach 2008 2011- (%)

Wyszczególnienie		2008	2009	2010	2011
Samotni rodzice z dziećmi na utrzymaniu	A	51,9	51,8	51,7	46,4
	B	30,2	34,8	34,2	29,8
Rodzice z dzieckiem na utrzymaniu	A	24,4	20,5	20,7	18,8
	B	13,9	12,3	12,3	11,3
Rodzice z dwojgiem dzieci na utrzymaniu	A	25,3	24,3	25,3	24,6
	B	17,9	19,5	19,8	19,7
Rodziny wielodzietne z trojgiem lub więcej dzieci na utrzymaniu	A	45,4	46,3	42,3	44,4
	B	34,4	37,8	32,8	34,6

Źródło: Eurostat – EU-SILC

- A- Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym,
B- Wskaźnik zagrożenia ubóstwem

Zagrożenie ubóstwem wzrasta wraz ze wzrostem liczebności gospodarstwa domowego, a najwyższe wartości osiąga w rodzinach wielodzietnych z trojgiem bądź większą liczbą dzieci na utrzymaniu. Wśród tej grupy poziom zagrożenia ubóstwem w 2011 r. wyniósł 34,6% (w porównaniu z 2010 r. wzrósł o 1,8 pkt. proc.). Co znamienne, poziom wskaźnika ubóstwa (po transferach społecznych) oznacza, że zarówno starania własne rodzin, jak i pomoc państwa w postaci świadczeń i usług nie chronią istotnie rodzin wielodzietnych, a także samotnych rodziców przed wykluczeniem.

Osoby z rodzin niepełnych były w porównywalnie trudnej sytuacji jak osoby z rodzin wielodzietnych. W 2011 r. zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym było 46,6% (29,8% ubóstwem) osób z rodzin niepełnych, w porównaniu z 2010 r. ich liczba zmniejszyła się o 5,3 pkt. proc. (i odpowiednio 4,4% pkt. proc).

Utrzymywanie się sytuacji znaczącego zagrożenia ubóstwem, wynikającej także ze zbyt małej skuteczności systemu wsparcia rodzin wielodzietnych, może zaostrzać obawy młodych ludzi przed posiadaniem dzieci (konkurencyjność stylów życia i dóbr) oraz poważnie ograniczyć zdolność rodzin, które się na dzieci zdecydowały, do rzetelnego wypełniania funkcji wychowawczych.

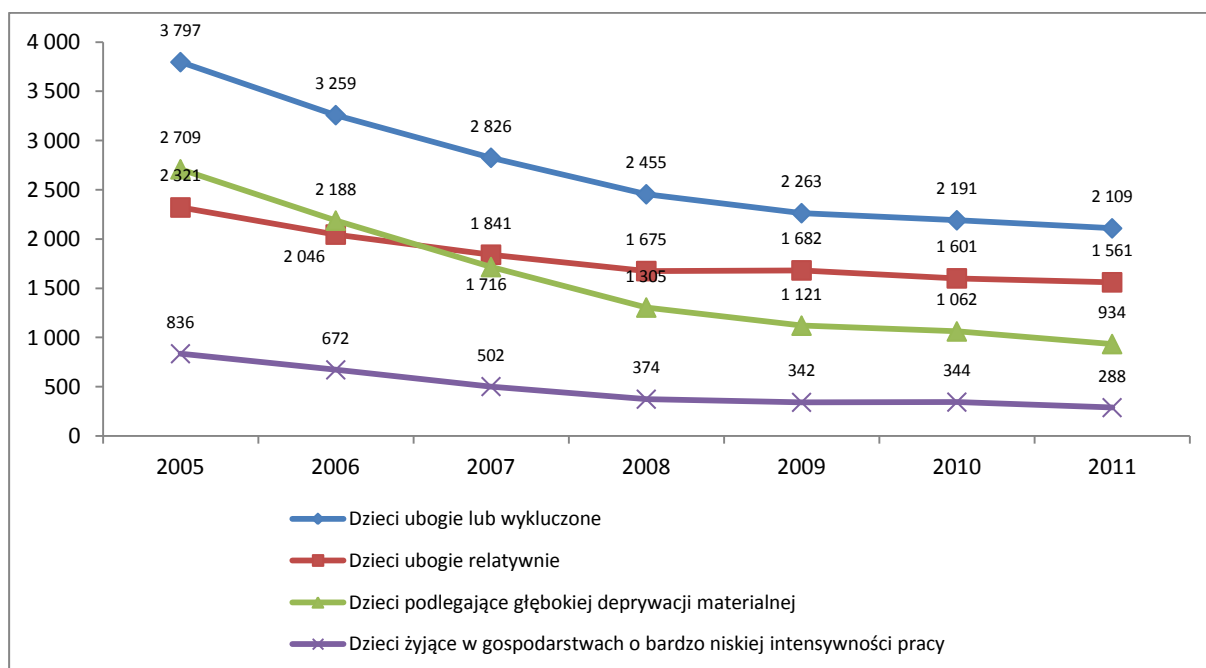
Ubóstwo dzieci i młodzieży

Dzieciństwo i młodość to dwa pierwsze etapy ludzkiego życia. Od ich jakości zależy to, jak się potoczy życie dorosłe (25+). Dzieci rodzą się w różnych rodzinach i w różnych społecznościach lokalnych. Rodziny te i społeczności mogą być wielowymiarowo zamożne i społecznie wykluczone i izolowane. Status materialny i niematerialny dzieci jest taki, jak rodzin i społeczności, w których się urodziły i w których dorastają. Z tego oczywistego faktu wynika ryzyko odtwarzania nierówności w kolejnych pokoleniach. Dzieci z zamożnych i włączonych rodzin, jako osoby dorosłe też są zamożne i włączone, a dzieci z rodzin ubogich i wykluczonych, gdy dorastają są w podobnej sytuacji jak ich rodzice. Podstawowym ideałem współczesnych społeczeństw jest równość szans życiowych. Realizuje się ona wtedy, gdy nierówności startu są niwelowane w trakcie dzieciństwa, na co dowodem jest ograniczenie zjawiska dziedziczenia statusu po rodzicach do minimum. Najlepsze wyniki w tym zakresie na świecie mają społeczeństwa skandynawskie.

Łącznie na koniec grudnia 2011 r. było w Polsce dzieci i młodzieży (0-24) ponad 10,9 mln, w tej liczbie 3,9 mln dzieci młodszych (0-9), w tym 1,7 mln dzieci w wieku 0-3, oraz 4,2 mln dzieci starszych (nastolatków, 10-19). Liczba dzieci w całej populacji będzie się w Polsce zmniejszać ze względu na to, że rodzi się mniej dzieci niż w przeszłości.

Według metodologii przyjętej dla potrzeb strategii Europa 2020 w Polsce ubogich lub wykluczonych dzieci (w wieku 0-17) było ponad 2,1 miliona. Stanowiło to około 30% dzieci w tym wieku.

Rys. 3: Liczba ubogich lub wykluczonych dzieci (0-17), liczba dzieci zagrożonych ubóstwem, liczba dzieci podlegających pogłębionej deprivacji materialnej, liczba dzieci żyjących w gospodarstwach domowych o niskiej intensywności pracy w latach 2005-2011 (w tysiącach)

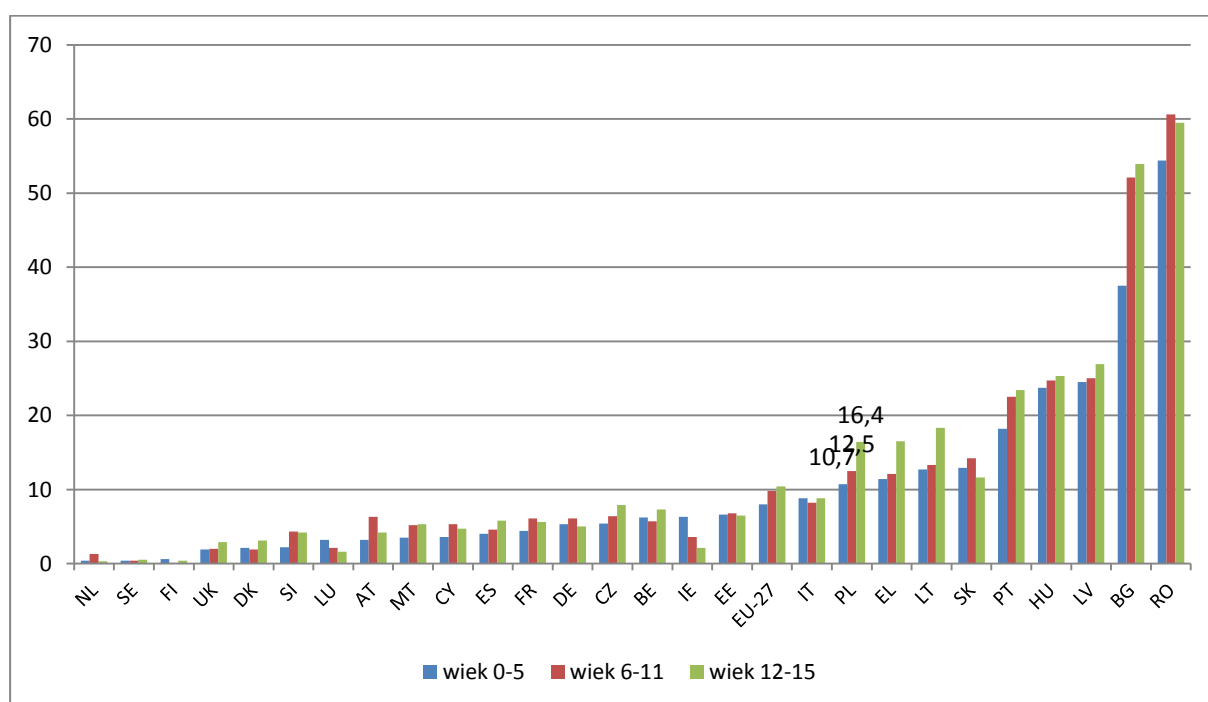
Źródło: Eurostat

Mimo zmniejszającej się liczby dzieci ubogich lub wykluczonych jest ona oczywiście nadal nie do zaakceptowania. W Europie najlepsze wyniki pod względem tych wskaźników mają kraje skandynawskie. Odsetek dzieci w takiej sytuacji jest tam mniejszy niż 20%.

Z przytoczonych danych wynika, że zmniejszenie do zera liczby gospodarstw domowych z niską intensywnością pracy nie spowodowałoby znaczącego zmniejszenia ubóstwa lub wykluczenia dzieci (288 tys. do 2,109 mln).

Jeżeli ubóstwo dochodowe z granicą 60% mediany dochodów gospodarstw domowych nazywane jest w UE sferą zagrożenia ubóstwem, to pogłębiona materialna deprivacja (co najmniej 6 potrzeb z 18) pokazuje już niezaspokojenie podstawowych potrzeb z powodów finansowych.

Rys. 4. Odsetek dzieci, których potrzeby podlegają głębokiej deprivacji w UE-27 według trzech grup wiekowych, w %, 2009 (rosnąco według wskaźnika dla dzieci z grupy 0-5, głęboka deprivacja: co najmniej 6 (z 18) potrzeb niezaspokojonych z powodów finansowych).

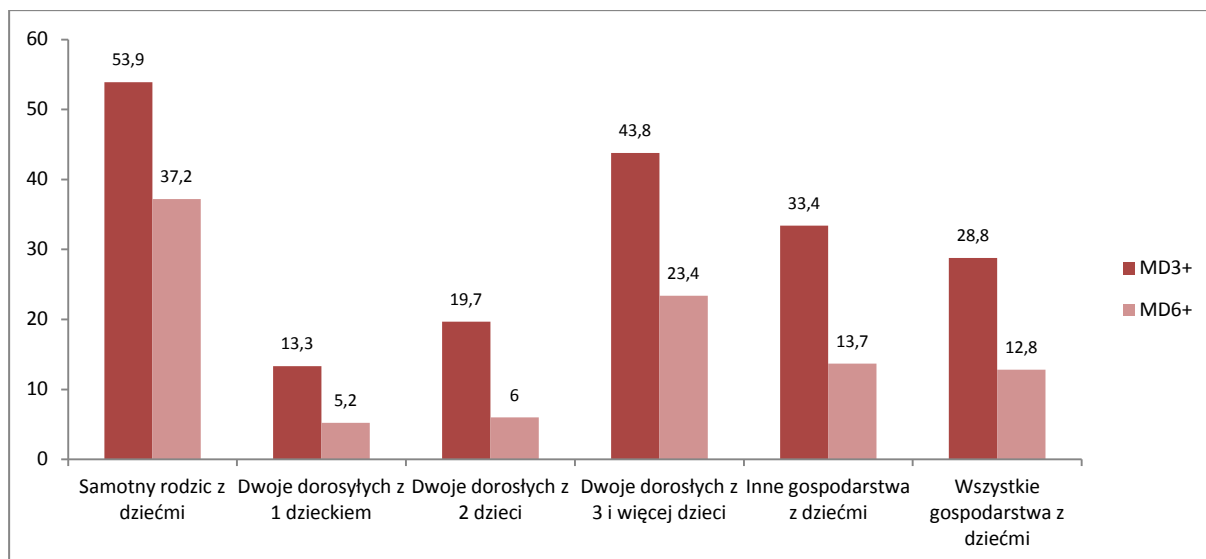

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EU SILC

W liczbach bezwzględnych dzieci podlegających głębokiej deprivacji w wieku 0-5 było w Polsce w 2011 r. (zakładając brak zmiany wskaźników od 2009 r.) - 262,9 tys., w wieku 6-11 - 274,7 tys., w wieku 12-15 - 263,5 tys. Łącznie było takich dzieci 801,1 tys. (0-15). Liczba dzieci podlegających głębokiej deprivacji powinna być mniejsza niż 1% (udało się to osiągnąć krajom skandynawskim), czyli w warunkach 2011 r. w Polsce – dzieci podlegających głębokiej materialnej deprivacji powinno być mniej niż 62,4 tys. (w odniesieniu do liczby dzieci w wieku 0-15 w 2011 r.).

Rozważając zależności między typem rodziny i deprivacją materialną dzieci należy podkreślić, że podlegają jej one w Polsce w większym stopniu w rodzinach samotnych rodziców, a po nich w rodzinach wielodzietnych. Głęboka deprivacja materialna (6+) dotyka 37% dzieci w pierwszych i 23% w drugich.

Rys.5: Deprivacja materialna w zakresie potrzeb dzieci (3+ i 6+ niezaspokojonych potrzeb z 18) ze względu na typ gospodarstwa domowego (2009, %)

Źródło: EU-SILC, opracowanie własne

W wielu krajach UE odsetek dzieci w rodzinach samotnych rodziców z głęboką deprivacją materialną potrzeb charakterystycznych dla dzieci jest mniejszy niż 10%, a w przypadku rodzin wielodzietnych takich krajów jest nawet więcej. W Polsce oznaczałoby to w przypadku rodzin samotnych rodziców zmniejszenie odsetka o ponad 27 punktów procentowych, a w przypadku wielodzietnych o ponad 13 punktów.

Poza samotnym rodzicielstwem i wielodzietnością warto zwrócić uwagę na nastoletnie macierzyństwo. Liczba nastoletnich matek w PRL była wysoka i dość stabilna, zmniejszyła się ona w latach 90. ale od kilku lat trendy w zakresie bardzo młodego macierzyństwa są niepokojące. W 2011 r. urodzeń w grupie wiekowej nastolatek (19 lat i mniej) zanotowano 16,2 tys., w 2010 r. było to 18,5 tys., w 2009 r. - 20,6 tys., w 2008 - 21,3 tys. Trend ogólny od 2008 r. jest więc malejący, ale w przypadku bardzo młodych matek miał tendencję wzrostową.

Tab.5: Liczba dzieci urodzonych przez bardzo młode matki

Wiek	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
12	1	-	-	-	2	-	-	-
13	7	5	3	6	4	4	7	5
14	43	40	38	40	39	64	75	60
15	239	245	247	260	259	251	329	341
16	1.142	954	1.008	983	963	1.125	1.230	1.313
Ogółem	1.432	1.244	1.296	1.289	1.267	1.444	1.641	1.719

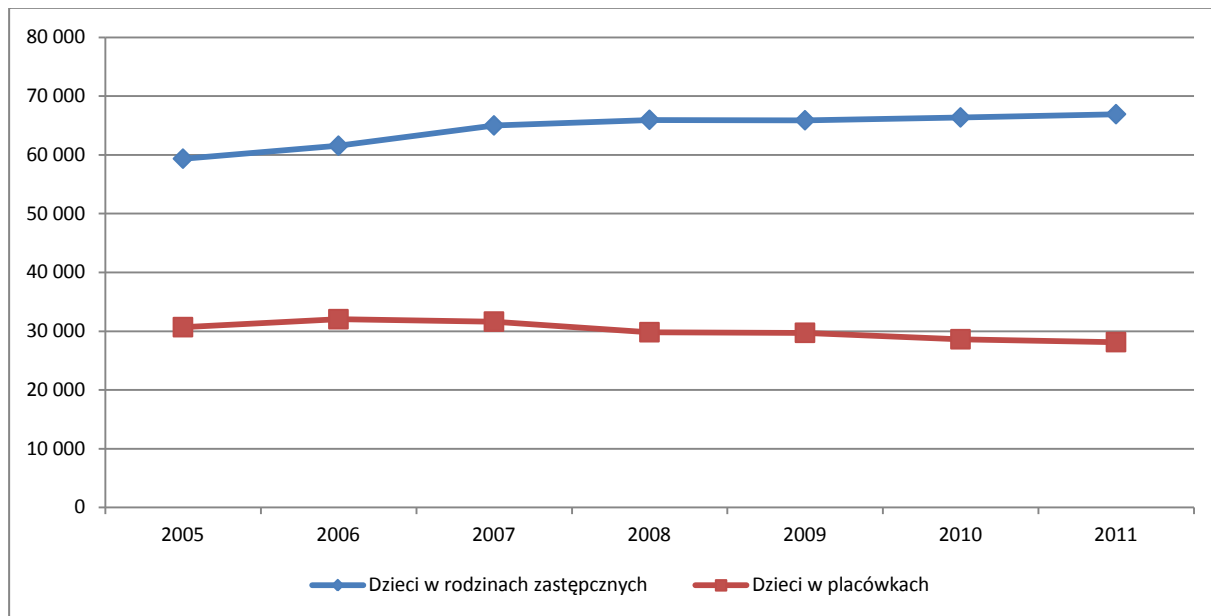
Źródło: P. Szukalski, Nastoletnie macierzyństwo we współczesnej Polsce, Polityka Społeczna, 2011 nr 1.

Zapobieganie przedwczesnemu macierzyństwu jest poważnym wyzwaniem, a gdy już do niego dojdzie należy odpowiednio pomóc matkom (rodzicom) i ich rodzinom w takiej sytuacji.

W przypadku niewydolności opiekuńczo-wychowawczej rodziny, w której mimo zastosowanych intensywnych metod pracy z rodziną, niemożliwym było pozostawienie w niej dziecka, małoletnich umieszcza się w pieczy zastępczej przede wszystkim rodzinnej (rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka) lub w instytucjonalnej (placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne i interwencyjne ośrodki preadopcyjne).

W 2011 r. w rodzinach zastępczych i w placówkach różnych typów przebywało ponad 95 tys. dzieci. Liczba ta jest wyższa niż w 2005 r. głównie z powodu narastających problemów opiekuńczo-wychowawczych wśród dzieci i młodzieży i ciągle nie zawsze wystarczająco skutecznego wsparcia kierowanego do rodziców. W stosunku do 2005 r., przyrost liczby dzieci w rodzinach zastępczych był wyższy niż jej zmniejszenie w placówkach.

Rys. 6. Dzieci w rodzinach zastępczych i w placówkach różnych typów (2005-2011)

Źródło: MPiPS, opracowanie własne

Problemy starszych dzieci i młodzieży (15-24) są już rozpatrywane w kontekście rynku pracy i edukacji. Zasadnicze dla tej grupy wiekowej jest przejście ze świata edukacji do świata pracy. Stąd też największy niepokój wywołuje zjawisko pozostawania poza edukacją, szkoleniami i pracą (NEET). W Polsce wstępnie oszacowany odsetek młodych ludzi w takiej sytuacji wynosił w 2011 r. 11,6%, głównie dotyczy to młodzieży w wieku 18-24 (niewielu krajom udaje się osiągnąć mniej niż 5%, np. Holandia). W liczbach bezwzględnych było to wówczas 590,4 tys. (odsetek osób w grupie wiekowej 15-24). Odsetek bezrobotnej młodzieży liczony w stosunku do liczby osób w tym przedziale wiekowym wynosił w 2011 r. 8,7%, co stanowiło 442,8 tys. młodych ludzi. Obie liczby zwiększają się od 2008 r. Stopa bezrobocia młodzieży w Polsce wzrasta od kilku lat, w IV kwartale 2012 r. wynosiła 27,4%. Kilku krajom udało się zmniejszyć ten wskaźnik do poziomu poniżej 10% (Holandia, Niemcy, Austria), aby to osiągnąć Polska musiałaby obniżyć stopę bezrobocia młodzieży o co najmniej 18 punktów procentowych do 2020 r.

Problematyka ubóstwa i wykluczenia dotyka w szczególności dzieci i młodzieży w różnym stopniu niepełnosprawnych. Szczególną opieką powinny być objęte rodziny wychowujące więcej niż jedno dziecko niepełnosprawne, gdyż najczęściej występują tam trudności z zapewnieniem odpowiedniej rehabilitacji wszystkim dzieciom, a niezaspokojenie tych potrzeb potęguje zagrożenie ubóstwem. W sferze edukacji jest to problem wykluczenia poza szkolnictwo integracyjne oraz niska jakość tego ostatniego, a w sferze zawodowej pozostawanie poza edukacją, szkoleniami i pracą po ukończeniu gimnazjów czy szkół zawodowych (w szczególności szkół specjalnych). W przypadku szkolnictwa w roku szkolnym 2009/2010 w szkołach poza specjalnymi było 38,1 tys. uczniów niepełnosprawnych (z czego najwięcej było dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, ponad 12 tys.), a w szkołach specjalnych 24,7 tys. (liczba uczniów w tych szkołach systematycznie zmniejsza się).

Ubóstwo osób w wieku produkcyjnym, w szczególności pracujących

Po osiągnięciu dorosłości i zakończeniu formalnej edukacji ludzie wchodzi w fazę życia, w której dominuje aktywność zawodowa i oczekuje się usamodzielnienia od rodziców i założenia własnej

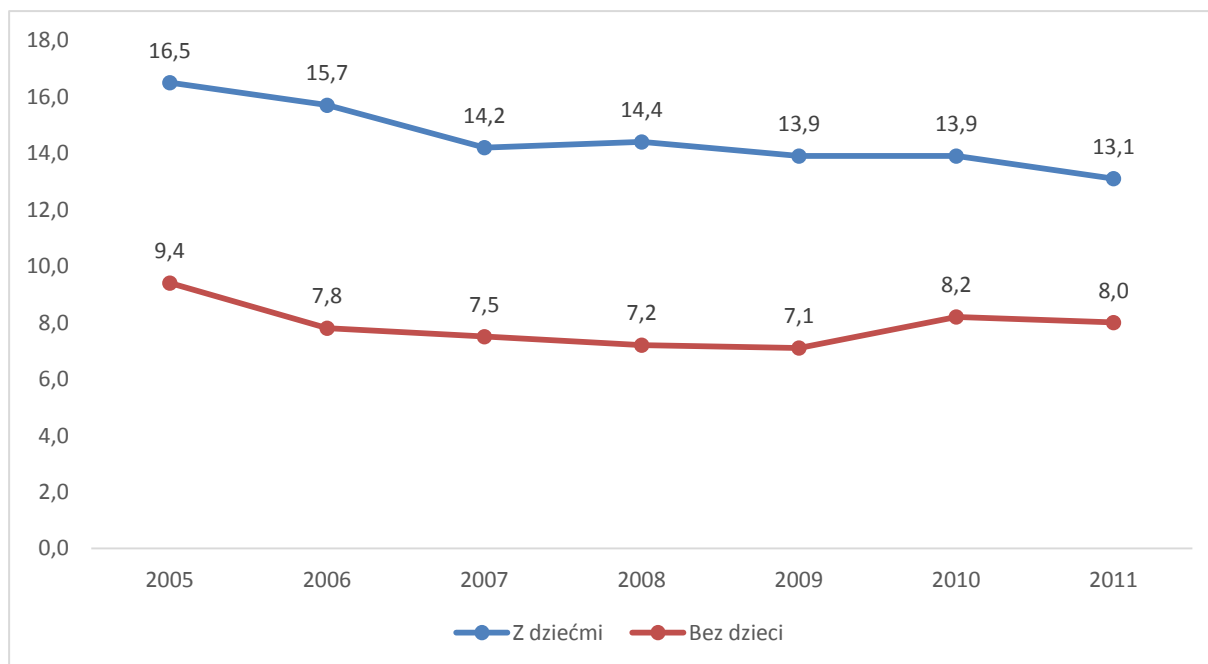
rodziny (odrębnego gospodarstwa domowego). Przejście na własne utrzymanie możliwe jest wtedy, gdy młody i dorosły już człowiek zdobędzie mniej lub bardziej stałe źródło dochodu. Jest nim przede wszystkim własna praca. Poza tym, że trzeba ją znaleźć, powinna dawać stałe zarobki wystarczające na utrzymanie siebie oraz ewentualnie innych osób. W świecie jednoosobowych gospodarstw domowych każdy utrzymywałby tylko siebie. W rzeczywistości ludzie zwykle tworzą wieloosobowe gospodarstwa domowe. Gdy jedna lub więcej spośród osób je tworzących nie pracuje i nie ma innych dochodów, wówczas zarobki lub dochody z innych źródeł pozostałych muszą wystarczać na zaspokojenie potrzeb wszystkich. Z tego powodu wyobrażenie, że osoby pracujące nie mogą być ubogie jest błędne. Nawet zarobki wyższe niż płaca minimalna mogą być niewystarczające, jeżeli takie osoby żyją w wieloosobowym gospodarstwie domowym bez innych źródeł dochodu.

Z tego wynika, że sytuacją najlepiej chroniącą przed ubóstwem jest praca zarobkowa co najmniej dwóch osób w rodzinie. Wskazuje to na model dwojga żywicieli jako najbardziej pożądaną ze względu na możliwość utrzymania rodziny ponad granicą ubóstwa. Z powodu bezrobocia, niezdolności do pracy czy obowiązków opiekuńczych nie zawsze jest to możliwe. W takich sytuacjach dochody gospodarstw domowych są uzupełniane poprzez świadczenia społeczne w postaci pieniężnej, np. zasiłki dla bezrobotnych, emerytury, renty, świadczenia rodzinne. Mimo tego nadal mamy do czynienia w Polsce z ubóstwem wśród osób pracujących.

W 2011 r. 11,1% osób pracujących było w sytuacji zagrożenia ubóstwem. Wśród osób pracujących poza rolnictwem wskaźnik wynosił 7,4%¹⁰. W ogóle zatrudnionych na podstawie umowy z pracodawcą zagrożonych ubóstwem było 4,5%, a wśród pozostałych pracujących 26,5% (wskaźniki za Eurostatem).

Jeżeli weźmiemy pod uwagę rodzaj gospodarstwa domowego, to wśród jednoosobowych pracujących zagrożonych ubóstwem było 12,7%, a wśród osób samotnych z nieletnimi dziećmi było to 15,9%.

Rys. 7. Ubóstwo osób pracujących, gospodarstwa domowe z dziećmi i bez dzieci (w %)

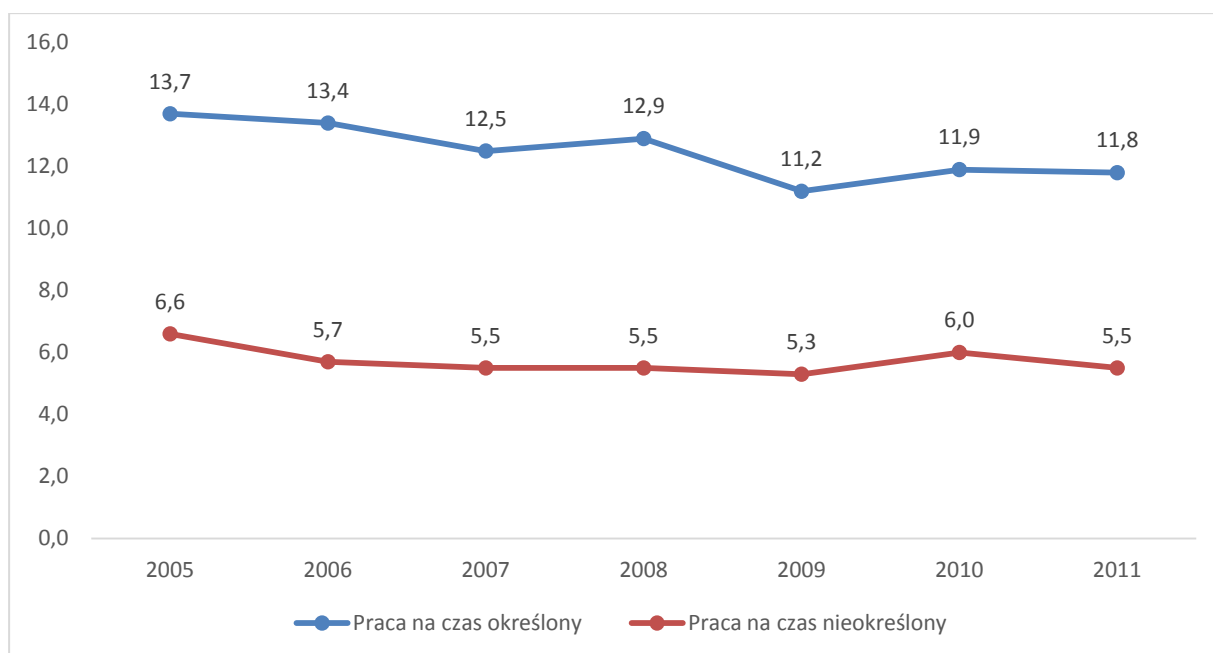

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

Obecność dzieci w gospodarstwie domowym sprawia, że zagrożenie ubóstwem jest tam większe. Podobnie jest w przypadku gospodarstw z osobami bezrobotnymi.

Rys. 8. Ubóstwo pracujących w zależności od rodzaju pracy (w %)

¹⁰ M. Bukowski, I. Magda red. Ubóstwo a praca. MPIPS, 2013, s. 120.

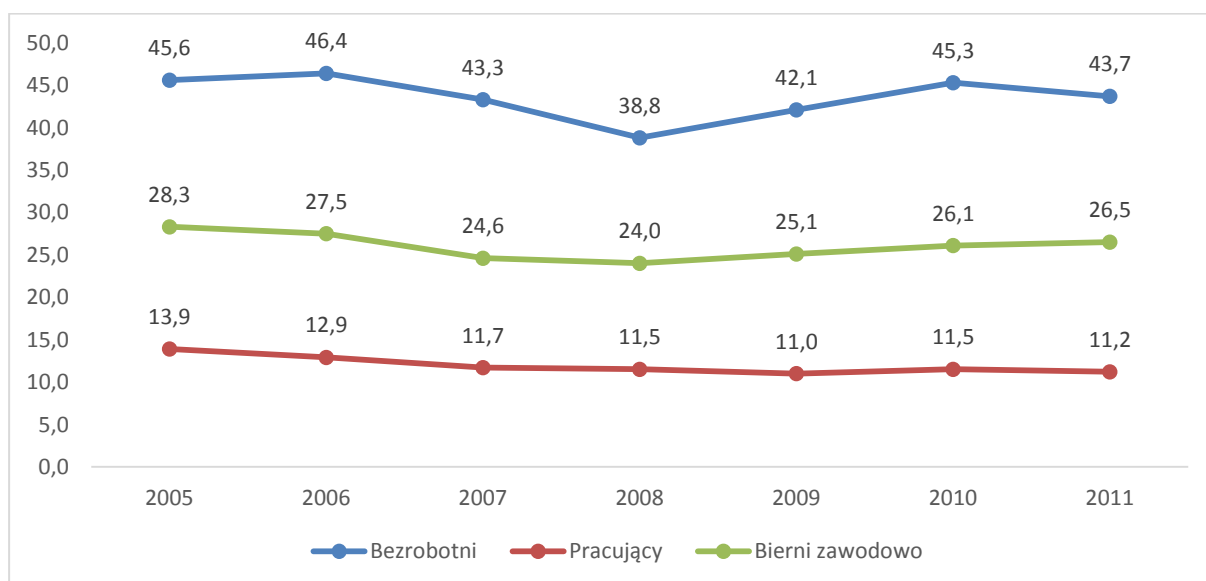

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

Osoby pracujące mające stałą pracę są mniej zagrożone ubóstwem w porównaniu z osobami mającymi prace tymczasowe. Nieco wyraźniejszy trend spadkowy można odnotować w przypadku tego drugiego rodzaju prac.

Gdy weźmiemy pod uwagę zarówno skład gospodarstwa domowego (obecność dzieci), jak i intensywność pracy w tym gospodarstwie (wskaźnik przepracowanych miesięcy przez jego członków w danym roku), wówczas okazuje się, że zagrożenie ubóstwem gospodarstw z dziećmi i o niskiej intensywności pracy (między 20% a 45%) wynosiło w Polsce 44,7%. W przypadku wysokiej intensywności pracy w gospodarstwie z dziećmi wskaźnik ten zmniejsza się do 7,4%, ale nadal nie jest zerowy. Ubóstwem zagrożone są najbardziej osoby bezrobotne. Oznaczać to może, że pomoc finansowa dla nich jest niedostępna i/lub nieadekwatna do ich sytuacji.

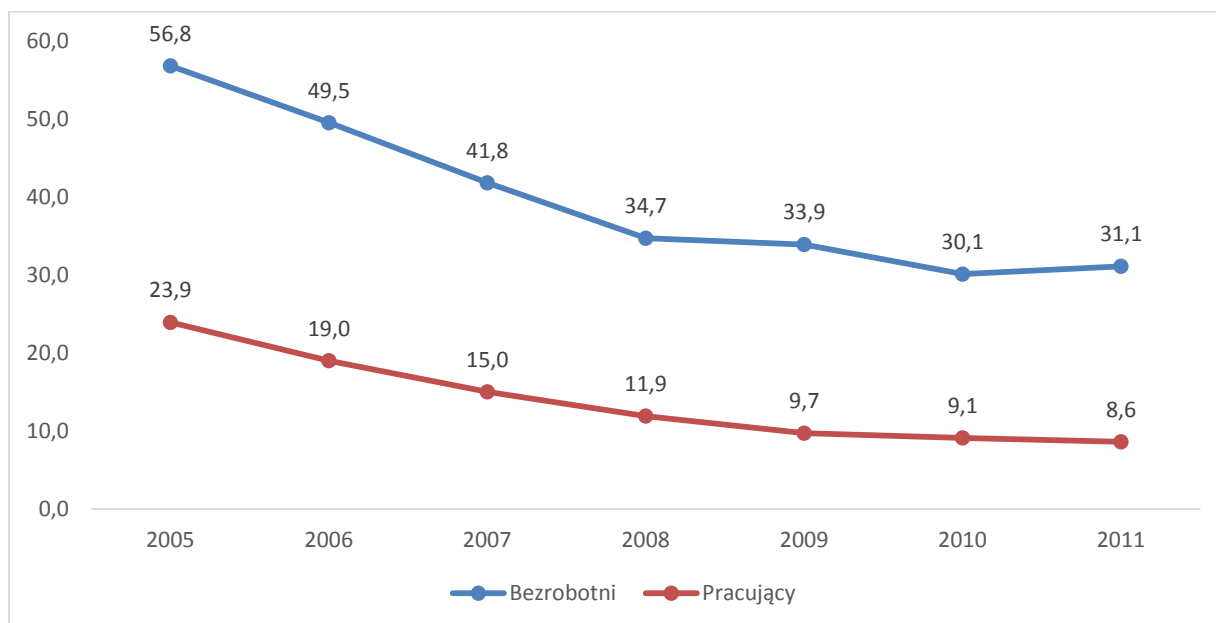
Rys. 9. Odsetek osób w wieku 16-64 lat zagrożonych ubóstwem ze względu na status na rynku pracy (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

Pogłębiona deprivacja również dotyka w dużo większym stopniu osób bezrobotnych niż osób pracujących.

Rys. 10. Odsetek osób bezrobotnych i pracujących dotkniętych pogłębioną deprivacją materialną (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

Ubóstwo osób starszych

W społeczeństwie są dwie główne grupy wiekowe, od których nie wymaga się, aby utrzymywały się z pracy. Poza dziećmi są to osoby starsze. Przez długi czas kryterium wiekowe dla tak rozumianej starości wynosiło w Polsce 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn. Po ostatnich reformach kryterium wiekowe wynosi 67 lat niezależnie od płci, ale będzie ono obejmować całą ludność stopniowo w dłuższym okresie.

Jeżeli zastosujemy dodatkowe granice wieku starszego, wówczas istnieje możliwość uwzględnienia w analizie również osób w wieku niższym niż emerytalny. Kategoria ta została wyodrębniona w polityce społecznej jako osoby w wieku przedemerytalnym. W kontekście rynku pracy mowa też o starszych pracownikach. Przy dodatkowej granicy 50 lat i nowym wieku emerytalnym grupa wiekowa, którą się tu interesujemy objęłaby dodatkowo 16 roczników. Przy czym te w wieku w przedziale od 50 do 60 lat z pewnością nie byłyby uznane za przedemerytalne należąc wyłącznie do kategorii starszych pracowników.

Problemy ubóstwa osób w wieku emerytalnym, przedemerytalnym i starszych pracowników mocno się różnią. Szczególnie sytuacja pierwsza i trzecia są odmienne ze względu na to, że w pierwszym przypadku jest to ubóstwo osób uznanych oficjalnie za uprawnione do przejścia na emeryturę (choć nie tylko kryterium wieku jest tu stosowane). W drugim przypadku mamy osoby, które powinny utrzymywać się z własnej pracy, a więc jest to ubóstwo osób bezrobotnych lub pracujących. Możliwe też, że jest to ubóstwo osób, które z powodu problemów ze zdrowiem i sprawnością są faktycznie i/lub formalnie niepełnosprawne.

Sytuacja rodzinna osób starszych zmienia się wraz z wiekiem. Wydłużające się życie osób starszych oznacza, że coraz częściej dożywają one czasu, w którym ich dzieci wchodzi w okres wieku starszego. Tworzy to wyraźną strukturę wielopokoleniowej dorosłości – dziadkowie, starzejące się już ich dzieci, oraz kolejne pokolenie ich dorosłych wnuków.

Osoby starsze są zagrożone ubóstwem z kilku powodów. Po pierwsze, mogły nie nagromadzić w ciągu życia majątku dającego im odpowiednie zabezpieczenie. Nie chodzi przy tym tylko o oszczędności pieniężne, ale o własność dóbr o dużej wartości, w szczególności mieszkań i domów,

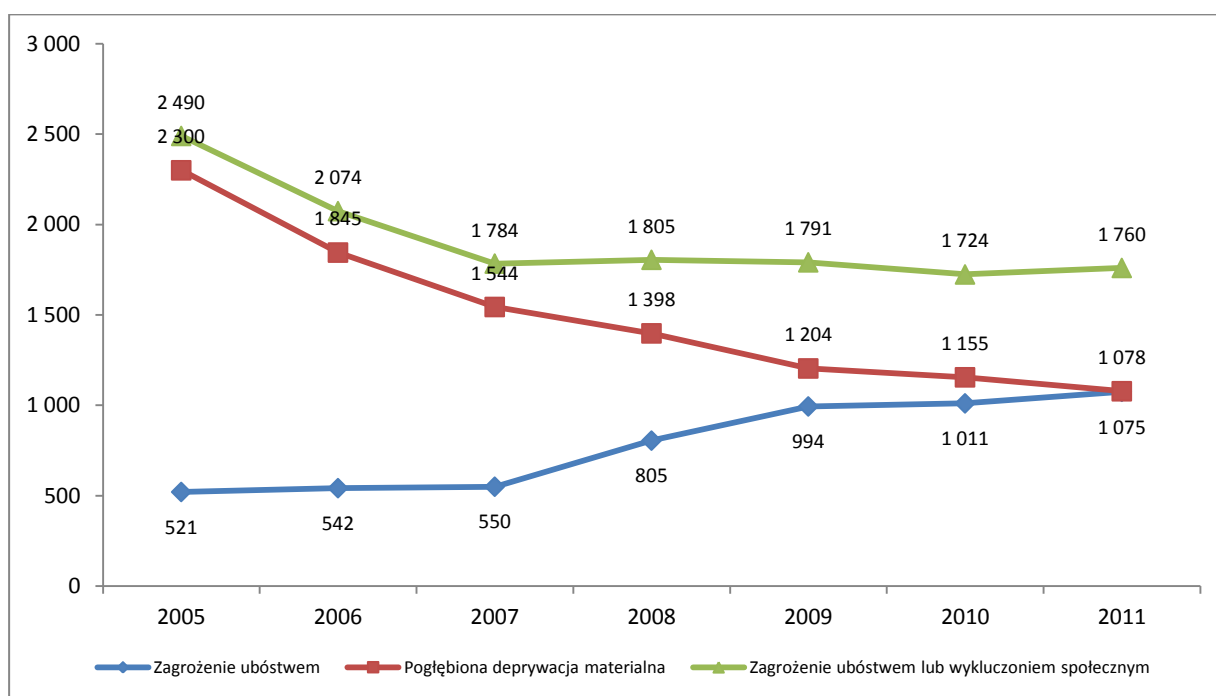
które mogą być źródłem stałego lub okazjonalnego dochodu z wynajmu lub sprzedaży. Po drugie, nie miały dzieci lub ich dorosłe dzieci z różnych powodów nie wspierają ich finansowo i/lub rzeczowo. Nawet, gdy je wspierają, pomoc ta może być niewystarczająca. Po trzecie, nie wszystkie osoby starsze nabywają prawo do emerytury, a gdy już ono przysługuje emerytura może być zbyt niska w stosunku do potrzeb gospodarstwa domowego. Należy pamiętać, że osoby starsze mogą też ze swoich stałych świadczeń wspierać młodszych członków rodziny. Po czwarte, nie wszystkie osoby starsze, w szczególności w bardziej zaawansowanym wieku mogą pracować, żeby w ten sposób ewentualnie uzupełnić dochody poprzez pracę w niepełnym wymiarze czasu, dorywczą etc.

Wskaźniki ubóstwa osób starszych powinny być interpretowane z uwzględnieniem powyższych uwag.

Ogólnie rzecz ujmując ubóstwo relatywne osób na emeryturze w wieku powyżej 65 lat jest w Polsce nadal dość niskie, ale widać wyraźnie bardzo niepokojący trend wzrostowy w okresie 2005-2011. Średnia dynamiki dla krajów UE była ujemna i wyniosła -2,5 punktu proc., co oznacza, że porównując lata 2011 do 2005 ubóstwo relatywne emerytów zmniejszyło się w Europie. W Polsce odwrotnie - wzrosło i to o 8 punktów. Należy dodać, że w tym okresie średnie ubóstwo relatywne emerytów było w Polsce niższe od średniego dla UE o około 9 punktów procentowych.

Gdy porównamy dynamikę trzech wskaźników stosowanych do pomiaru ubóstwa zobaczymy, że liczba osób, których gospodarstwa domowe podlegają pogłębionej deprywacji materialnej, zmniejsza się przy zwiększającej się liczbie tych, które zagrożone są ubóstwem relatywnym. Z tego też powodu wskaźnik, który uwzględnia oba te aspekty od 2007 roku jest stabilny.

Rys. 11. Ubóstwo, deprywacja i wykluczenie osób w wieku 60 lat i więcej (w tysiącach)

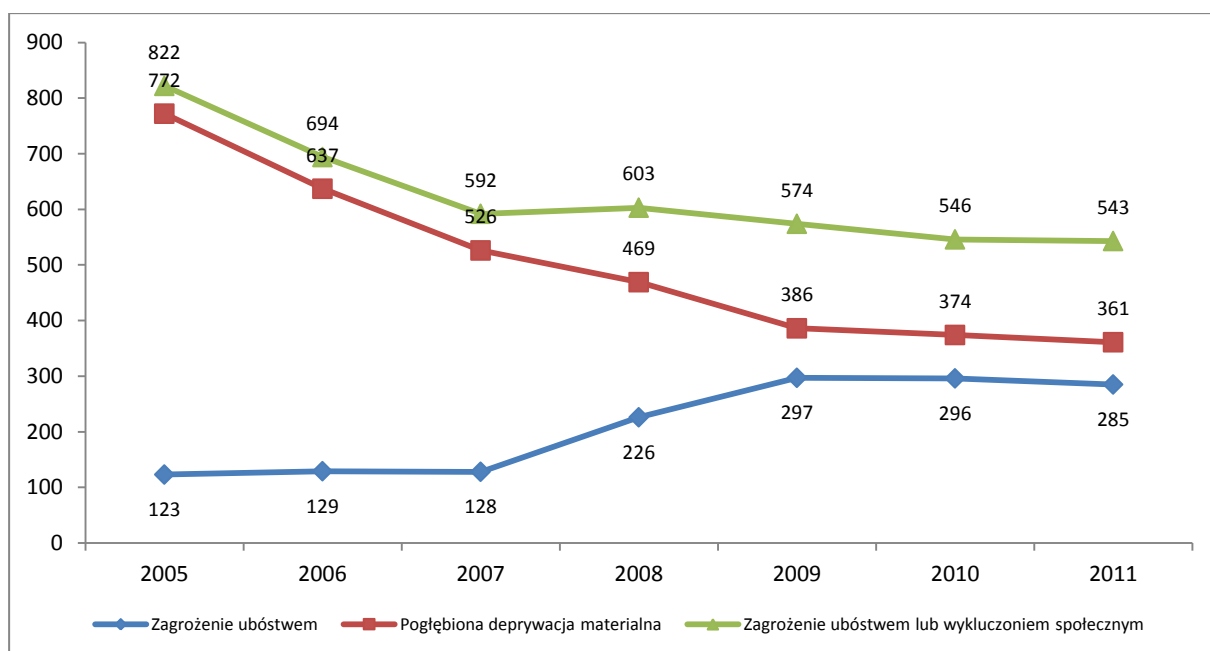

Źródło: opracowanie własne, dane Eurostat

Mimo tego, że niektóre aspekty sytuacji poprawiają się w Polsce w 2011 r. było ponad 1,8 miliona osób w wieku 60 i więcej lat, które były w sytuacji zagrożenia ubóstwem lub pogłębionej deprywacji. Stanowiło to 22,5% osób w tej grupie wiekowej.

Sytuacja wygląda nieco lepiej gdy weźmiemy pod uwagę bardziej zaawansowaną grupę wiekową, czyli osoby w wieku 75 i więcej lat.

Rys. 12. Ubóstwo, deprywacja, wykluczenie osób w wieku 75 lat i więcej (w tysiącach)

Źródło: opracowanie własne, dane Eurostat

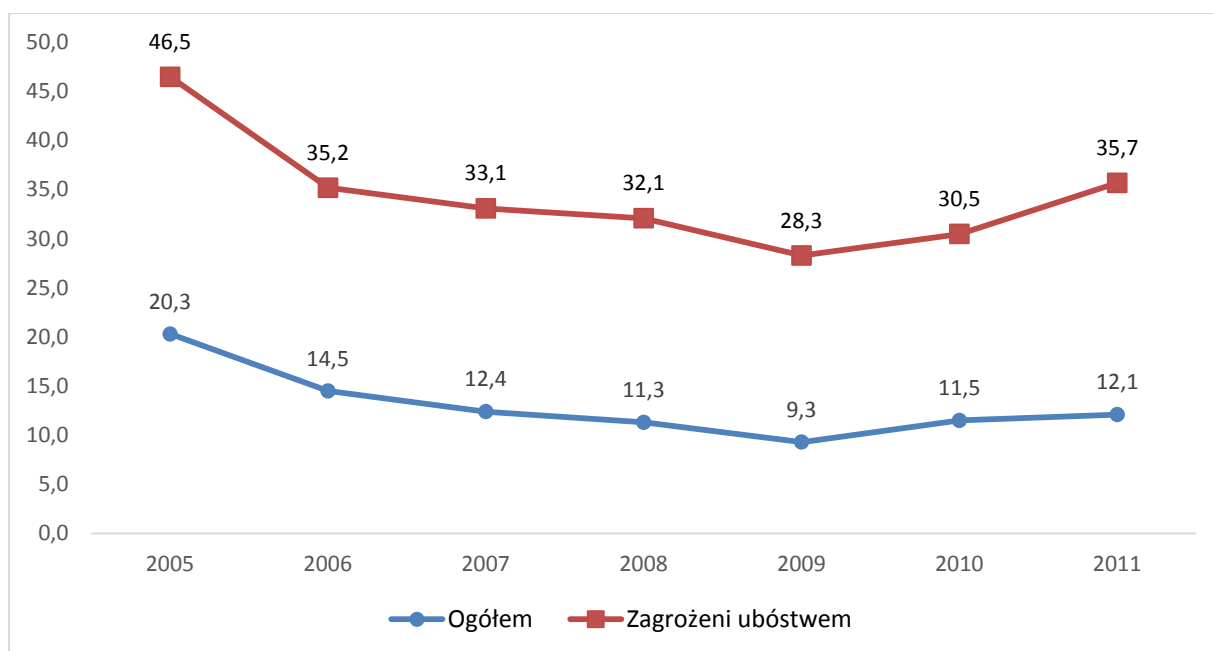
Trend wzrostowy dotyczący ubóstwa relatywnego był mniej widoczny w tej grupie. Od 2009 r. obserwujemy spadek liczby osób w takiej sytuacji. Dlatego też liczba uwzględniająca i ubóstwo i pogłębioną deprivację wykazuje lepiej widoczny trend spadkowy.

Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub deprivacją materialną w 2011 r. wynosiła 543 tys., było to około 21% tej grupy wiekowej.

Ubóstwo i wykluczenie mieszkaniowe

Koniecznym warunkiem prowadzenia gospodarstwa domowego i życia rodzinnego jest bezpieczne mieszkanie, spełniające podstawowe standardy budowlane, związane z wyposażeniem, brakiem wilgoci, odpowiednim ogrzewaniem i inne. Wydatki konieczne związane z mieszkaniem obejmują nie tylko zapłatę wynajmującemu (czynsz) i ewentualnie spłaty kredytu hipotecznego, ale również konieczne do współczesnego życia media (np. prąd, ciepła i zimna woda) i inne wydatki ściśle wiążące się z mieszkaniem i zapewnieniem mu odpowiedniego standardu (np. remonty, dobra trwałego użytku). Warunkujące rozwój rodziny bezpieczne mieszkanie i jego utrzymanie jest więc drogie, w szczególności dla tych gospodarstw domowych, których dochody są z różnych powodów niskie.

Rys. 13. Odsetek osób żyjących w gospodarstwach domowych nadmiernie obciążonych kosztami mieszkania ogółem i wśród zagrożonych ubóstwem (koszty mieszkania przekraczają ponad 40% dochodów do dyspozycji, w%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

Problemy w tym zakresie dobrze podsumowuje pojęcie wykluczenia mieszkaniowego. Jest to zjawisko obejmujące sytuację zarówno niestabilnego i niezabezpieczonego mieszkania, jak i sytuację nieadakwatego zamieszkiwania. Wykluczenie w tej sytuacji nie obejmuje tylko fizycznych problemów z mieszkaniem (dachem nad głową), ale także problemy z nawiązywaniem relacji społecznych czy uregulowaniami administracyjnymi i prawnymi. Sytuacja wykluczenia mieszkaniowego jest jednocześnie bezpośrednim zagrożeniem doświadczania bezdomności. Według Europejskiej Typologii Bezdomności i Wykluczenia Mieszkaniowego (ETHOS)¹¹, przyjętej i promowanej przez Komisję Europejską, wykluczenie mieszkaniowe obejmuje wiele różnorodnych grup obywateli m.in. ludzi zagrożonych eksmisją, doświadczających przemocy, zamieszkujących substandardowe lub przeludnione mieszkania.

Przedstawienie sytuacji Polski pod względem wykluczenia mieszkaniowego wymaga więc nakreślenia szerszego obrazu mieszkalnictwa. Z tego też wynika wniosek, że również polityka mieszkaniowa ma ważne zadania do spełnienia w kontekście rozwoju rodzin, a także zapobiegania ich ubóstwu i wykluczeniu.

Po raz pierwszy katastrofalny stan polskiego mieszkalnictwa społecznego oraz skalę zjawiska związanego z wykluczeniem mieszkaniowym pokazał przeprowadzony w roku 2002 Narodowy Spis Powszechny (NSP 2002). Okazało się, że aż 35,5% ludności Polski mieszka w złych lub bardzo złych warunkach mieszkaniowych. Polska w roku 2002 miała jeden z ostatnich, spośród krajów Unii Europejskiej, wskaźnik liczby mieszkań na 1 000 mieszkańców (327). Według NSP z 2002 r. 3,2 mln gospodarstw domowych nie posiadało samodzielnego mieszkania, a 6,5 mln osób mieszkało w substandardowych warunkach (bez kanalizacji, wodociągu, stare i w złym stanie technicznym budynki, zbyt mały metraż na osobę). W warunkach przeludnienia (według standardów europejskich – więcej niż 2 osoby na pokój) mieszkało 11,9 mln Polaków¹². Statystyki mieszkaniowe publikowane każdego roku przez GUS oraz raporty z badań wielu instytucji i organizacji ujawniają, że od 2002 r. niewiele zmieniło się w tym zakresie. Około 70% osób w wieku 18-29 lat mieszkało z rodzicami, a co czwarta osoba prawdopodobnie nigdy się od nich nie wyprowadzi¹³. W 2008 roku wskaźnik nasycenia w mieszkaniu w Polsce wyniósł 345, co plasuje nas na przedostatnim miejscu w Europie¹⁴. Szacuje się,

¹¹ FEANTSA <http://www.feantsa.org/spip.php?article120&lang=en> 27.05.2013

¹² Mieszkania 2002, red. T. Toczyński, Warszawa 2003, s 25-47.

¹³ TNS AISA, GE Money Bank, Zainteresowanie poprawą sytuacji mieszkaniowej, sierpień-wrzesień 2007

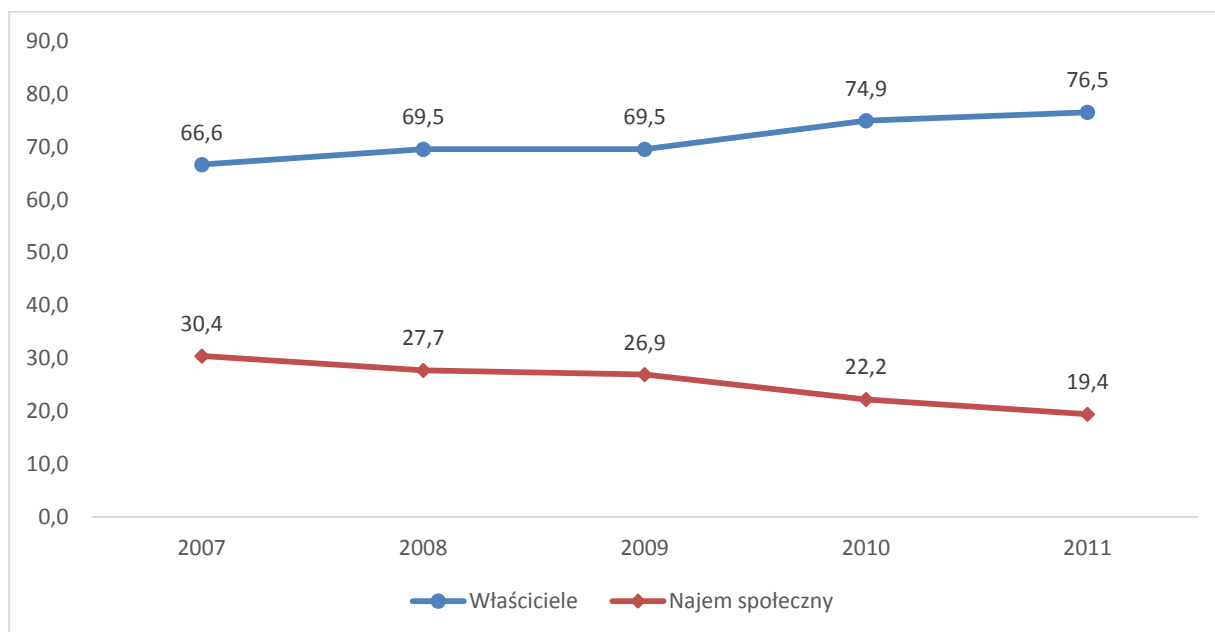
¹⁴ OTB Research Institute for the Built Environment at Delft University of Technology and Dutch Ministry of the Interior and Kingdom Relations, Housing Statistics in the European Union 2010; s. 62 http://abonneren.rijksoverheid.nl/article/kennisplein-wi/nieuwsbrief-kennisplein-wi-december-2010/housing-statistics-in-the-european-union-2010/428/3384?mode=html_mail, 27.05.2013.

że w Polsce brakuje 1,5 mln mieszkań i stan ten nie zmienia się od dziesięciu lat. Konieczność wycofania z użytku ze względu na stan techniczny ok. 200 tys. mieszkań dodatkowo pogłębi deficyt.

Z roku na rok zmniejsza się także liczba mieszkań, które możemy uznawać za społeczne (komunalne, spółdzielcze, TBS), w 2011 mieszkania komunalne stanowiły 8,7% ogółu wszystkich mieszkań w Polsce, gdy jeszcze w 2002 roku 11,5%¹⁵. W 2011 roku w Polsce istniało ponad 74 tysiące mieszkań socjalnych, tymczasem zapotrzebowanie na tego rodzaju lokale jest kilkukrotnie większe. O świadomej redukcji zasobu komunalnego najlepiej świadczy fakt, że w 2010 r. wybudowano jedynie 2,5 tys. lokali komunalnych. W efekcie lokale komunalne stanowią obecnie niecałe 8% ogółu mieszkań w Polsce, **gdy jeszcze w 1997 r. wynosiły niemal 15%. Okres oczekiwania na mieszkanie komunalne lub socjalne wynosi od 2 do 20 lat.**

Nie ma w Polsce definicji i terminu mieszkalnictwa społecznego¹⁶, co przekłada się na trudności w oszacowaniu możliwości zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych ubogich, nisko i średnio zamożnych obywateli, jakkolwiek do takiego rodzaju mieszkalnictwa można zaliczyć mieszkania komunalne (8,7%), w tym lokale socjalne (niecałe 6% komunalnych zasobów mieszkaniowych – ponad 60 tys. lokali) oraz mieszkania TBS (0,7%). Niemal 20% substancji mieszkaniowej to mieszkania spółdzielcze, które można uznać za społeczne tylko wtedy, gdy wyodrębnimy z nich lokale zajmowane na podstawie spółdzielczego prawa własnościowego (ponad 85%) – pozostaje zatem niecałe 3% mieszkań lokatorskich zajmowanych na podstawie stosunku najmu (niecałe 15% mieszkań spółdzielczych). Łącznie około 13% zasobów mieszkaniowych w Polsce to mieszkania społeczne.

Rys. 14. Struktura ludności zagrożonej ubóstwem według statusu mieszkania, właściciele i lokatorzy mieszkań po obniżonej cenie (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

Na lokale socjalne czekają osoby znajdujące się w trudnej sytuacji zdrowotnej, rodzinnej czy społecznej, przede wszystkim te z wyrokami eksmisyjnymi z lokali komunalnych, spółdzielczych czy prywatnych. Mieszkania socjalne stanowią zatem niewykorzystany instrument zaspokajania potrzeb ludzi o najniższych dochodach, ludzi ubogich i wykluczonych. Statystyki ukazują dużą ilość

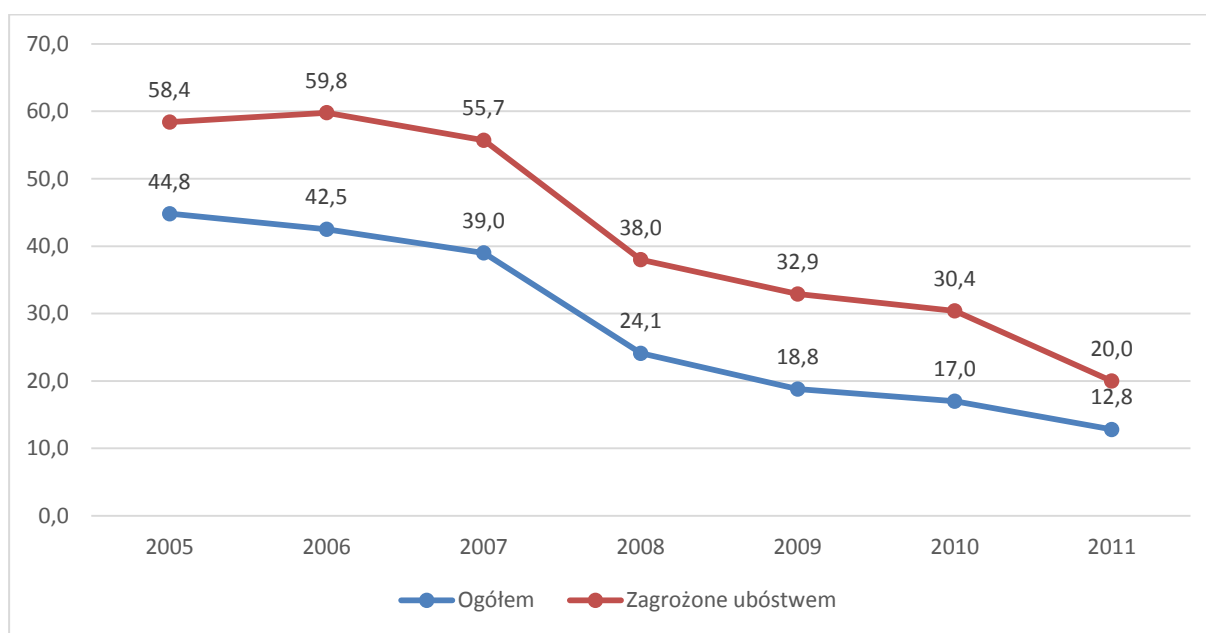
¹⁵ Mieszkania, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, GUS Warszawa 2013, s 23-25

¹⁶ Istniała inicjatywa Ministerstwa Infrastruktury pracy legislacyjnej reformy systemu budownictwa społecznego w Polsce. Kierownictwo Ministerstwa Infrastruktury pod koniec 2009 roku przyjęło „Kierunki reformy systemu budownictwa społecznego – proponowane rozwiązania”, w dokumencie niniejszym planowano uporządkować kwestie definicyjne w zakresie mieszkalnictwa społecznego. Ostatecznie Rada Ministrów w 2010 roku przyjęła dokument zatytułowany „Główne problemy, cele i kierunki programu wspierania rozwoju budownictwa mieszkaniowego do 2020 roku”, który w mniejszym i ograniczonym stopniu zawiera pierwotne założenia. W 2011 dokument przyjęty został przez Sejm RP.

oczekujących oraz bardzo długi okres oczekiwania na przydział lokalu socjalnego (średnio 7 lat), samych mieszkań jest rażąco niewiele względem realnego zapotrzebowania¹⁷. W 2011 Najwyższa Izba Kontroli, negatywnie działalność w zakresie zaspokojenia potrzeb mieszkańców na lokale socjalne. Podstawą do tej oceny były , niski poziom realizacji wieloletnich programów gospodarowania zasobem mieszkaniowym gmin w zakresie lokali socjalnych oraz skala i rodzaj stwierdzonych nieprawidłowości w utrzymaniu należytego stanu ochrony przeciwpożarowej kontrolowanych budynków.¹⁸

Zgodnie z wynikami Narodowego Spisu Powszechnego z roku 2002, aż 6,481 mln (17,1%) ludności żyje w mieszkaniach o warunkach substandardowych. W 2011 roku Niemal 11% mieszkań w 2011 roku pozostawała substandardowa, zamieszkiwało w nich 5,3 milionów osób (14%)¹⁹. Porównując sytuację ludności miast i wsi należy stwierdzić, że jest ona zdecydowanie gorsza na wsi niż w miastach. Jedna czwarta mieszkań substandardowych to mieszkania komunalne.

Rys. 15. Odsetek dzieci (w wieku 0-17) żyjących w mieszkaniach bardzo niskiej jakości ogółem i zagrożonych ubóstwem (np. przeciekający dach, wilgoć, przegniłe framugi okien lub podłoga, w %)

Źródło: opracowanie własne Eurostat

Zadłużenia stanowią najważniejszy czynnik realizacji postępowań eksmisyjnych i utraty mieszkań, natomiast sama kwestia zadłużeń przez osoby bezdomne wskazywana jest jako jedna z głównych przyczyn bezdomności. Brak systemowych uregulowań związanych z redukowaniem i spłacaniem długów w Polsce z jednej strony stanowi wielkie utrudnienie dla ludzi posiadających problemy finansowe, z drugiej – to wielki problem ludzi bezdomnych pragnących podjąć aktywność zawodową. Analiza danych związanych z zadłużeniami pokazuje, że liczba lokali zadłużonych wzrasta z roku na rok. Niemal 50% mieszkań komunalnych oraz ponad 30% spółdzielczych jest zadłużonych. Niżej prezentowane statystyki potwierdzają, że to właśnie ludzie zamieszkujący często substandardowe i przeludnione mieszkania społeczne są bezpośrednio zagrożeni bezdomnością.

Tab. 6. Udział liczby lokatorów zalegających z opłatami (do ogółu lokatorów) w poszczególnych zasobach (na koniec 2005, 2007, 2009 i 2011 roku)

¹⁷ M.Dębski, Kondycja mieszkalnictwa społecznego w Polsce – wyniki badań, Forum O bezdomności bez lęku 2011/12, Gdańsk 2012

¹⁸ Najwyższa Izba Kontroli – najuboższych – styczeń 2011

¹⁹ Mieszkania, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, GUS Warszawa 2013, s 41-43

Rodzaj zasobu	Koniec 2007		Koniec 2009		Koniec 2011	
	odsetek lokatorów zalegających z opłatami (%)	przybliżona suma zaległości ogółem (mln zł)	odsetek lokatorów zalegających z opłatami (%)	przybliżona suma zaległości ogółem (mln zł)	odsetek lokatorów zalegających z opłatami (%)	przybliżona suma zaległości ogółem (mln zł)
Gminny	40,5	538	44,5	659,4	41	488
Spółdzielczy	27,5	744	36,3	736,7	40,4	870,9
Skarbu Państwa	40,7	54	29,1	25,5	35,8	26,2
Zakładów pracy	27,5	60	27,5	53,1	31,3	50
Osób fizycznych w budynkach wspólnot mieszkaniowych	18,4	255	19,5	381	18,7	457,5
TBS-ów			27,7	21,3	24,6	25
Pozostałych podmiotów	23,5	19	8	2,8	5,5	2,7

Źródło: Opracowanie własne P. Olech na podstawie wydawnictw Gospodarka Mieszkaniowa: GUS 2008, s. 27, GUS 2010, s. 29. GUS 2012 s. 15.

Bezdomność jest jedną z najskrajniejszych i najbrutalniejszych form wykluczenia społecznego. Nie prowadzi się systematycznych ogólnopolskich badań nad bezdomnością, stąd trudność w oszacowaniu i ocenie skali i dynamiki tego zjawiska. Istniejące szacunki wahają się w granicach 30-70 tysięcy osób²⁰. Mamy też dane pochodzące z Narodowego Spisu Powszechnego w 2011 r. Na jego podstawie podczas spisu stwierdzono około 24 tys. mających status osób bezdomnych. Wśród nich osób przebywające w miejscach niemieszkalnych było ok. 9,6 tys. Reszta były to osoby przebywające w schroniskach, noclegowniach i domach pomocy dla samotnych kobiet w ciąży lub z małymi dziećmi.²¹

Na podstawie fragmentarycznych danych z badań regionalnych i lokalnych można przedstawić następującą charakterystykę tej grupy²².

- Osoby bezdomne to głównie mężczyźni (około 80%).
- Dominuje przedział wiekowy między 40-60 lat, odnotowuje się wyraźną tendencję starzenia się zbiorowości (w niektórych rejonach główny przedział wiekowy (51-60 lat).
- Około 80% osób bezdomnych żyje samotnie (w tym osoby rozwiedzione, owdowiałe, w separacji).
- Średni okres pozostawania w bezdomności dla mężczyzn wynosi około 7 lat dla kobiet około 5 lat, z tendencją rosnącą.
- Aglomeracje i duże miasta to główne miejsca przebywania osób bezdomnych.
- Większość osób bezdomnych posiada wykształcenie zasadnicze zawodowe lub niższe.
- Osoby bezdomne zwykle są bierne zawodowe i/lub bezrobotne, osoby pracujące nie posiadają najczęściej umowy o pracę.
- Około 60% zbiorowości ludzi bezdomnych przebywa w różnego rodzaju placówkach instytucjonalnych. Reszta osób znajduje się w miejscach niemieszkalnych (dworce, kanały, zsypy, itp.), zamieszkuje tymczasowo, bez meldunku i nie z własnej woli u znajomych lub rodziny, duża część osób przebywa na działkach i w altankach.
- Głównym źródłem dochodu osób bezdomnych są świadczenia socjalne w tym z pomocy społecznej.

²⁰ Więcej w: P.Olech, Charakterystyka sytuacji Polski w kontekście badania problematyki bezdomności, MPHASIS Wzajemny postęp w likwidowaniu bezdomności poprzez ulepszenie systemów monitorowania zjawiska, 2008; [http://www.trp.dundee.ac.uk/research/mphasis/papers/NPPPolandFinal\(Polish\).pdf](http://www.trp.dundee.ac.uk/research/mphasis/papers/NPPPolandFinal(Polish).pdf)

²¹ Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Raport z wyników, GUS, 2012.

²² M.J.Sochocki – Skala i charakter bezdomności w Polsce, Problem bezdomności w Polsce red. Maciej Dębski, Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności, Gdańsk 2011

Warto dodać, że w raporcie z NSP 2011 stwierdzono, iż „liczba spisanych dzieci do lat 17 wyraźnie wskazuje, że rośnie liczba bezdomnych rodzin”.

Osoby bezdomne, do których dotarli rachmistrzowie spisowi wymieniały jako bezpośrednią przyczynę bezdomności (gdy była tylko jedna): wypędzenie z mieszkania przez rodzinę lub współlokatorów (prawie 30%), wymeldowanie decyzją administracyjną (około 20%), pozostawienie mieszkania rodzinie z własnej inicjatywy (17%), eksmisja (prawie 14%) i bezrobocie (10%).²³

Badacze bezdomności wskazują na kilka głównych rodzajów przyczyn: indywidualne (m.in. uzależnienia, niepełnosprawność, zaburzenia psychiczne), społeczne (m.in. konflikty rodzinne, przemoc domowa, problemy w relacjach), instytucjonalne (opuszczanie instytucji), strukturalne (ubóstwo, bezrobocie, problemy mieszkaniowe).

Instytucjonalne odpowiedzi na problemy ubóstwa i wykluczenia społecznego

Założenia

Wśród licznych uwarunkowań oddziałujących na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego są również efekty działania państwa (rządu i samorządu), wchodzące w zakres polityki publicznej. Mają one charakter programowy, regulacyjny, finansowy, organizacyjny i świadczeniowy. Ich zasadniczą intencją powinno być zmienianie rzeczywistości (instytucjonalnej i tej realnej) tak, aby ludzie mieli w miarę równe możliwości wyboru takiego sposobu życia, który im najbardziej odpowiada, a jednocześnie są podstawy, aby też i inni oceniali go pozytywnie.

W polityce gospodarczej i społecznej możemy znaleźć liczne rozwiązania prawno-finansowo-organizacyjne, które zaprojektowano z myślą o dobrobycie i rozwoju wszystkich (np. polityka gospodarcza, w tym polityka zatrudnienia, polityka mieszkaniowa, polityka zdrowotna czy polityka oświatowa). Są też i takie, które dedykowane są przede wszystkim dla poprawy sytuacji osób doświadczających ubóstwa i wykluczenia społecznego w ramach szerszych polityk (np. dostęp do usług prawnych dla osób ubogich, ochrona lokatorów w polityce mieszkaniowej, stypendia socjalne w oświacie), jak i mające swoją odrębność (głównie polityka rynku pracy, zabezpieczenie społeczne w postaci ubezpieczenia społecznego, świadczeń rodzinnych i alimentacyjnych, oraz szeroko rozumianej pomocy społecznej).

Gdyby wziąć powyższe pod uwagę należałoby tutaj przedstawić sytuację w całej polityce publicznej, co oczywiście nie jest możliwe. Nawet gdy ograniczymy diagnozę do polityki dedykowanej osobom ubogim i zagrożonym ubóstwem i tak będzie to ogromny i zróżnicowany obszar działań. W jego skład wchodzi co najmniej wąsko rozumiana pomoc społeczna, zatrudnienie socjalne, spółdzielczość socjalna, rehabilitacja społeczna osób niepełnosprawnych, wsparcie rodziny i system pieczy zastępczej, świadczenia rodzinne, przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Działa on na stykach z wieloma innymi politykami, np. rynku pracy w zakresie pomocy dla osób bezrobotnych czy zdrowotnej w zakresie pomocy osobom przewlekle chorym czy niemającym ubezpieczenia zdrowotnego.

Z tych względów poniższa diagnoza będzie miała bardzo ograniczony charakter. Przedstawione zostaną tylko niektóre kluczowe problemy w wybranych obszarach, w szczególności dotyczące funkcjonowania służb społecznych w kontekście lokalnych społeczności.

Misja służb społecznych

Troska o osoby, rodziny i całe środowiska lokalne doświadczające deprivacji, często wielorakich, i w związku z tym narażonych na wykluczanie zarówno z rynku pracy i innych obszarów życia społecznego, stanowi misję współczesnych służb społecznych. Chodzi o to, by służby społeczne, kierując swe działania do jednostek, rodzin i społeczności lokalnych były w stanie osobom marginalizowanym i wykluczonym umożliwić samodzielność życiową, której wyrazem jest pełnienie ról w rodzinie w sposób sprzyjający jej funkcjonalności, uczestnictwo na rynku pracy i aktywność obywatelska w sferze publicznej, w tym zaangażowanie w życie społeczności lokalnej. Istnieją trzy kluczowe warunki brzegowe determinujące szanse realizacji tej misji:

²³ Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Raport z wyników, GUS, 2012, s. 92.

- osoby i rodziny marginalizowane i wykluczone społecznie mają dostęp do zróżnicowanej oferty usług pomocy i integracji społecznej odpowiednich do ich niezaspokojonych potrzeb;
- społeczność lokalna ma stworzone warunki do rozwoju, w którym rozwijany będzie potencjał tej społeczności; chodzi tu m.in. o stworzenie możliwości samoorganizacji oraz dostęp do odpowiednich zasobów,
- służby społeczne wspierając osoby, rodziny i społeczności doświadczające trudności życiowych i wykluczeń w procesie odzyskiwania przez nie samodzielności życiowej i możliwości samostanowienia (*empowerment*) oraz pośrednicząc pomiędzy nimi a zasobami adresowanej do nich pomocy działają w sposób instytucjonalnie zintegrowany, a co do stylu działania – profesjonalny i aktywny.

Prowadzone w ostatnich latach badania diagnozujące stan służb społecznych jak i wyrażane przez środowisko praktyków i teoretyków pomocy społecznej i pracy socjalnej opinie dowodzą, iż żaden z tych trzech warunków nie jest spełniony w stopniu umożliwiającym wykorzystaniu pełnego potencjału tych służb i realizację ich społecznej misji.

Problemy rozwoju usług pomocy i integracji społecznej

Katalog zadań przypisanych na mocy prawa gminnym i – stanowiącym ich dopełnienie – powiatowym służbom społecznym jest obszerny. Zadania te stanowią podstawę świadczenia pomocy osobom i rodzinom w trudnej sytuacji życiowej, a także prowadzenia pracy środowiskowej. Od tego, na ile udzielana pomoc jest zróżnicowana co do jej form i zakresu, na czym każda z tych form w praktyce polega, zależy w jakim stopniu misja służb społecznych może być osiągnięta. Niedorozwój usług pomocy i integracji społecznej zasadniczo nie wynika z faktu, iż katalog ustawowych zadań jest niepełny. Podział usług na fakultatywne i obligatoryjne sprawia, że nie wszędzie usługi fakultatywne są wykonywane. Należy zastanowić się nad zwiększeniem liczby działań obligatoryjnych przy zmniejszeniu usług fakultatywnych. **Problem w tym, że często zadania te są realizowane w sposób substandardowy, a nie jako usługi zaprojektowane na podstawie wyników badań, o wyraźnie zdefiniowanych celach, zakresie i jakości.** Ten stan rzeczy ma swoje dobitne odzwierciedlenie w opiniach pracowników socjalnych, z których zaledwie 1/3 uważa, iż w ich pracy przygotowanie zawodowe ma prymat nad doświadczeniem życiowym²⁴. Co więcej, **jeśli nawet zadania służb społecznych przyjmują formę usług kwalifikowanych, ich podaż jest dalece niedostateczna.** Przykładowo, z ogólnopolskich badań wynikało, że średni odsetek klientów korzystających z usług innych niż pomoc finansowa w OPS wynosił niecałe 15%²⁵.

Usługi na rzecz rodziny²⁶

Znaczenie usług tego rodzaju w pomocy społecznej wzrastało od lat 90., a symbolicznym zakończeniem tego procesu było uchwalenie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Istotą rozwiązań ujętych w ustawie jest stworzenie spójnego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną je wychowującą, jeżeli ma ona trudności w prawidłowym wypełnianiu swoich funkcji, głównie natury opiekuńczo-wychowawczej. Działania podejmowane w ramach tego systemu mają zapewnić rodzinie taką pomoc, aby w jej efekcie wyeliminowane zostało zagrożenie zabrania dziecka z rodziny lub zapewniony został szybki powrót do rodziny dziecka, które z uwagi na jego dobro okresowo musiało zostać umieszczone poza rodziną. Praca socjalna z rodziną jest jedną z klasycznych form pomocy. Wsparcie może przybrać też postać asystenta rodziny i usług świadczonych przez rodzinę wspierającą, poradnictwa rodzinnego czy terapii rodzinnej. Pomoc rodzinom problemowym mają dostarczać: specjaliści przygotowani do pracy z rodziną lub w środowisku lokalnym, placówki wsparcia dziennego, lub inne podmioty działające na rzecz dziecka i rodziny, w tym organizacje trzeciego sektora: stowarzyszenia, fundacje i zrównane z nimi w zakresie prowadzenia działalności pożytku publicznego organizacje kościelne (Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z 2003 roku, art. 3. ust. 3).

Badania diagnostyczne ujawniły²⁷, że zatrudnieni w OPS pracownicy socjalni w praktyce pracy z rodzinami problemowymi najczęściej udzielają pomocy finansowej (czyni tak ponad 60 % pracowników socjalnych), pracę socjalną stosuje ponad 50% pracowników socjalnych, poradnictwo specjalistyczne (rodzinne) już tylko 25%, terapię rodzinną (psychologiczną, pedagogiczną) zaledwie

²⁴ Badania ISP 2010, wyniki opublikowane w M. Rymsza (red.), Czy podejście aktywizujące ma szansę?, ISP, Warszawa 2011.

²⁵ R. Szarfenberg (red.) Krajowy raport badawczy. Pomoc i integracja społeczna wobec wybranych grup – diagnoza standaryzacji usług i modeli instytucji, WRZOS, 2011, s. 14.

²⁶ W ramach projektu 1.18 i zadania 2 przygotowano pakiet usług z tego zakresu z podziałem na obowiązkowy, optymalny oraz usługi społeczne.

²⁷ Badania WRZOS 2010, wyniki opublikowane w: R. Szarfenberg (red.) Krajowy Raport Badawczy, WRZOS, Warszawa 2011.

15%. Świetlice, najbardziej typową placówkę wsparcia dziennego, prowadzi 21 % OPS, a w swojej pracy wykorzystuje je tylko 4 % pracowników socjalnych. Trzeba jednak pamiętać, że badania były przeprowadzane przed uchwaleniem ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej

Powyższe dane wprost nie mówią, ile rodzin problemowych nie korzysta z pomocy adekwatnej do ich sytuacji życiowej i rodzinnej. Można natomiast na ich podstawie wnosić, iż zdecydowanie częściej takiego wsparcia nie otrzymują niż otrzymują, że – co więcej - typowe działania podejmowane przez służby społeczne wobec rodzin problemowych w praktyce ogranicza się do przyznania zasiłku. Przy obecnej formule organizacji służb społecznych, której podstawą są przypisani do rejonów terenowi pracownicy socjalni, trudno sobie wyobrazić, aby w swoim rejonie każdy z nich nie miał co najmniej kilku rodzin wymagających wsparcia. Zatem każdy pracownik socjalny powinien sięgać po pełne instrumentarium pracy z rodziną. Jeśli tak się nie dzieje, a badania tego dowodzą, oznacza to, iż tymi instrumentami na ogół nie dysponują (przynajmniej w warunkach 2010 r.).

Z pewnością pomoc finansowa jest ważna – o ile jest dostępna i adekwatna oraz pozwala zaspokajać podstawowe potrzeby materialne, ale nie rozwiązuje innych problemów. Dla poprawy funkcjonowania rodziny problemowej kluczowe znaczenie ma poradnictwo rodzinne i terapia rodzinna. Obie te formy usług wymagają wysokich kwalifikacji zawodowych, których typowy pracownik socjalny, przynajmniej jak do tej pory, nie posiada. W gruncie rzeczy jeśli są one obecnie realizowane to świadczą je nie pracownicy socjalni, ale przedstawiciele innych zawodów (psychologowie, pedagodzy). Z tego też powodu dostępność poradnictwa rodzinnego i terapii rodzinnej dla klientów pomocy społecznej jest wyraźnie większa w miastach, gdzie tego typu specjalistów jest więcej, niż w gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich.

Badania diagnostyczne pokazują także, iż ważnym instrumentem pracy z rodziną problemową jest praca socjalna.²⁸ Polega ona na przeprowadzeniu rodzinnego wywiadu środowiskowego, gromadzeniu i analizie dokumentów, jeśli to możliwe (a nie dzieje się tak często) także na współpracy z podmiotami publicznymi lub organizacjami obywatelskimi. Należy zwrócić uwagę, iż tak praktykowana praca socjalna jest częścią procedury administracyjnej i nie ma charakteru kwalifikowanej usługi – nie obejmuje czynności, podejmowanych metodycznie, na podstawie uznanej wiedzy i nakierowanych bezpośrednio na wywołanie w rodzinie pożądanych zmian i udostępnienia jej koniecznych do nich zasobów. Współcześnie rozumiana praca socjalna wymagałaby tu stosowania bądź metodycznej pracy z indywidualnym przypadkiem, bądź profesjonalnego zarządzania zindywidualizowanym pakietem usług (*case management*). Rzecz w tym, iż pracownicy socjalni takich kompetencji nie posiadają, nie są też spełnione odpowiednie warunki instytucjonalne.

Przykładem faktycznej usługi kierowanej do rodziny wychowującej dziecko jest pomoc asystenta rodziny, którego ramy prawne określa ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. O skierowaniu do rodziny asystenta rodziny decyduje pracownik socjalny po przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego. Rodzinę może do pracy z asystentem zobowiązać również sąd. Rola asystenta polega na aktywnym wspieraniu rodziny wychowującej dzieci, w której mają miejsce problemy trudne do pokonania samodzielnie przez tę rodzinę, w tym pomoc rodzicom ubiegającym się o odzyskanie pełni władzy rodzicielskiej, o ile będzie to zasadne. Celem pracy asystenta jest osiągnięcie przez rodzinę podstawowego poziomu stabilności życiowej, która umożliwi jej wychowywanie dzieci. Praca asystenta rodziny tym samym skupiać ma się na zadaniu, którego celem jest pozostanie dziecka w rodzinie biologicznej, lub powrót do niej, i prowadzona ma być komplementarnie do innych form wsparcia rodziny (np. praca socjalna, wsparcie finansowe, terapia), stosownie do aktualnej sytuacji rodziny i zakładanych efektów.

Pomoc w opiece i wychowaniu – zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej świadczą rodziny wspierające, rekrutujące się z najbliższego dziecku środowiska lokalnego, które na podstawie podpisanej z wójtem umowy wspierają na co dzień rodzinę dziecka. Dodatkowym wsparciem rodziny są placówki wsparcia dziennego – świetlice, kluby, w których specjaliści (psycholog, pedagog, terapeuta) pomagają dziecku, ale także współpracują z rodzicami.

Z drugiej strony nie powinno być tak, że służby społeczne zamiast stosować narzędzia pomocy rodzinie w problemach niezależnych od rodziny – np. niepełnosprawnego dziecka – małego lub dorosłego – proponują pracę z rodziną, a zamiast znaleźć placówkę pobytu dziennego dla dorosłego syna lub córki – proponują terapię dla matki, mimo, że ona nie może wyjść nawet do sklepu, bo nie ma z kim zostawić syna lub córki. Ten przykład pokazuje, że pakiet usług powinien być dostosowany do potrzeb i preferencji rodzin i niekoniecznie główne w nim miejsce powinna zajmować terapia

²⁸ Ibidem.

rodziny. Podobnie jak w przypadku świadczeń pieniężnych, usługi tego rodzaju nie rozwiązują wszystkich problemów, w szczególności tych, które nie mają źródeł w procesach wewnątrz rodzinnych.

Wśród usług dla rodzin zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym istotną rolę odgrywa opieka nad małym dzieckiem. Ponieważ obejmuje ona najwcześniejszy etap rozwoju dziecka, wywiera ogromny wpływ na jego przyszłość. Gmina może tworzyć żłobki i kluby dziecięce, a także zatrudniać dziennych opiekunów. Podmioty niepubliczne również mogą tworzyć żłobki i kluby dziecięce, a od dnia 13 lipca 2013 r. mogą również zatrudniać dziennych opiekunów. Dla rodzin zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym ważną rolę mogą odegrać instytucje opieki nad małym dzieckiem tworzone przez gminy ponieważ mogą one częściowo lub całkowicie zwolnić rodziców od ponoszenia opłat za pobyt dziecka w żłobku, klubie dziecięcym albo u dziennego opiekuna.

Szczególnie ważne jest zapewnienie wszechstronnego pakietu usług, w tym usług wczesnej i kompleksowej pomocy rehabilitacyjnej, dla rodzin, w których rodzą się i wychowują dzieci niepełnosprawne. Służby społeczne powinny traktować osoby niepełnosprawne i ich rodziny jako osoby potrzebujące pomocy ze względu na niepełnosprawność, a nie tylko ze względu na ubóstwo. Te dwie przyczyny trudności w rodzinie mogą się łączyć, ale każda z nich w istotny sposób stanowi zagrożenie dla funkcjonowania rodziny. Usługi te, jeżeli byłyby świadczone przez dobrze wyszkolonych specjalistów, mogłyby być istotnym czynnikiem przeciwdziałającym kryzysom w rodzinie osoby niepełnosprawnej (w tym rozwodom, utracie pracy, ubóstwu), a tym samym działać przeciw izolacji i marginalizacji społecznej. Jeżeli rodziny sprawujące opiekę nad osobami niepełnosprawnymi szczególnie zależnymi od pomocy, otrzymują regularne wsparcie w formie usług wysokiej jakości, to zmniejsza się zagrożenie wykluczeniem społecznym. Konieczne jest tworzenie dziennych centrów aktywności, domów okresowego i stałego pobytu w celu umożliwienia obojgu rodzicom podejmowania pracy zawodowej i jak najefektywniejszego sprawowania długofalowej opieki i rehabilitacji nad niepełnosprawnym członkiem rodziny.

Usługi integracji społecznej i zawodowej²⁹

Usługi integracji społecznej i zawodowej adresowane są do osób wykluczonych z rynku pracy i służą podnoszeniu ich kompetencji życiowych i zawodowych w stopniu umożliwiającym wejście lub powrót na rynek pracy. Obejmują one wiele rozmaitych usług oferowanych przez podstawowe jednostki organizacyjne pomocy społecznej (np. usługi z zakresu aktywnej integracji w ramach projektów systemowych PO KL). Są to również pakiety usług oferowanych przez wyspecjalizowane instytucje centra integracji społecznej i kluby integracji społecznej. Warto też zwrócić uwagę na zatrudnienie w ramach prac społecznie użytecznych, prac interwencyjnych lub robot publicznych. Centra integracji społecznej mają możliwości podnoszenia kompetencji osób poddanych integracji w najbardziej kompleksowy i profesjonalny sposób, ale są słabo upowszechnione w kraju (w 2011 r. tylko 74). Ponadto w procesie integracji społecznej i zawodowej szczególną rolę pełni kontrakt socjalny traktowany jako główne narzędzie motywowania osób bezrobotnych do uczestnictwa w programach integracyjnych.

Badania diagnostyczne pokazały³⁰, iż w ok. 1/2 ośrodków pomocy społecznej najczęściej stosuje się kontrakt socjalny (spowodowały to projekty systemowe PO KL); kieruje aktywowanych klientów do centrów integracji społecznej – w ok. 18% ośrodków pomocy społecznej³¹, do klubów integracji społecznej - w ok. 20% ośrodków pomocy społecznej, do robót publicznych i prac interwencyjnych – w ok. 30% ośrodków pomocy społecznej, do prac społecznie użytecznych – w ok. 45% ośrodków pomocy społecznej. Okazuje się zatem, że z kluczowych z punktu widzenia ewentualnego powrotu na rynek pracy usług integracji społecznej i zawodowej skorzystać nie mają szans lub mają szanse ograniczone bezrobotni klienci pomocy społecznej zamieszkujący w zdecydowanej większości gmin.

Ilościowemu niedorozwojowi podstawowej infrastruktury integracji społecznej i zawodowej tj. centrów i klubów integracji społecznej, ale też prac społecznie użytecznych, towarzyszy bardzo zróżnicowany co do zakresu i jakości poziom świadczonych przez nie usług. Dowodzą tego badania jakościowe przeprowadzone na grupie celowo dobranych centrów integracji społecznej i klubów integracji społecznej³². Pokazują one, że w placówkach tych oferuje się zarówno bardzo przemyślane, innowacyjne i wysoce profesjonalne programy integracyjne, jak i programy zrutynizowane. Istnieje

²⁹ W ramach projektu 1.18 i zadania 2 przygotowano pakiet usług z tego zakresu z podziałem na obowiązkowy, optymalny oraz usługi społeczne.

³⁰ M. Rymśa (red.) Czy podejście aktywizujące ma szansę?, op. cit.

³¹ Wynika stąd, że w 2011 r. gdy działało 74 cisów, każdy musiał obsługiwać aktywizowanych ze średnio 7 gmin.

³² A. Karwacki, CIS, KIS, ZAZ, niepublikowany raport z badań, ISP, Warszawa 2012.

zatem w obszarze usług integracji społecznej i zawodowej problem ich substandardowości, choć z pewnością dotyczy on tylko pewnej części cis-ów i kis-ów. Ważniejsze jest inne zjawisko, które w badaniach się ujawniło – konieczność konstruowania oferty usługowej w taki sposób, by uwzględniać uwarunkowania i lokalną specyfikę mechanizmów wykluczania społecznego i społecznej integracji: psychospołeczny i zawodowy profil osób integrowanych (tj. zakres i głębokość ich deficytów zatrudnialności), charakterystykę lokalnego rynku pracy, lokalne zasoby możliwe do wykorzystania w procesie wprowadzania bezrobotnych na rynek pracy. Innymi słowy usługi integracji społecznej i zawodowej muszą być „szyte na lokalną miarę”, a zatem pozostawanie w ciągłym rozwoju jest warunkiem ich skuteczności. Warto podkreślić, iż często pracownicy cis-ów i kis-ów zdają się mieć tego świadomość i, z lepszym lub gorszym skutkiem, próbują mu sprostać.

Niezbędne jest dostosowanie form pomocy do możliwości adresatów tej pomocy. Dla szeregu grup społecznych, zwłaszcza osób z zaburzeniami psychicznymi oferta cis i kis nie daje wystarczającego wsparcia.

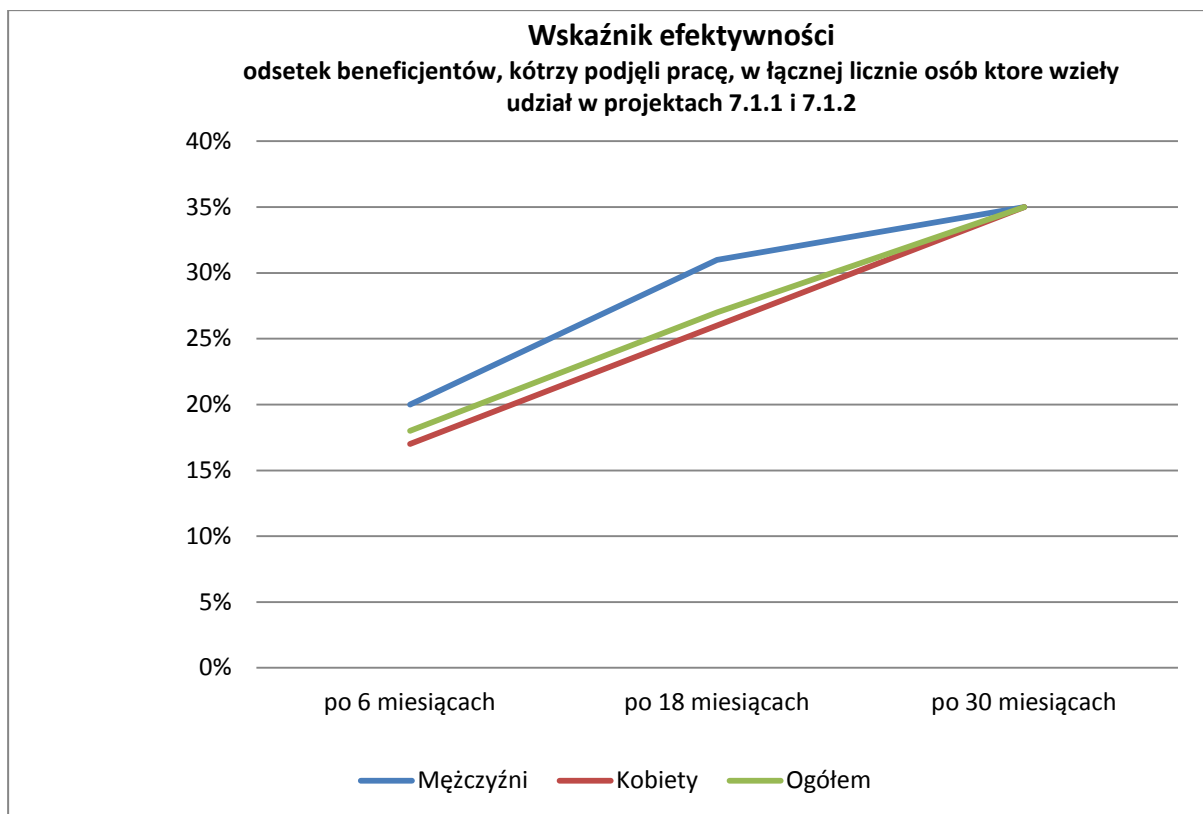
Nie można też ograniczać pojęcia integracji społecznej do działań prozatrudnieniowych. Dla wielu osób niepełnosprawnych, zwłaszcza osób niesamodzielnych, wejście na rynek pracy jest niemożliwe lub skrajnie trudne. Do nich powinny być adresowane działania w zakresie integracji społecznej.

Innym warunkiem skuteczności programów integracji społecznej i zawodowej, oprócz działań po podażowej stronie rynku pracy tj. podnoszenia poziomu zatrudnialności osób bezrobotnych, jest podejmowanie interwencji po jego stronie popytowej. Dla służb społecznych oznacza to potrzebę aktywizowania społeczności dotkniętych bezrobociem, w efekcie czego powstawać będą nowe miejsca pracy, przede wszystkim w obszarze ekonomii społecznej.

Warto zwrócić uwagę, że realizowane w od 2008 projekty systemowe ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie ze środków Priorytetu VII Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki dzięki zintegrowaniu działań społecznych i zawodowych wykazały dość dużą skuteczność. Jak zwrócono uwagę, efekt wsparcia często ma charakter odroczonego. Odsetek badanych uczestników projektów, w przypadku których projekt zgodnie z deklaracjami respondentów przyniósł w rezultacie podjęcie pracy, wynosił 7,9 proc. pół roku po zakończeniu udziału w PO KL, 16,9 proc. półtora roku po zakończeniu udziału i 35 proc. dwa i pół roku po zakończeniu udziału. W większości przypadków efekt zatrudnieniowy nastąpił później niż pół roku po zakończeniu uczestnictwa. Autorzy badań wyjaśniają to specyfiką grup docelowych. W ich skład wchodzi głównie osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, a zatem takie, które doświadczają silniejszych barier wejścia na rynek pracy. Warto również zwrócić uwagę, że istotą jest nie tylko grupa docelowa ale działania w zakresie integracji społecznej, które uruchomiły motywacje klientów pomocy społecznej, wpływając na ich postawę. W badaniu 30 miesięcy po zakończeniu projektu aż 86 proc. spośród tych uczestników projektów Priorytetu VII, którzy pracowali dwa lata wcześniej, utrzymało prace³³, choć zatrudnienie nie było podstawowym rezultatem tego działania

Rys.16. Dynamik wskaźnika dla Priorytetu VII PO KL

³³ Badanie osiągniętych wartości wskaźników rezultatu komponentu regionalnego PO KL - raport podsumowujący, Warszawa 2012 PAG Uniconsult na zlecenie MRR

Źródło: Badanie osiągniętych wartości wskaźników rezultatu komponentu regionalnego PO KL - raport podsumowujący, Warszawa 2012 PAG Uniconsult na zlecenie MRR

Praca środowiskowa – animacja i organizowanie społeczności lokalnych

Ważnym, jeśli nie kluczowym elementem rozwoju pracy socjalnej w Polsce jest upowszechnianie pracy środowiskowej. Ma ona korzenie i tradycje, bazujące w dużym stopniu na dorobku pedagogii środowiskowej okresu Drugiej Rzeczypospolitej. Z kolei funkcja zasiłkowa została tym służbom niejako narzucona, jako zadanie niezbędne w okresie transformacji ustrojowej, co niestety, zmarginalizowało pracę socjalną i w konsekwencji doprowadziło do biurokratyzacji pomocy społecznej jako instytucji polityki społecznej³⁴. Oznacza to, że podejście środowiskowe jest w Polsce tyleż konkretną – trzecią (obok pracy socjalnej z jednostką i rodziną oraz pracy metodą grupową) metodą pracy socjalnej, co ogólną orientacją pracy socjalnej. Tym samym praca środowiskowa ma duży potencjał rozwojowy, a jednocześnie jej upowszechnianie jest procesem korzystnym dla rozwoju i krystalizowania się także innych metod pracy socjalnej. Jak ujawniły badania, pracownicy socjalni są zainteresowani podejmowaniem środowiskowych ról zawodowych, jak animator lokalny, budowniczy sieci (networker) i lokalny planista³⁵. Aby wykorzystać potencjał służb społecznych w tym zakresie, konieczne jest podejmowanie przez wszystkie placówki wsparcia (OPS, PCPR i placówki specjalistyczne, świadczące pomoc określonym kategoriom klientów) programów środowiskowych i rozwijanie współpracy z podmiotami trzeciego sektora. Warunkiem brzegowym upowszechniania podejścia środowiskowego (jak i pracy z indywidualnym przypadkiem i grupowej) jest przy tym organizacyjne rozdzielenie funkcji zasiłkowej i pracy socjalnej. Proces taki ma już miejsce, ale wymaga wzmocnienia na poziomie polityki społecznej państwa.

Praca środowiskowa i metoda grupowa (ważna również w pracy z indywidualnym przypadkiem) jest przydatna w pracy z rodzinami (m.in. wieloprotblemowymi) i najbardziej marginalizowanymi społecznościami (np. mieszkańcy osiedli socjalnych na obrzeżach miast). Tylko w ten sposób można przezwyciężyć destrukcyjne wzorce zachowań i ogólne wycofanie i apatie, które przekreślają efekty pracy socjalnej metodą indywidualnego przypadku. Usamodzielnienie życiowe jednostek jest procesem obejmującym podejmowanie i właściwe odgrywanie wszystkich trzech rodzajów ról społecznych: rodzinnych, zawodowych i obywatelskich. Nie do przecenienia jest też wartość

³⁴ M. Rymśza (red.), Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem, ISP, Warszawa 2012.

³⁵ M. Rymśza (red.), Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce, op. cit.

animowanych przez pracę socjalną grup samopomocowych ze względu na efekt wzmocnienia jednostek wykluczonych i przywrócenia im poczucia kontroli nad własnym życiem (*empowerment*).

Praca środowiskowa ze zmarginalizowanymi społecznościami, mająca na celu ich społeczno-ekonomiczny rozwój, powinna być praktykowana zarówno jako niezbędne uzupełnienie programów zorientowanych na podniesienie poziomu społecznych i zawodowych kompetencji osób bezrobotnych jak i samodzielna strategia integracji społecznej i zawodowej. Trafności tej oceny dowodzą przeprowadzone w ostatnich latach, niestety bardzo nieliczne, udane projekty pobudzania rozwoju zaniedbanych społecznie i ekonomicznie społeczności lokalnych. Podobne intencje wyraża też idea społecznościowego lub kierowanego przez społeczność rozwoju lokalnego (*Community-Led Local Development*) czy wszechstronnych inicjatyw społecznościowych (*Comprehensive Community Initiatives*)³⁶.

Wyzwanie współpracy w ramach służb społecznych

Sprawne koordynowanie pomocy na poziomie jej odbiorców, osób i rodzin, społeczności lokalnych, budowanie zintegrowanych pakietów usług, wymaga funkcjonalnych mechanizmów współpracy zarówno wewnątrz systemu służb społecznych, np. pomiędzy ośrodkami pomocy społecznej i powiatowymi centrami pomocy rodziny, jaki na zewnątrz, tj. pomiędzy służbami społecznymi a innymi służbami, np. zatrudnienia, zdrowia, rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, kuratorów sądowych i in. Takich mechanizmów brak lub nie działają tak jak powinny. Nadal utrzymująca się logika „Polski resortowej” oraz niedostatek współdziałania pomiędzy poszczególnymi szczeblami samorządu i poszczególnymi służbami powodują, iż działania stają się coraz bardziej sfragmentaryzowane i rozproszone.

W ostatnich latach podjęto cały szereg skądinąd uzasadnionych inicjatyw legislacyjnych mających na celu zaradanie zjawiskom stanowiących z natury rzeczy przedmiot oddziaływania służb społecznych. W szczególności należy tu wymienić takie inicjatywy, jak: reintegracja społeczna i zawodowa, wspieranie rodziny i piecza zastępcza, przeciwdziałanie przemocy domowej. W ich efekcie pojawiły się rozwiązania, które w mniejszym lub większym stopniu potęgowały wyzwania związane ze współpracą i koordynacją działań.

Rola ośrodka pomocy społecznej pozostała relatywnie najmocniejsza w przypadku integracji społecznej i zawodowej, chociaż kluczowe również dla działań reintegracyjnych instytucje usługowe: centra integracji społecznej i kluby integracji społecznej, nie są formalnie traktowane jako placówki pomocy społecznej. Natomiast poza sferą formalnych kompetencji służb społecznych pozostał sektor ekonomii społecznej (np. spółdzielnie socjalne). Podmioty tego typu stwarzają szanse powrotu na rynek pracy osobom z grup słabszych i marginalizowanych, a ponadto, jak się wydaje, to one mogą stać się jednym z głównych dostawców wielu usług społecznych.

Nowe wyzwania dotyczące współpracy i roli pracownika socjalnego związane są ze wsparciem rodziny i przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie odpowiedzialność za przeciwdziałanie przemocy i postępowanie w przypadku jej ujawnienia powierza zespołom interdyscyplinarnym. Natomiast Ustawa o wsparciu rodziny i pieczy zastępczej przyjmuje wprost, że podstawowa dla proponowanego modelu wspierania rodziny funkcja asystenta rodziny nie może być łączona z funkcją pracownika socjalnego zatrudnionego w ośrodku pomocy społecznej. Z drugiej strony wprowadzono rozwiązania zakładające współpracę pracownika socjalnego z asystentem rodziny. Praca z rodziną zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej może być prowadzona przez gminę lub też zlecona podmiotom niepublicznym. Jeżeli praca ta prowadzona jest w ośrodku pomocy społecznej, istnieje możliwość powołania zespołu ds. asysty rodzinnej. Praca z rodziną jest prowadzona także w czasie umieszczenia dziecka poza rodziną. W takiej sytuacji istnieje wyraźna potrzeba koordynacji planu pomocy rodzinie z planem pomocy dziecku i tym samym współpracy instytucji prowadzącej pracę z rodziną z instytucjami pieczy zastępczej na terenie powiatu na rzecz powrotu dziecka do rodziny.

Powyższe rozwiązania w sposób zasadniczy zmieniły sytuację w zakresie koordynacyjnych możliwości ośrodka pomocy społecznej. Zmiany te wymagają uważnej obserwacji i reagowania, gdyby prowadziły do dezintegracji działań służb społecznych.

Biurokratyczny styl działania

³⁶ R. Szarfenberg, Ewaluacja organizowania i rozwoju społeczności lokalnej, czyli o odmianach i sprawności trzeciej metody pracy socjalnej, w: J. Kowalczyk red. Programy aktywności lokalnej - nowa jakość pomocy społecznej?, Impuls, Kraków 2012.

Przypadek placówek świadczących specjalistyczne usługi pokazuje, jaki powinien być kierunek zmian, które pozwolą uzdrowić opisaną powyżej (złą) kondycję, w jakiej znajdują się obecnie służby społeczne i poprawić ich (ograniczone) możliwości sprostania przypisanej im misji: to rozwój usług adresowanych zarówno do osób, rodzin i społeczności lokalnych oraz wprowadzenie mechanizmów współpracy i integracji przy jednoczesnym odłączeniu od procedur administracyjnych. Badania pokazują, że zmian tego typu oczekuje także znaczna część środowiska pracowników socjalnych.

Instytucjonalizacja

Instytucjonalizacja w tym punkcie rozumiana jest jako tendencja do tworzenia izolujących form całodobowej i długoterminowej lub stałej opieki dla dużych grup osób starszych, dzieci, osób niepełnosprawnych, chorych psychicznie czy bezdomnych. Została ona poddana surowej krytyce jako degradująca dla osobowości podopiecznych oraz ich szans na powrót do życia poza nimi (syndrom instytucji totalnej opisany przez Ervinga Goffmana, a w Polsce przez Elżbietę Tarkowską). Wskazywano więc, że restrykcyjne środowisko, zuniformalizowane oddziaływanie na podopiecznych, nadużywanie władzy, ograniczanie wolności i naruszanie prywatności podopiecznych nie tylko pozbawia ich szans na integrację, ale ma też zły wpływ na szersze społeczeństwo³⁷. Na takich przesłankach od kilku dziesiątków lat rozwija się na świecie i w Europie ruch na rzecz deinstytucjonalizacji.

Jego przejawy w Polsce to przede wszystkim filozofia pomocy dla osób niepełnosprawnych zapoczątkowanej i rozwiniętej już w PRL (wszechstronna rehabilitacja i integracja w społeczeństwie pracowników) oraz postawienie na rozwój pieczy zastępczej.

W przypadku osób niepełnosprawnych największym wyzwaniem są działania na rzecz deinstytucjonalizacji wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną czy przewlekle chorych psychicznie, ale też seniorów. Polska odpowiedź w tym zakresie polegała na rozwoju środowiskowych domów samopomocy. Towarzyszyły jej też reformy domów pomocy społecznej, między innymi stawiające na rozwój usług stymulowany poprzez standardy. Umożliwiono też powstawanie rodzinnych domów pomocy.

Z kolei rozwój rodzinnej pieczy zastępczej powstrzymuje niedostateczna liczba zgłaszających się do pełnienia funkcji rodzin zastępczych. W związku z tym ważną rolę odgrywają reformy typowych placówek opiekuńczo-wychowawczych, np. zmniejszanie dozwolonej liczby podopiecznych czy rodzinne domy dziecka. Polski model deinstytucjonalizacji opieki nad dzieckiem pozbawionym opieki rodziców, zbudowany w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej koncentruje się wokół następujących, stanowiących system naczyń połączonych, wyzwań:

- ograniczenie roli placówek opiekuńczo-wychowawczych w opiece nad dzieckiem, poprzez umieszczanie w nich dzieci nieco starszych, powyżej 10 roku życia, a także poprawę standardu opieki w placówkach poprzez zmniejszenie do 14 wychowanków liczby przebywających w nich dzieci. Zmiany powyższe wprowadzane są sukcesywnie w kolejnych latach, tak aby z dniem 1 stycznia 2020 roku wiek dzieci w placówkach opiekuńczo - wychowawczych nie był niższy niż 10 lat, natomiast placówki opiekuńczo-wychowawcze z dniem 1 stycznia 2021 uzyskały standard 14-osobowy;
- intensywne działania na rzecz rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej (rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka);
- intensywna profilaktyka i praca z rodziną opisana w poprzednich rozdziałach.

W związku z powyższym istnieje niezwykle pilna potrzeba zintensyfikowania działań na rzecz tak rozumianej deinstytucjonalizacji poprzez promowanie nowych zawodów: asystenta rodziny, rodzica zastępczego i osoby prowadzącej rodzinny dom dziecka czy koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. W procesie deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej ważną rolę odgrywa tworzenie lokalnych programów umożliwiających przekwalifikowanie osób pracujących w likwidowanych placówkach opiekuńczo-wychowawczych

Dalsza deinstytucjonalizacja powinna odpowiadać również na ryzyka takie jak zwiększenie liczby osób bezdomnych, niestabilność opieki zastępczej, niedostatek mieszkań chronionych, niechęć społeczności lokalnych do otwierania na ich terenie nowych form dziennej opieki.

³⁷ Z. Szmagałski, Deinstytucjonalizacja w pomocy społecznej – zadania dla pracy socjalnej, w: K. Holka-Marzec (red.) Społeczeństwo, demokracja, edukacja. Nowe wyzwania w pracy socjalnej. Wydaw. Uczelniane Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, 2000.

Ryzyko niepowodzeń w tym zakresie może być zmniejszone poprzez politykę społeczną i edukację społeczeństwa ukierunkowane na³⁸:

- tworzenie lokalnych propozycji deinstytucjonalizacji,
- zapewnianie wieloletnich gwarancji finansowania dla takich programów,
- rozbudowa lokalnych systemów wsparcia socjalnego i pedagogicznego dla rodzin dysfunkcyjnych,
- wspieranie wolontariatu w środowiskowych formach pomocy,
- inspirowanie ruchów samopomocy użytkowników usług pomocy społecznej,
- uczenie społecznej tolerancji wobec osób z problemami adaptacyjnymi.

W procesie deinstytucjonalizacji ważną rolę ma praca środowiskowa. Osoby powracają z instytucji do społeczności lokalnej, która powinna być na to odpowiednio przygotowana.

Istotnym czynnikiem, pogłębiających wykluczenie społeczne oraz ograniczającym aktywność społeczną osób zagrożonych wykluczeniem jest również, brak wiedzy na temat przysługujących im praw, w tym także praw obywatelskich. Osoby te nie mają społecznych i finansowych możliwości skorzystania z porad dostępnych dla innych obywateli. Świadczone do tej pory poradnictwo prawne i obywatelskie (zarówno przez instytucje publiczne, jak i organizacje obywatelskie) wskazuje, że tego typu wsparcie jest skuteczne, a zapotrzebowanie społeczne w tym względzie jest duże.

Problemy systemu na przykładzie wsparcia dla osób bezdomnych

Poniżej zostaną pokazane problemy jednej z części działalności pomocowej ukierunkowanej na wsparcie osób bezdomnych. Problemy te są jednak bardziej uniwersalne i dotyczą wszystkich grup korzystających z usług pomocowych.

Do tej pory nie zaprojektowano całościowej polityki społecznej wobec bezdomności – z uwzględnieniem wszystkich instytucji polityki społecznej. Bezdomność traktowana jest jako problem polityki społecznej, w którym różne jednostki, instytucje i organizacje prowadzą działalność, Są to m.in.. pomoc społeczna, mieszkalnictwo, zdrowie, zatrudnienie, edukacja – działalność ta jest słabo skoordynowana.

- Istniejące regulacje i rozwiązania systemowe mają charakter interwencyjny i akcyjny, służą raczej „radzeniu sobie z problemem bezdomności”, a nie jego systemowemu rozwiązywaniu. Na terenie Polski występuje deficyt regulacji i zapisów prawa gwarantujących kontinuum pomocy ludziom bezdomnym. Zapisy prawne odnoszą się głównie do zapewnienia im podstawowych, gwarantowanych usług, nie skupiając się na zapewnieniu ciągłej i stopniowalnej oferty, zależnej od potrzeb odbiorców i jednocześnie nakierowanej na wychodzenie z bezdomności. Zwiększa się skuteczność systemu pomocy doraźnej przy ciągle niskiej skuteczności i efektywności w pracy na polu (re)integracji.
- W Polsce tworzy się system pomocy ludziom bezdomnym, jakkolwiek nie myśli się o systemie skutecznego zwalczania bezdomności. Funkcjonujące rozwiązania oparte są na przypuszczeniach i poglądach (sądach), a nie na rozumieniu problematyki wynikającej z empirycznych badań oraz cyklicznego monitorowania zjawiska bezdomności. Brak jest wiedzy o skali problemu oraz narzędzi do „mierzenia bezdomności”. Praktyka polskiej polityki społecznej w wymiarze regionalnym i ponad regionalnym wskazuje na to, że wiele działań zarówno w zakresie przeciwdziałania, jak i rozwiązywania problematyki bezdomności, tworzonych jest bez realizacji nieodłącznej w tych procesach diagnozy.
- Obecna definicja bezdomności w ustawie o pomocy społecznej ma charakter administracyjny i jako taka znajduje wykorzystanie w podejmowanych działaniach administracyjnych. Brakuje jednak zarówno wśród instytucji publicznych, jak i organizacji obywatelskich spójnego rozumienia zjawiska bezdomności, co przekłada się na trudności np. przy realizacji badań empirycznych czy planowaniu zintegrowanych działań.
- Nieuregulowana działalność w zakresie bezdomności, w tym brak standardów jakości usług. W Polsce nie ma żadnych szczegółowych regulacji określających np. czym różnią się usługi świadczone przez noclegownie od usług świadczonych przez schroniska. Polskie regulacje zatem definiują obowiązki świadczenia pomocy ludziom bezdomnym, jakkolwiek nie definiują sposobu realizacji i jakości tych usług.
- Brak też współpracy między podmiotami bezpośrednio zajmującymi się problematyką bezdomności. Organizacje działające na polu problematyki bezdomności traktują się często jak konkurencję (zwłaszcza w obszarze pozyskiwanych środków finansowych, na utrzymanie swojej

³⁸ Tamże.

działalności). Brakuje również regionalnych i lokalnych płaszczyzn współpracy różnych podmiotów wokół problemu bezdomności. Występuje dotkliwy deficyt współpracy w obszarze pomocy społecznej, rynku pracy, służby zdrowia, środowiska akademickiego, edukacji, mieszkalnictwa.

Brak partycypacji ludzi bezdomnych w tworzeniu polityki społecznej. Mówi się, że osoby bezdomne są roszczeniowe, uzależnione od udzielanej im pomocy. Jednakże pamiętać trzeba, że formy pomocy dla tych ludzi są narzucane im z góry przez ustawodawcę, instytucje pomocowe, czy też ekspertów. Tego rodzaju forma pomocy nie musi odpowiadać rzeczywistym potrzebom i oczekiwaniom osób bezdomnych. Różnica między ofertą pomocową narzuconą z góry a rzeczywistymi potrzebami obniża skuteczność udzielanej pomocy, a tym samym utrudnia wychodzenie z bezdomności. Dotychczas nie stworzono narzędzi i instrumentów umożliwiających włączenie osób bezdomnych w podejmowanie decyzji związanych z usługami do nich kierowanymi. Za włączeniem osób bezdomnych w podejmowanie decyzji związanych z usługami stoją dwie podstawowe idee. Ludzie wymagający pomocy: 1) mają prawo do zbierania głosu w sprawie kształtu usług, z których korzystają i opieki sprawowanej nad nimi oraz wiedzą lepiej niż inni czego naprawdę potrzebują; 2) powinni mieć prawo do uczestniczenia w każdej dyskusji dotyczącej ich życia³⁹.

Ubóstwo i wykluczenie społeczne w indywidualnym doświadczeniu

Wskaźniki statystyczne dominowały w powyższym dokumencie. Ważne jest jednak, aby zdać sobie sprawę, że za nimi kryją się trudności życia codziennego, problemy rodzinne, osobiste niepowodzenia, niesprawiedliwości i poniżenie doświadczane przez konkretnych ludzi. Ich głos powinien być brany pod uwagę, gdy jako społeczeństwo zastanawiamy się, dlaczego nasza pomoc nie zawsze jest skuteczna i jak ją zmienić, aby była lepsza.

Teraz mi przyszło do zapłacenia za światło 300 złotych i z czego ja mam to zapłacić? Po prostu jest ciężko, naprawdę bardzo ciężko... W ogóle człowiekowi nie chce się wyjść na ulicę, bo jak z dzieckiem wyjdzie, to zawsze dziecko coś zawoła, a ona jest jeszcze za malutka, żeby jej wytłumaczyć, że nie ma pieniędzy. Ja bym musiała mieć pieniądze, żeby nawet jej tego lizaka kupić⁴⁰.

Niepewność jutra i osamotnienie

Najgorsze jest to, że człowiek nie czuje tej perspektywy. Nie potrafi sobie wyobrazić, że będzie lepiej, a z drugiej strony boi się myśleć, że będzie cały czas tak samo. Chciałby po prostu polepszyć status, żeby nie było gorzej. Nie jest może za słodko, ale nie jest może najgorzej, ale z drugiej strony zatrzymać się na tym, gdzie się teraz jest, w takim życiu z dnia na dzień, to też jest ciężko⁴¹.

Gorsze traktowanie

Tak, tak, mam doświadczenie, akurat mam dziecko, które jest w drugiej klasie podstawówki, w tym roku idzie do komunii i jest nas parę takich matek w klasie, gdzie żyjemy z pomocy społecznej, to nasze dzieci są inaczej traktowane. Inne dzieci: „Ty pięknie czytasz, ty pięknie to, ty już tak nie bardzo”. Przychodzi moje dziecko do domu, ma czytanekę do przeczytania. Przychodzi na drugi dzień: 3+. I to dziecko w drugiej klasie w podstawówce! Albo coś tam i ona z jedyneką przychodzi. Mówię: „O Matko Święta, i to się na dzieciach odbija!”⁴²

Problemy z pomocą

Dwa lata temu chciałam kupić regał małemu no i napisałam do MOPS-u, bo mały szedł do szkoły i mówię musi mieć biurko żeby jedno na drugie nie czekało. Napisałam do MOPS-u to MOPS mi odpisał, że takie rzeczy, mam tyle pieniędzy, obliczyli mnie, że mam cztery tysiące z moją wypłatą i mogę sobie biurko na raty kupić [...] tylko, że jak ja zaniostałam rachunki z jednego miesiąca, to ja wydałam na samą Olę, zmieniali jej leki, bo po jednych spała po drugich drgawki dostawała i zaniostałam i wydałam na leki 920 złotych, to w MOPS-ie pani przeczytała to wszystko i mówi wie pani co? Jakby tak pani napisała podanie i te rachunki opisać, to może by Pani dostała częściowy zwrot za to.

³⁹ O projektach z zakresu partycypacji osób doświadczających problemów w projektowaniu i poprawianiu polityk, programów i usług zob. Łamiąc bariery napędzasz zmiany. Studia przypadków osób doświadczających ubóstwa. EAPN, 2012.

⁴⁰ M. Potoczna, W. Warzywoda-Kruszyńska, Kobiety z łódzkich enklaw biedy. Bieda w cyklu życia i międzypokoleniowym przekazie, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2009, s. 103.

⁴¹ E. Tarkowska (red.) Dyskursy ubóstwa i wykluczenia społecznego, IFiS PAN, Warszawa 2013, s. 418

⁴² Tamże, s. 425.

Ja mówię wie pani co, ja się nachodzę, napiszę a oni mi dadzą 50 złotych albo 100 złotych. Pomocy żadnej nie ma⁴³.

Oni też szybko chcą się nas wszystkich pozbyć. Są tam wypaleni zawodowo nauczyciele, oczywiście nie wszyscy. Wielu z góry zakłada, że i tak niczego się nie nauczymy, więc po najniższej linii oporu idą nam na rękę⁴⁴.

Sytuacja rodzinna i mieszkaniowa młodzieży

Mieszkam z matką i jej kochankiem. Ojciec mój zostawił nas trzy lata temu. Wyjechał za granicę do pracy, poznał tam jakąś d... i zostawił nas. Bo kogo obchodziłaby piątka dzieci. Matka moja związała się z jakimś popaprańcem, bo nie dawała se rady. Rozwiedli się, ojciec płaci alimenty i tyle go widziałem⁴⁵.

Mieszkamy na samych pipidówkach w takich barakach. Dom, o ile można go tak nazwać, jest bardzo zniszczony, przydałby się kapitalny remont, no ale nie ma pieniędzy. W piątkę śpimy w jednym pokoju, w drugim moja matka z jej facetem⁴⁶.

Problemy z pracą

Człowiekowi się nic nie chce, ja jestem taka załamana, że mi się nic nie chce kompletnie, ja potrafię całymi tygodniami z domu nie wychodzić, tylko teraz słucham radia i czytam ogłoszenia w prasie. Też prasę raz w tygodniu się kupuje, bo nie stać codziennie, tylko w radiu słucham te ogłoszenia o pracę dzwonię. To jest absolutnie bezsensowna sprawa. Tutaj gdzie wydzwaniam, to jest dużo takich spraw gdzie oszukują. Chodzę do takich prywaciarzy, pytam o jakąś pracę chałupniczą ogłoszenie dawałam przez telefon do radia, że poszukuję pracy jakiejś chałupniczej, ale nic takiego nie ma. Ja już nie widzę w ogóle żadnej przyszłości, żadnej nadziei, tak żyję z dnia na dzień, aby dzisiaj było coś zjeść i jutro, a dalej już wcale nie myślę. Mam 51 lat, a czuje się jakbym miała 70⁴⁷.

Byłam wykorzystywana przez szefa, on mnie zarejestrował jako uczennicę a pracowałam na całym etacie, normalnie byłam na stanowisku przez 8 godzin i do tego wymyślał sobie Bóg wie jakie manka, że dwóch tysięcy nie ma, czy tego nie ma i co ja dostawałam, bardzo marne grosze dostawałam miesięcznie, tyle ile wytrzymałam, a już później zrezygnowałam, no bo za takie grosze pracować....⁴⁸

Mieszkania socjalne i bezdomność

Lokale socjalne to są lokale o najniższym standardzie, były wybudowane najtańszym kosztem jak najszybciej. Nie ma tutaj centralnego ogrzewania, bo w takich lokalach nie robiono. Robiono natomiast kominy, piecyki, żeby można było ogrzewać węglem. Odkąd ja tu mieszkam kominy są niedrożne i nie ma w tych mieszkaniach już dawno piecyków, bo to były pustostany, więc piecyki dawno były pokradzione i nikt tutaj już nie pali węglem. Poza tym tu nie ma gdzie tego węgla przechowywać, bo piwnice nie nadają się do użytku a jak ktoś ma małe mieszkanie 20 metrów i mieszka w nim kilka osób to trudno, żeby w tym mieszkaniu trzymał jeszcze węgiel na zimę. Tak, zimą za elektryczne ogrzewanie to mi rachunek za prąd wzrastał czterokrotnie. No właśnie ze względu na to, że to są mieszkania o niższym standardzie to nie powinny być liczone takie duże czynsze⁴⁹.

Często słyszę, że nie będzie ubóstwa i bezdomności, jak będzie u ludzi praca. Tak nie jest. Na ile utrata pracy jest jednym z elementów powodujących utratę mieszkania, na tyle odzyskanie pracy nie gwarantuje wyjścia ze statusu bezdomności. Jestem przykładem: mam pracę, ale nie mam mieszkania⁵⁰.

Ramy przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu

⁴³ K. Błażejska, Opieka nad dzieckiem niepełnosprawnym w rodzinie zastępczej oraz formy wspierania rodzin zastępczych z dziećmi niepełnosprawnymi w Łodzi, w: W. Warzywoda-Kruszyńska (red.) Bieda dzieci – zaniedbanie, wykluczenie społeczne, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2012, s. 186.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ J. Sokołowska, Młodzi wykluczeni w świetle badań biograficznych, w: A.M. Kłonkowska, M. Szulc (red.) Społecznie wykluczeni. Niewygodni, nienormalni, nieprzystosowani, nieadekwatni, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2013, s. 197.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże, s. 88.

⁴⁸ Tamże, s. 101.

⁴⁹ Czy Milenijne Cele Rozwojowe miały wpływ na poprawę sytuacji osób doświadczających ubóstwa mieszkaniowego w Polsce? Badanie uczestniczące ATD, 2013.

⁵⁰ Tamże.

Problemy ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz instytucjonalnych odpowiedzi na nie mają charakter wielowymiarowy. Informacje płynące z diagnozy wskazują na wysoką złożoność tego zjawiska. Propozycja uproszczenia i uporządkowania tego obszaru zostanie pokazana poniżej.

Podstawowym problemem dla krajowego programu jest niezdolność gospodarstw domowych do pokrywania wydatków koniecznych związanych z podstawowymi potrzebami ich członków w wymiarach biologicznym i społecznym, zobowiązaniami z przeszłości (spłacanie zaległości i długów) i przynajmniej minimalnymi oszczędnościami (zabezpieczenie w razie nagłych i nieprzewidzianych wydatków)

Aby ten problem zminimalizować należy oddziaływać na warunki w jakich funkcjonują gospodarstwa domowe, aby mogły one podejmować dobre dla siebie i społeczeństwa decyzje o inwestowaniu w swój potencjał zatrudnieniowy i zarobkowy oraz decyzje dotyczące poziomu jego realizacji przez ich dorosłych członków.

1. Warunki gospodarczo-instytucjonalne, w których funkcjonują gospodarstwa domowe decydujące o
 - **Dostępności miejsc pracy przynajmniej minimalnej jakości, którą wyznaczają standardy prawa pracy,**
 - **Dostępności finansowej i przestrzennej mieszkań spełniających podstawowe standardy jakościowe,**
 - **Dostępności dobrej jakości zabezpieczenia społecznego dochodu z uwzględnieniem systemu podatkowego,**
 - **Dostępności usług użyteczności publicznej , w szczególności usług społecznych,**
2. Decyzje gospodarstwa domowego o inwestycjach w potencjał zatrudnieniowy i zarobkowy swoich członków, czyli w powiększanie ich
 - **zdrowia w wymiarze fizycznym i psychicznym,**
 - **sprawności psychofizycznej,**
 - **kompetencji,**
3. Decyzje gospodarstwa domowego dotyczące tego, którzy jego członkowie powinni zwiększać swój potencjał zatrudnieniowy i zarobkowy, którzy powinni pracować i z jaką intensywnością w danych warunkach gospodarczych i instytucjonalnych.

Za pomocą instrumentarium współczesnej polityki publicznej powinniśmy więc wpływać na rynek mieszkaniowy, rynek pracy, instytucje zabezpieczenia społecznego dochodu oraz usługi publiczne, w tym społeczne, tak aby gospodarstwa domowe mogły zwiększać swój potencjał zatrudnieniowy i zarobkowy oraz w razie potrzeby zwiększać poziom jego realizacji, aby móc pokrywać swoje wydatki konieczne.

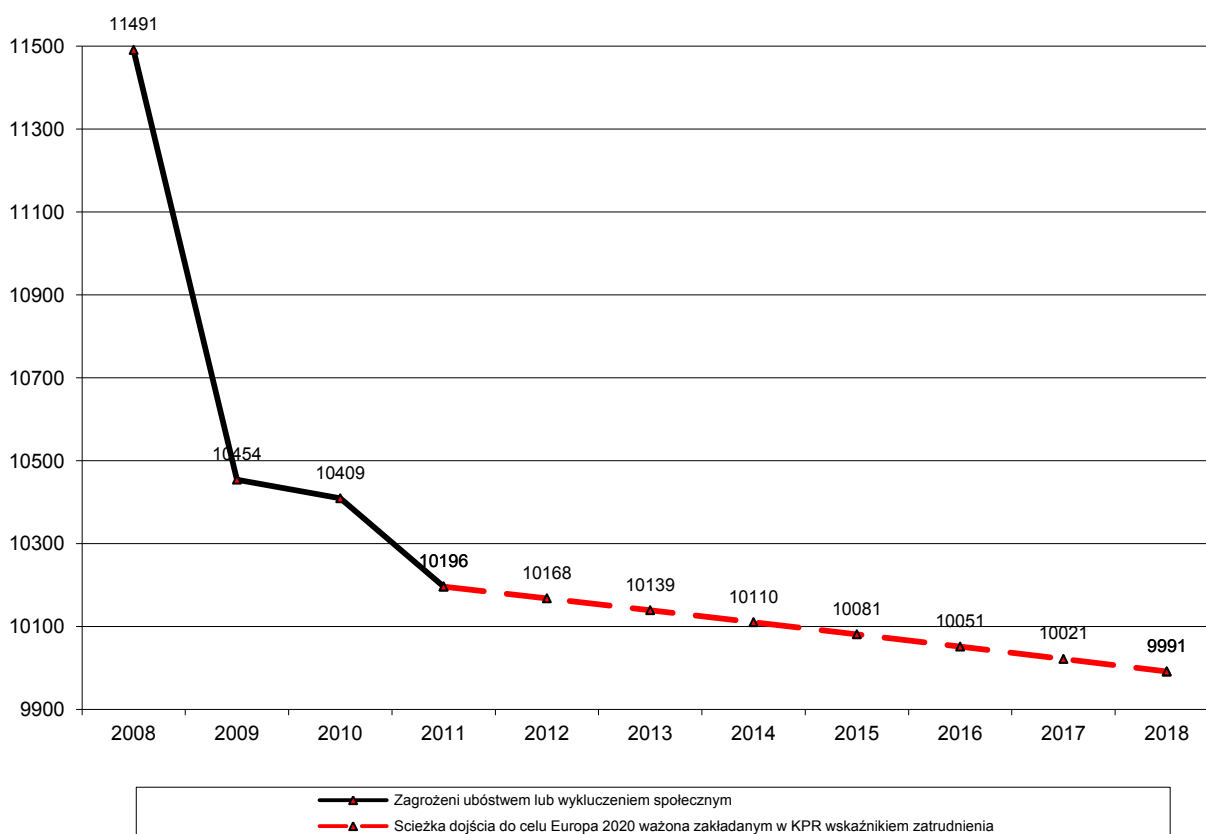
Takie podejście wymaga zaproponowania zmian polityki publicznej w wielu obszarach. Poniżej zostaną przedstawione propozycje celów i działań, których odpowiednie zaprojektowanie, realizacja i ewaluacja powinny się przyczynić do poprawy sytuacji osób doświadczających ubóstwa i wykluczenia.

Rozdział II

Cele Krajowego Programu

Zgodnie z danymi zawartymi w diagnozie, poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego w Europie obliczany jest zgodnie z zestawem, odpowiednich wskaźników statystycznych⁵¹ z ustaloną, jednakową dla każdego kraju członkowskiego, metodologią badania⁵² przyjętym w grudniu 2001 r. na szczycie w Laeken (Laeken European Council). Umożliwia ono ocenę postępów w realizacji celu europejskiej Strategii „Europa 2020” jakim jest, jak już wspomniano wyżej, ograniczenie do 2020 r. liczby osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Celem całej Unii Europejskiej jest zmniejszenie skali ubóstwa lub wykluczenia społecznego o 20 mln osób. Odpowiedni cel krajowy przyjęty przez Polskę brzmi: *obniżenie o 1,5 mln liczby osób zagrożonych ubóstwem i/lub deprivacją materialną i/lub żyjących w gospodarstwach domowych bez osób pracujących lub o niskiej intensywności pracy*⁵³.

Wykres 1. Cel strategiczny w zakresie przeciwdziałania ubóstwu lub wykluczeniu społecznemu – ścieżka dojścia na lata 2012-2018 (liczba osób w tys.).

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań EU-SILC oraz Ministerstwa Finansów – op.cit.

⁵¹ Zestaw zmiennych obowiązkowych w EU-SILC obejmuje: podstawowe informacje dotyczące cech demograficznych respondentów, ich uczestnictwa w procesie edukacji, oceny stanu zdrowia, wybrane dane dotyczące deprivacji, dane z zakresu warunków mieszkaniowych, szczegółowe informacje na temat aktywności ekonomicznej oraz szeroki zakres informacji dotyczących poziomu i źródeł dochodów.

⁵² Dane do wskaźników monitorujących kwestie ubóstwa i wykluczenia społecznego pozyskiwane są z badania EU – SILC; Organizacja i metodologia badania jest regulowana rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1177/2003 z 16 czerwca 2003 r. ze zmianami zawartymi w rozporządzeniu nr 1553/2005 dotyczącymi statystyki

⁵³ Krajowy Program Reform, Warszawa, listopad 2011 r. str.7. W związku z tym, że przed rozpoczęciem realizacji KPR wartość wskaźnika celu zmniejszyła się o ponad 1 milion w dalszej realizacji programu można rozważyć jego zwiększenie;

Dokumenty strategiczne stanowiące o kształcie polityki walki z ubóstwem

Skoordynowana polityka Polski na rzecz rozwoju kraju, w tym na rzecz walki z ubóstwem, została zawarta w szeregu dokumentów odnoszących się do strategii „Europa 2020”⁵⁴. Dokumentami strategicznymi przygotowanymi w Polsce są Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju pn. Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności (DSRK), Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPZK) oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Kraju oraz w perspektywie do 2020 r. Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju (SRK) wraz z dziewięcioma strategiami zintegrowanymi⁵⁵, w tym Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego (SRKL), pełniąca wiodącą rolę z punktu widzenia realizacji priorytetu walki z ubóstwem. Należy jednak podkreślić, że problematyka ta jest także przedmiotem innych strategii, w tym Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020, Regiony, miasta, obszary wiejskie, Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (SRKS), Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa, Strategii Innowacyjności i Efektywności Gospodarki oraz Strategii Sprawne Państwo.

W **Strategii Rozwoju Kraju 2020**⁵⁶ w jednym z trzech obszarów strategicznych, odnoszącym się do spójności społecznej i terytorialnej wskazano **priorytetowe kierunki interwencji publicznej**:

III.1.1. Zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym

- zmiany w systemie świadczeń społecznych (stymulowanie aktywności, zintegrowane bazy danych różnych służb itp.) – lepsze dopasowanie wsparcia
- programy integracji społecznej nastawione na likwidowanie deficytów jednostek oraz wspieranie ich potencjałów;
- zwiększony dostęp do rehabilitacji (Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego, strategię rozwoju województw);
- kampanie społeczne przygotowujące środowiska lokalne, pracodawców, urzędników na aktywne funkcjonowanie osób niepełnosprawnych w społeczeństwie Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego, strategię rozwoju województw;
- program e-integracji (działania edukacyjne i zapewnienie odpowiednich treści i usług) nakierowany na grupy zagrożone wykluczeniem cyfrowym
- ekonomię społeczną (Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego);
- tworzenie warunków dla rozwoju oraz promocja aktywności zawodowej i społecznej seniorów Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego, strategię rozwoju województw;
- zapewnienie powszechnego dostępu do wysokiej jakości edukacji na jej wszystkich etapach oraz do kultury (w tym upowszechnienie uczenia się przez całe życie, e-edukacja, edukacja kulturalna) Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego, strategię rozwoju województw
- wsparcie dla zwiększenia dostępności i poprawy jakości elastycznych form opieki nad dziećmi, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich i małych miast
- zwiększenie dostępności komunikacyjnej, ułatwiającej dostęp do usług oraz rynków pracy

III.1.2. Zmniejszenie ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych

- zmiany w systemie świadczeń społecznych - lepsze dopasowanie wsparcia Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego
- zwiększenie dostępności różnych form pomocy dla uczniów (obiady, podręczniki itp.)
- zwiększenie dostępności i poprawa jakości elastycznych form opieki nad dziećmi ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich i małych miast Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa, strategię rozwoju województw
- inwestycje infrastrukturalne pozwalające niepełnosprawnym na obecność w przestrzeni publicznej
- nowe programy szkolne włączające osoby niepełnosprawne
- stworzenie efektywnego systemu wynajmu mieszkań, rozwój budownictwa socjalnego, racjonalizacja zasad gospodarowania publicznym zasobem mieszkaniowym oraz zasobami towarzystw budownictwa społecznego itp.

⁵⁴ w szczególności w : Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym; Komunikat Komisji – Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela, 3.3.2010, COM(2010) 2020;

⁵⁵ Strategie te są obecnie na różnych etapach kształtowania i uzgodnień;

⁵⁶ Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo. Program przyjęty uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. (M.P. z 2012 r. Nr poz. 882).

- pierwszy etap tworzenia nowego systemu opieki nad osobami niesamodzielnymi i w podeszłym wieku - uszczelnienie i poprawa efektywności systemu
- tworzenie warunków dla rozwoju oraz promocja aktywności zawodowej i społecznej seniorów – wdrażanie modelu „srebrnej gospodarki”.

Wobec zidentyfikowania w diagnozie podstawowych problemów związanych z ubóstwem, oraz zapisów Strategii Rozwoju Kraju, które wskazują na wyzwania związane z:

- Rozwiązaniami polityki zatrudnienia i wsparcia osób bez pracy, dla osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy (transfer dochodów, aktywna integracja),
- Rozwiązaniami polityki rodzinnej, które z jednej strony wzmacniają ubóstwo w rodzinach wielodzietnych a z drugiej utrudniają podjęcie decyzji o założeniu rodziny i posiadaniu dzieci (usługi społeczne użyteczności publicznej, polityka mieszkaniowa)
- Wyzwaniami demograficznymi i zdrowotnymi społeczeństwa związanymi z solidarnością pokoleń (usługi na rzecz dzieci, usługi wobec osób starszych, polityka senioralna)

proponuje się określenie następującego celu głównego programu i celów operacyjnych:

Celem głównym zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym o 1,5 mln osób oraz wzrost spójności społecznej

Cel operacyjny 1: Usługi dla aktywności i profilaktyki – ograniczenie wykluczenia dzieci i młodzieży

Zapewnienie rodzinom z dziećmi dostępu do wysokiej jakości usług społecznych, który zwiększy szanse na aktywizację rodziców, oraz umożliwi kompleksową profilaktykę zapobiegającą ubóstwu,

Cel Operacyjny 2 Gwarancje dla przyszłości młodzieży - Stworzenie szansy dla młodzieży w wejścia rynek pracy i tworzeniu rodzin

Stworzenie spójnego systemu działań edukacyjnych, społecznych i zawodowych umożliwiających młodzieży przygotowującej się do wejścia na rynek pracy, zdobycia niezbędnych kompetencji i umiejętności ułatwiających włączenie społeczne, aktywność zawodową i rozwój rodziny.

Cel operacyjny 3: Aktywna osoba, zintegrowana rodzina, odpowiedzialne lokalne środowisko;

Rozwój systemu aktywnej integracji, działającego na rzecz aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym osób, rodzin i środowisk zagrożonych wykluczeniem oraz umożliwiających łączenie ról społecznych zawodowych i rodzinnych oraz udział w społeczności lokalnej opartych o zasadę partnerstwa publiczno-społecznego.

Cel Operacyjny 4 Zapobieganie niepewności mieszkaniowej;

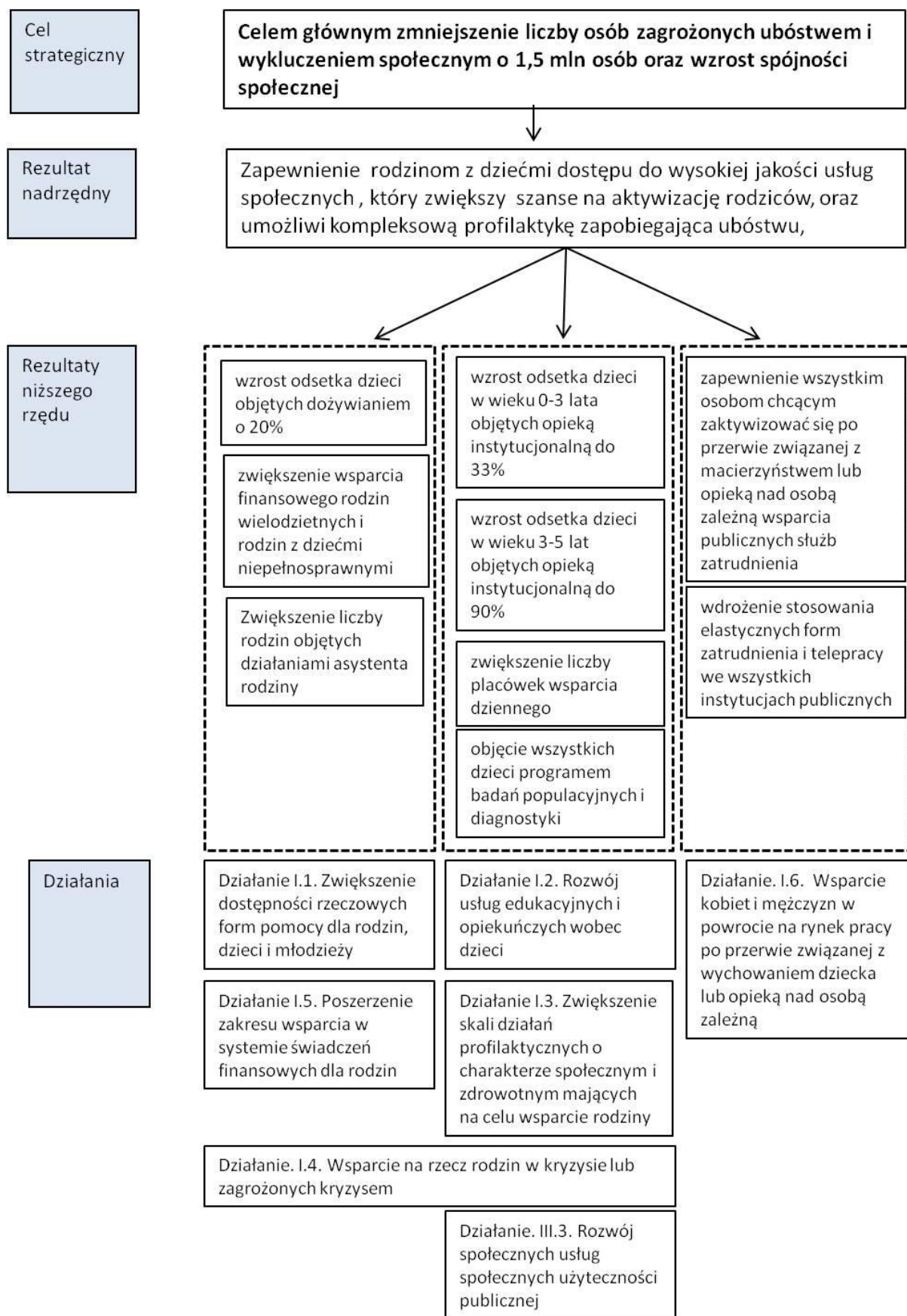
Zapewnienie dostępu do niedrogich mieszkań na wynajem umożliwiających stabilność rodzin i aktywizację zawodową rodzin, oraz zapobieganie utracie mieszkania i bezdomności powodującej wykluczenie społeczne.

Cel Operacyjny 5: Seniorzy – bezpieczni, aktywni i potrzebni –

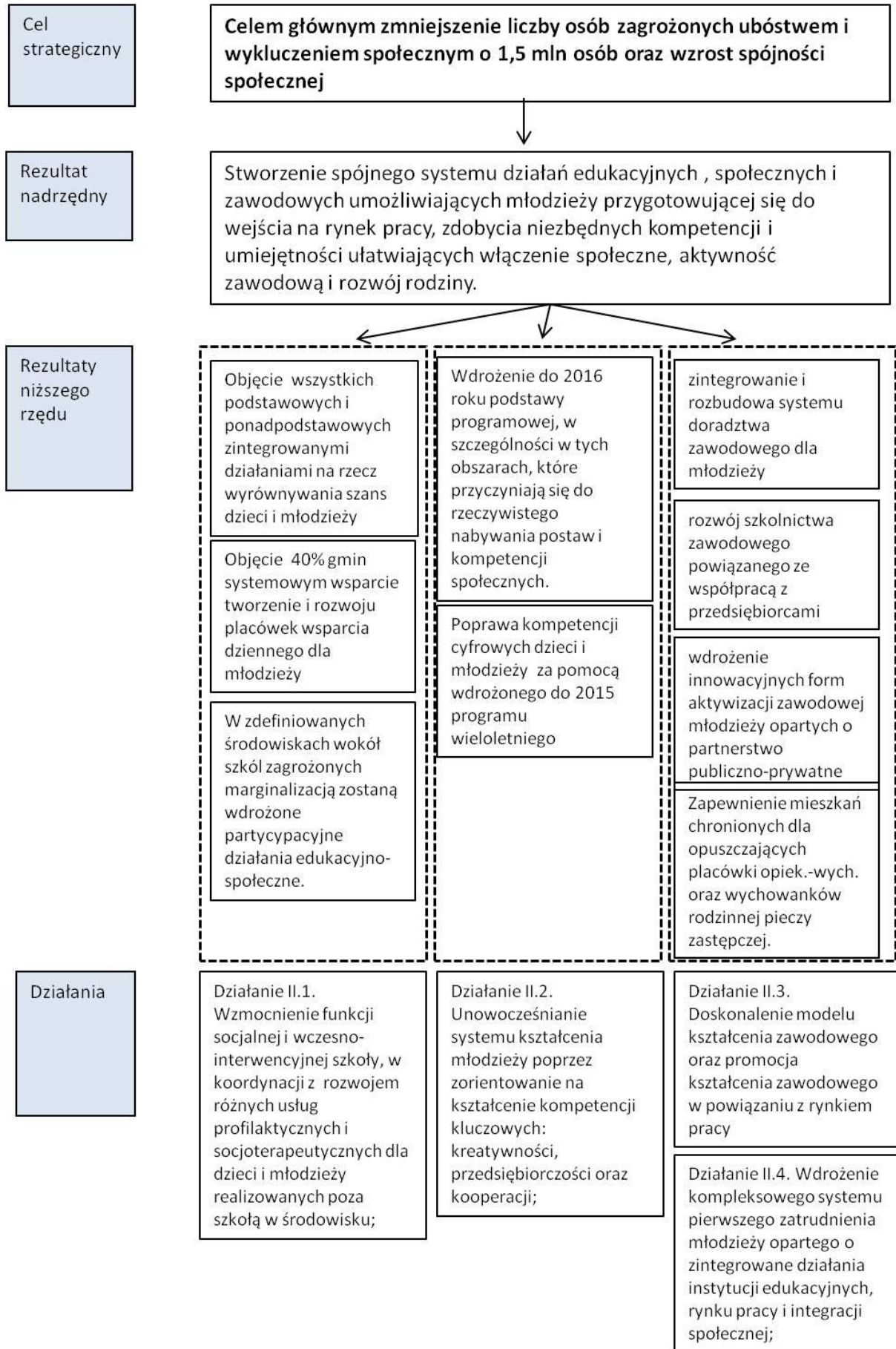
Zapewnienie osobom starszy, niepełnosprawnym, zależnym objęcie są przyjaznymi formami opieki oraz formami aktywnego spędzania czasu oraz aktywnego włączania się osób starszych w życie publiczne i zawodowe.

Cele operacyjne w odniesieniu do poszczególnych rezultatów oraz kierunków interwencji publicznej przedstawiają się następująco:

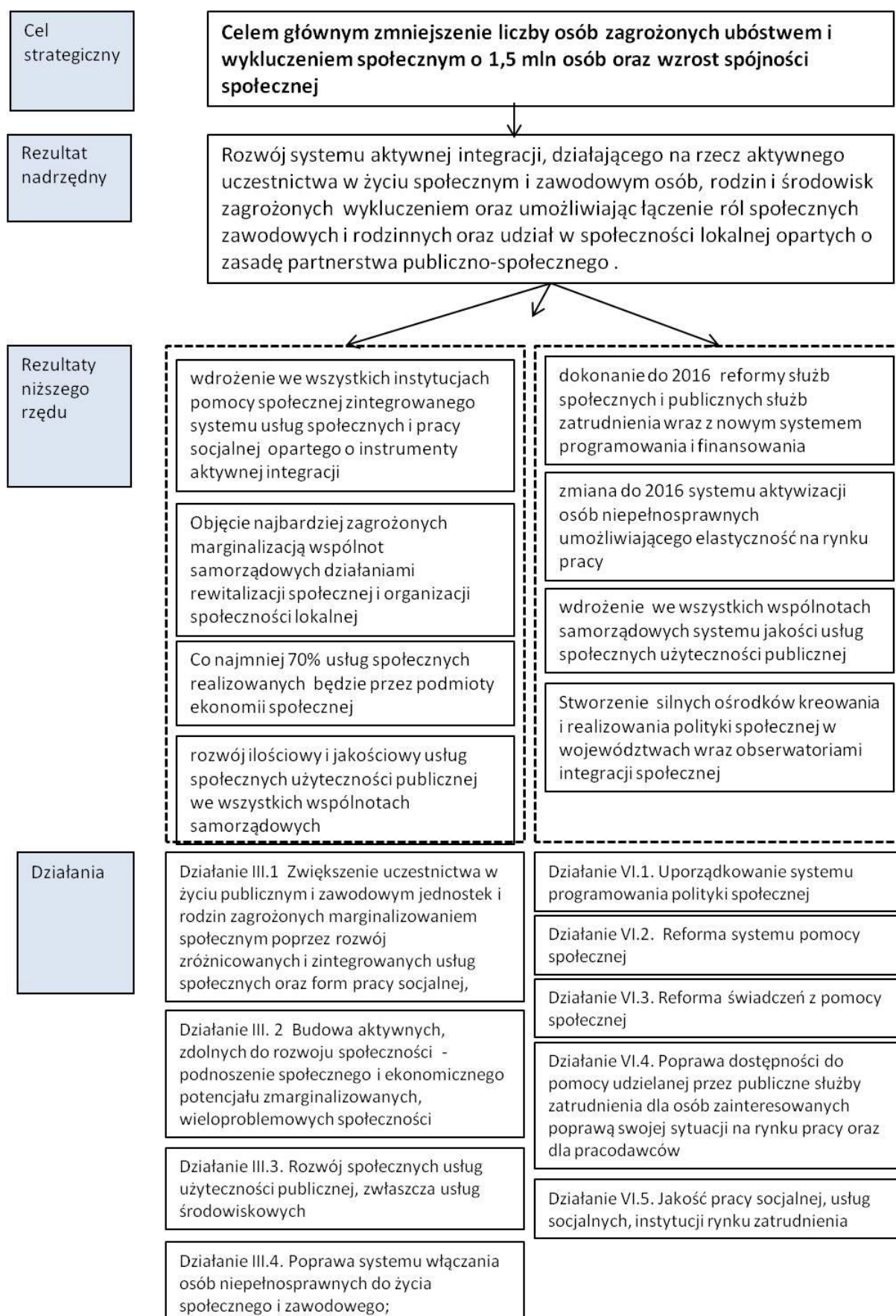
Cel operacyjny 1: Usługi dla aktywności i profilaktyki - Ograniczenie wykluczenia dzieci i młodzieży

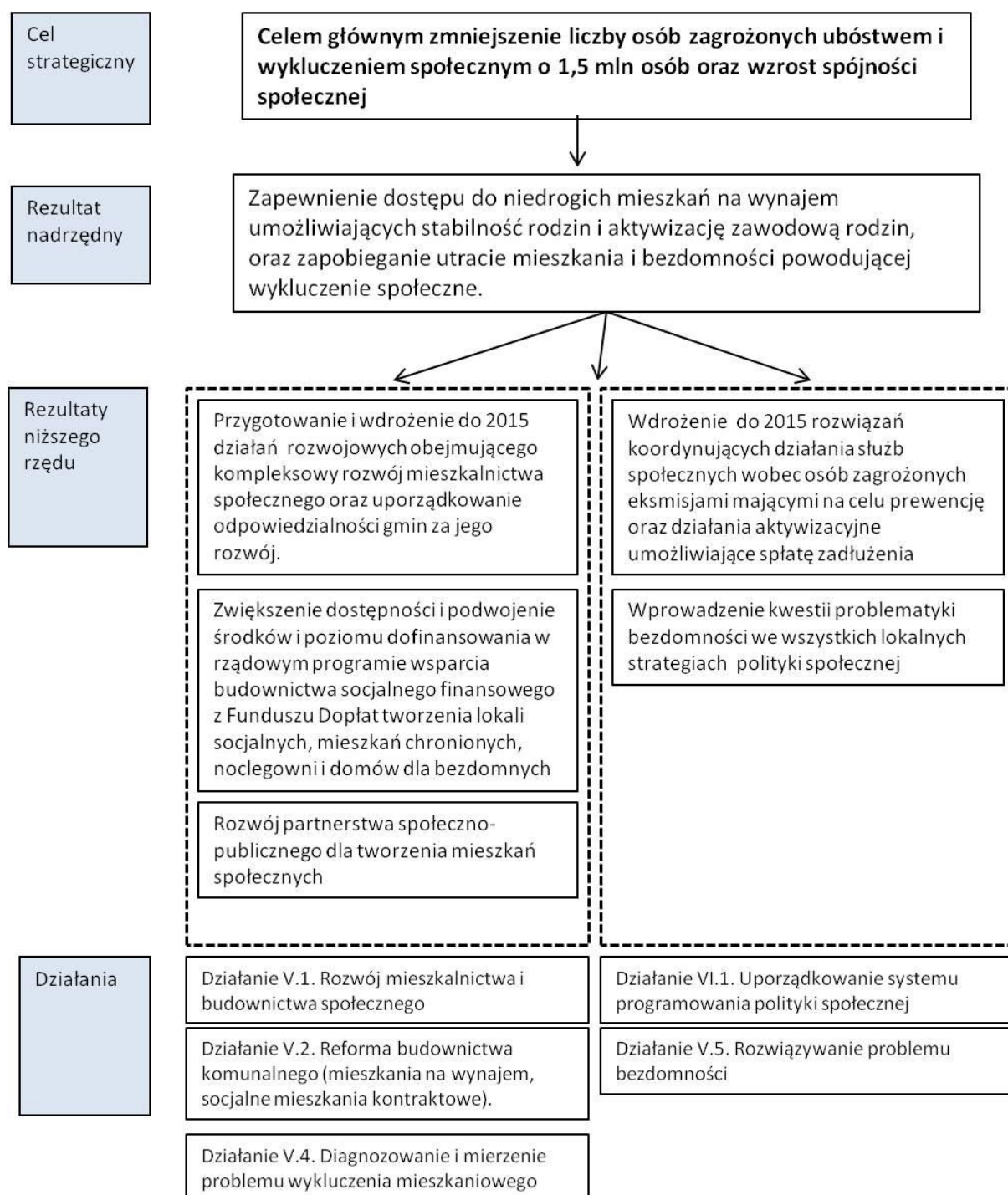
Cel operacyjny 2 - Gwarancje dla przyszłości młodzieży

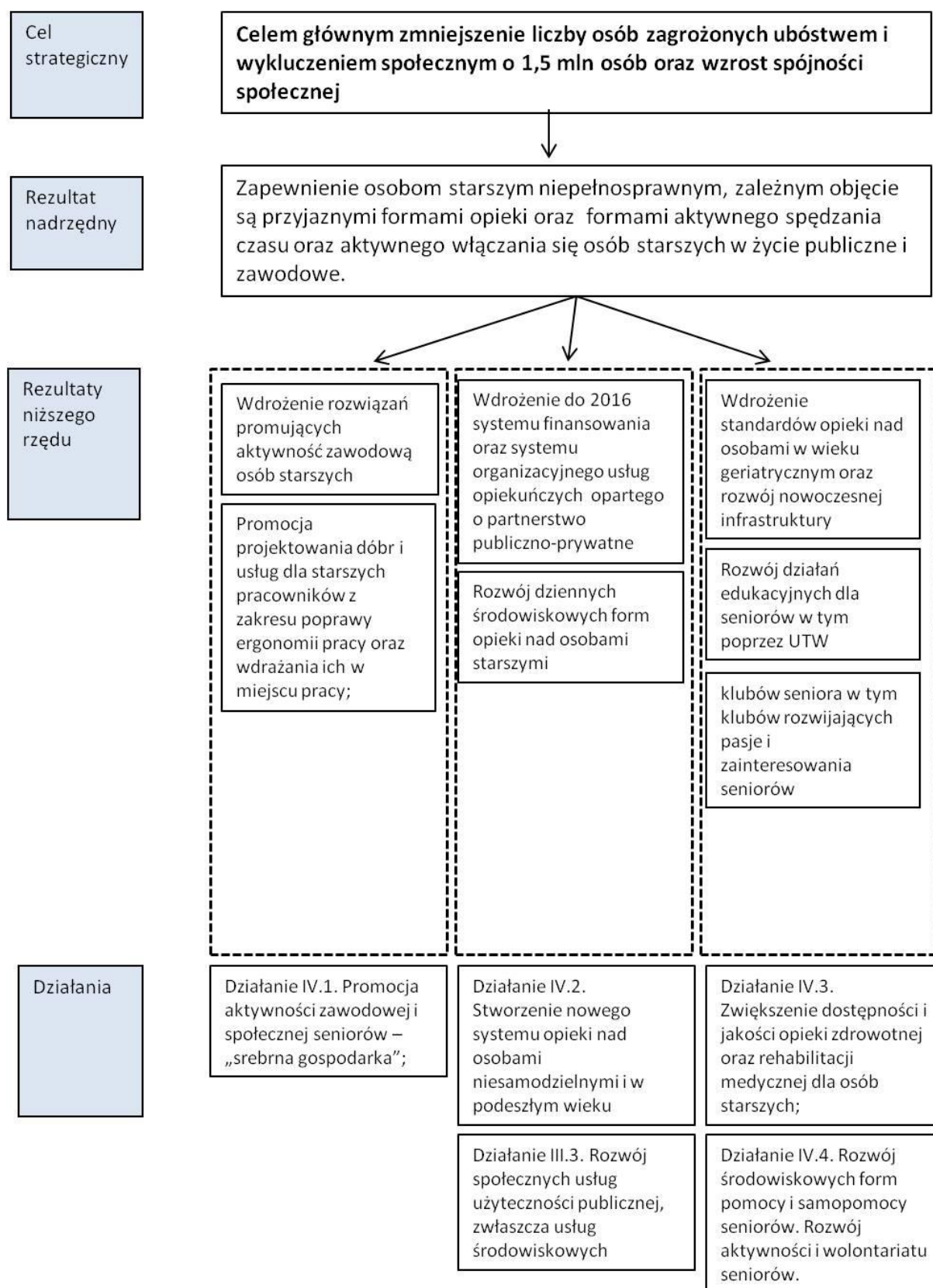
Cel operacyjny 3: Aktywna osoba i zintegrowana rodzina - odpowiedzialne lokalne środowisko;

Cel Operacyjny 4: Zapobieganie niepewności mieszkaniowej;

Cel Operacyjny 5: Seniorzy – bezpieczni, aktywni i potrzebni

Rozdział III

Priorytety Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu

Priorytet I Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu dzieci i młodzieży

Istotą nowego systemu integracji społecznej są takie działania na rzecz dzieci i młodzieży, które z jednej strony stworzą podstawy bytu materialnego związanego z deprivacją materialną, z drugiej zaś tworzą system usług społecznych umożliwiających zarówno podniesienie kompetencji społecznych dzieci, a jednocześnie umożliwiających rodzicom aktywizację zawodową i społeczną umożliwiając podniesienie jakości życia rodzin. Priorytet ten realizowany będzie poprzez następujące kierunki interwencji publicznej (działania):

Działanie I.1. Zwiększenie dostępności do rzeczowych form pomocy dla rodzin, dzieci i młodzieży

Istnieją grupy społeczne, które z powodu różnych dysfunkcji społecznych, nie są zdolne zaspokoić tej podstawowej potrzeby, jaką jest bezpieczeństwo żywnościowe. Zagwarantowanie dostępu do żywności jest jednym z integralnych czynników zmniejszających wykluczenie społeczne oraz poprawę zdrowia publicznego.

W Polsce poziom niedożywienia, czyli braku zagwarantowania bezpieczeństwa żywnościowego kształtuje się na poziomie około 11 % i jest najwyższy w całej Unii Europejskiej. Szacuje się, że około 40% mieszkańców naszego kraju nie stać na przygotowanie codziennie pełnowartościowego posiłku

Pomoc żywnościowa wpisuje się w kompleksową pracę socjalną z osobami najuboższymi i wykluczonymi społecznie. Towarzyszące jej: edukacja nt właściwego odżywiania, nauka gotowania, prowadzenia domu, zarządzania budżetem, czy wreszcie wspólny posiłek to pierwszy krok ku wyciągnięciu osób najbardziej potrzebujących z marginesu społeczeństwa i skierowaniu ich na drogę reintegracji społecznej.

Współpraca w tym zakresie z organizacjami obywatelskimi, które posiadają wiedzę gdzie kierować pomoc uwzględniając warunki lokalne pozwala na programowanie działań w bezpośrednim odniesieniu do rzeczywistej, lokalnej sytuacji beneficjentów ostatecznych. Działanie to ma na celu wsparcie zadań własnych gminy oraz działań rządowych w zakresie:

- 1) poszerzenia programu dożywiania dzieci i młodzieży poprzez:
 - a) kontynuacja od 2014 r. dotychczasowego programu rządowego na podstawie ustawy z dnia 29 grudnia 2005 r. o ustanowieniu programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”, co będzie oznaczało przyjęcie nowej regulacji do 2020 roku;
 - b) poszerzenia programu wprowadzającego dodatkowy posiłek (drugie śniadanie) współfinansowane ze środków UE oraz wprowadzenie dostępu do posiłków w czasie wolnym od zajęć lekcyjnych (wakacje i ferie)
 - c) umożliwienia dofinansowania ze środków UE wsparcia na rozwój infrastruktury szkolnej, lub podmiotów ekonomii społecznej, służących dożywianiu dzieci i młodzieży (stołówki, kuchnie)
 - d) tworzenie warunków dla rozwoju partnerstw organizacji obywatelskich i instytucji współpracujących w działaniach prowadzących do rozwiązania problemu niedożywienia, prawidłowego żywienia dzieci i młodzieży w szczególności dystrybuującymi żywność w ramach FEAD (Europejski Fundusz Pomocy Najbardziej Potrzebującym).

Ważnym wydaje się być zintegrowanie działań w zakresie dożywiania dzieci i młodzieży pomiędzy systemem pomocy społecznej a systemem edukacji., poprzez zintegrowanie w jednym miejscu, co umożliwiłaby rozwinięcie:

- działań edukacyjnych w zakresie zdrowego stylu życia w tym zdrowego odżywiania;

- wspierania różnorodnych działań mających na celu dostarczenie organizmowi dziecka odpowiednich ilościowo i jakościowo składników odżywczych;

- poprawę dostępności i jakości edukacji w zakresie prawidłowego odżywiania skierowana do dzieci, młodzieży, nauczycieli, pracowników szkolnych stołówek oraz realizacji kampanii społecznych mających promujących edukowanie w zakresie prawidłowego żywienia i kształtowania właściwych nawyków żywieniowych;

2) zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego osobom ubogim i wykluczonym społecznie, poprzez:

- a) pomoc żywnościową dla osób potrzebujących poprzez realizację Programu Operacyjnego Funduszu FEAD (Europejski Fundusz Pomocy Najbardziej Potrzebującym);
- b) wprowadzanie zmian w prawodawstwie, związanych z wykorzystywaniem nadwyżek żywności do celów pomocy żywnościowej w zakresie podatku od darowizn, zbiórek publicznych, podatku dochodowego;
- c) koordynację i sprawny przepływ informacji na temat dostępnych form pomocy
- d) promowanie współpracy z organizacjami obywatelskimi w samorządach lokalnych.
- e) działania na rzecz uruchomienia możliwych mechanizmów wsparcia żywnościowego, w zakresie rozdysponowywania owoców i warzyw nieprzeznaczonych do sprzedaży obejmujące owoce i warzywa odpowiedniej jakości handlowej, które z różnych względów (np. braku popytu) nie zostały przeznaczone do sprzedaży (ARR).

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
Źródła finansowania	▪ Budżet ministra właściwego dopraw zabezpieczenia społecznego, rezerwa celowa (1a,d, 2,) (cz.44) ▪ Budżety wojewodów (cz. 85) ▪ Minister właściwy do spraw wychowania i oświaty ▪ Program Operacyjny Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym (1b, d 2a) ▪ Regionalne Programy Operacyjne, Cel 9. Priorytet 9.1. (1c) ▪ Budżet Agencji Rynku Rolnego (2e) ▪ Budżet jednostek samorządu terytorialnego (1)							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego Jednostki samorządu terytorialnego							

Działanie I.2. Rozwój usług edukacyjnych i opiekuńczych dla dzieci

1) Rozwój wysokiej jakości instytucjonalnej i pozarodzinnej opieki nad dziećmi w wieku od 0 do 3 lat;. Główne cele zapisane w strategiach krajowych odnoszą się do instytucjonalnej opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 przede wszystkim w perspektywie wzrostu zatrudnienia i wydłużania aktywności zawodowej. Dąży się do upowszechnienia instytucjonalnej opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 (żłobki, kluby dziecięce i dzienni opiekunowie), będącej zadaniem własnym gmin, tj.:

- zwiększenia dostępności terytorialnej (czyli liczby instytucji, na terenach, na których jest występują braki ich funkcjonowania),
- zwiększenia dostępności finansowej (poprzez obniżenie opłat ponoszonych przez rodziców),
- zwiększenia wiedzy różnych podmiotów (m.in. gmin i rodziców) na temat korzyści z tworzenia instytucji opieki nad małymi dziećmi i korzystania z nich.

Wdrażanie powyższych działań obejmuje przede wszystkim:

- a) dofinansowanie zadań własnych gmin dotyczących dofinansowania ponoszonych bieżących kosztów utrzymania miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 (żłobki, kluby dziecięce i dzienni opiekunowie);
- b) opłacanie przez budżet państwa składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i wypadkowe oraz ubezpieczenie zdrowotne za nianie (od podstawy stanowiącej kwotę nie wyższą niż wysokość minimalnego wynagrodzenia za pracę),

- c) publikację danych z rejestru żłobków i klubów dziecięcych oraz wykazu dziennych opiekunów na stronach internetowych MPiPS,
 - d) dofinansowanie przy promocji i poszerzania wiedzy z zakresu rozwiązań na rzecz godzenia życia zawodowego i rodzinnego (m.in. działania promujące instytucje opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 (żłobki, kluby dziecięce i dzienni opiekunowie).
- 2) poprawa dostępności zarówno w wymiarze terytorialnym jak i czasowym oraz jakości edukacji przedszkolnej, które ma na celu upowszechnienie wychowania przedszkolnego dzieci w wieku 3-5 lat, w tym zapewnienie wszystkim dzieciom 5-letnim możliwości skorzystania z prawa do bezpłatnej edukacji przedszkolnej w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego. systematyczne zwiększanie dostępności wychowania przedszkolnego pozwalające docelowo na zapewnienie wszystkim dzieciom w wieku 3-4 lat miejsca realizacji wychowania przedszkolnego. Wdrażane rozwiązanie obejmuje:
- a) rozwój sieci placówek wychowania przedszkolnego i udostępnienie różnych form wychowania przedszkolnego dla dzieci w wieku przedszkolnym,
 - b) wsparcie pedagogiczne, jako forma pomocy rodzicom wychowującym małe dzieci, w rozwiązywaniu problemów wychowawczych - w tym prowadzenie różnych form edukacji rodziców
 - c) zapewnienie pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w tym specjalistycznej, mającej na celu wspieranie rozwoju i edukacji dzieci, wyrównywanie opóźnień i dysharmonii rozwojowych oraz terapię zaburzeń.
 - d) Istotnym elementem będzie, likwidacja barier w dostępie do edukacji przedszkolnej, szczególnie na obszarach de faworyzowanych, poprzez wsparcie tworzenia i rozwoju

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
Źródła finansowania	▪ Rezerwa celowa budżetu państwa, cz. 83 (1a, b, d) ▪ Budżet ministra właściwego do spraw rodziny (1c) ▪ budżet jednostek samorządu terytorialnego (1a) ▪ Regionalne Programy Operacyjne Cel 8, Priorytet 8.5. oraz Cel 9 Priorytet inwestycyjny 9.7. (1a); ▪ Program operacyjny dotyczący rozwoju kompetencji i umiejętności, włączenia społecznego oraz dobrego rządzenia. Cel 9, Priorytet 9.7. (1d); ▪ budżet ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, budżet gmin (2a-c); ▪ Regionalne Programy Operacyjne, Cel 10. Priorytet 10.1. (2d)							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw rodziny Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania Samorzady województw							

Działanie I.3. Zwiększenie skali działań profilaktycznych o charakterze społecznym, edukacyjnym i zdrowotnym mających na celu wsparcie rodziny

Co piąte dziecko ma różnego rodzaju problemy związane ze słuchem, wymagające stałej lub okresowej opieki audiologicznej, foniatrycznej, logopedycznej, psychologicznej bądź pedagogicznej. Co trzecie dziecko wykazuje problemy ze wzrokiem, a znaczny odsetek populacji z powodu zaburzeń słuchu ma problemy w adaptacji do środowiska szkolnego oraz zaburzenia komunikowania się i ograniczenia w przyswajaniu wiedzy, a co może w przyszłości wpływać na obniżenie aspiracji edukacyjnych i gorszą pozycję na rynku pracy. Konieczne jest zatem podjęcie działań mających na celu wykrywanie zaburzeń słuchu, wzroku i mowy oraz minimalizowanie ich negatywnych skutków zdrowotnych u dzieci realizujących obowiązek nauki w szkole podstawowej. Dlatego też niezbędne jest podjęcie następujących działań:

- 1) Działania o charakterze zdrowotnym mające na celu redukcję zagrożeń niepełnosprawnością poprzez:
 - a) Program przeprowadzanie badań populacyjnych i diagnostyka noworodków (związanych z

- ciążą i macierzyństwem);
- b) Opracowanie i wdrożenie standardu szkół rodzenia (wdrożenie systemu certyfikacji szkół rodzenia);
 - c) System kursów z zakresu udzielania pierwszej pomocy dla personelu żłobków, przedszkoli i szkół oraz personelu klubów dziecięcych oraz dziennych opiekunów.
- 2) wsparcie rodzin w zakresie świadomego rodzicielstwa – obejmujące działania doradcze, edukacyjne i opiekuńcze - poprzez organizowanie zintegrowanych działań organizacji i podmiotów zajmujących się:
 - a) wsparciem rodzin w świadomym i odpowiedzialnym podejmowaniu i realizacji funkcji wynikających z rodzicielstwa;
 - b) wsparciem rodzin w pełnieniu ról opiekuńczo - wychowawczych w celu zapobiegania umieszczaniu dzieci w pieczy zastępczej;
 - c) wsparciem rodzin w celu umożliwienia dzieciom będących w pieczy zastępczej powrotu do rodzin biologicznych.
 - 3) Wprowadzenie rozwiązań prawnych umożliwiających realizację działań z obszaru różnych resortów i współfinansowanie ich z różnych źródeł. Wprowadzenie od 2015 roku programu „Wczesna, wieloaspektowa, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku zagrożonemu niepełnosprawnością lub niepełnosprawnemu oraz jego rodzinie” zgodnie z rekomendacjami po pilotażu tego programu w latach 2005-2007.
 - 4) rozwój pozafinansowego systemu wsparcia dla rodzin z dziećmi niepełnosprawnymi - dostęp do usług edukacyjnych, rehabilitacyjnych i wspierających, oraz kompensowanie dysfunkcji, poprzez:
 - a) rozwój nowych form wczesnego wspomaganie dzieci z zaburzeniami rozwoju od najwcześniejszego dzieciństwa. Szczególnie istotne jest wczesne wykrywanie całościowych zaburzeń rozwojowych, które są obecnie uważane za najczęstszą przyczyną niepełnosprawności u małych dzieci.
 - opracowanie systemu badań przesiewowych słuchu, wzroku i mowy wykonywanych w szkołach (najlepiej przez pielęgniarki szkolne).
 - opracowanie i wdrożenie systemu szkoleń pielęgniarek lub higienistek szkolnych w środowisku nauczania i wychowania.
 - tworzenie i prowadzenie bazy danych wyników badań przesiewowych słuchu, wzroku i mowy, która posłuży m.in. do monitorowania rzeczywistej skali problemu zaburzeń słuchu, wzroku i mowy u dzieci oraz do prowadzenia analiz i przygotowywania wytycznych mających na celu podnoszenie jakości i efektywności ekonomicznej proponowanych świadczeń.
 - podnoszenie świadomości społecznej w zakresie wiedzy na temat zaburzeń słuchu, wzroku i mowy u dzieci, następstw niezdiagnozowanych i nieleczonych dysfunkcji, możliwości terapii oraz kształtowanie właściwych zachowań prozdrowotnych w tym obszarze.
 - b) wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci z zaburzeniami komunikacyjnymi zapewniająca dzieciom w wieku przedszkolnym oraz uczniom dostęp do wysokospecjalistycznych zajęć diagnostycznych i terapeutycznych, których celem jest wyrównywanie występujących dysharmonii rozwojowych oraz różnic w edukacji. Problem występowania podstawowych zaburzeń sensorycznych i komunikacyjnych obejmuje w naszym kraju ok. 25% dzieci (słuch), ok. 40% dzieci (wzrok) oraz ok. 30-40% dzieci (zaburzenia w rozwoju mowy i języka). Zaburzenia, o których mowa są również jednym z symptomów możliwości występowania u uczniów zaburzeń w czytaniu i pisaniu (ryzyko występowania dysleksji), które ma ogromne znaczenie w obecnie realizowanym obniżeniu wieku obowiązku szkolnego. Wykrycie zaburzeń u dzieci 5-6-7 letnich daje możliwość podjęcia oddziaływań diagnostycznych i terapeutycznych, a w konsekwencji uniknięcie pogłębiania się zaburzeń w uczeniu się.
 - c) prowadzenie diagnozy i terapii zagrożeń występowania dysleksji i dysleksji u dzieci w wieku 6-9 lat, występująca u 10-15%., czyli odsetek uczniów dyslektycznych w Polsce o różnym stopniu nasilenia zaburzeń. Ostateczna diagnoza dysleksji rozwojowej sformułowana ma być na przełomie okresu kształcenia zintegrowanego i przedmiotowego. Następuje to wtedy, gdy pomoc dotychczas udzielona w domu oraz specjalistyczna terapia w szkole nie przyniosły zdecydowanej poprawy, czyli nie spowodowały złagodzenia lub ustąpienia trudności w czytaniu i pisaniu. Zanim jednak nastąpi ostateczne wystawienie opinii „o dysleksji” można interweniować i pomagać dzieciom, które borykają się z tego typu problemami. Należy wykształcić kompetencje na wszystkich szczeblach, w których diagnoza jest wskazana i dać

kompetentnym nauczycielom narzędzia, dzięki którym w sprawny i wiarygodny sposób będą mogli osiągać rzetelne wyniki diagnostyczne oraz materiały, dzięki którym będą mogli podejmować skuteczną pomoc stymulacyjno-terapeutyczną wspierającą rozwój obszarów, które należy wspomóc.

- d) prowadzenie diagnozy i terapii dyskalkulii, dotyczących ok. 5% dzieci w wieku szkolnym. Z reguły dotyka ona dzieci dyslektycznych. Symptomy trudności w uczeniu się matematyki powinny być zauważone w okresie przedszkolnym. Są to głównie objawy dysharmonii rozwoju psychoruchowego, a więc opóźnienia rozwoju niektórych funkcji poznawczych i ruchowych.
- e) opracowanie przejrzystego systemu informacyjnego dla rodziców, wychowawców i nauczycieli, o możliwych sposobach wsparcia dzieci i młodzieży niepełnosprawnych i ich rodzin, zawierającego informacje dotyczące: edukacji dzieci z niepełnosprawnością, świadczeń opieki zdrowotnej dla dzieci niepełnosprawnych, orzekania o niepełnosprawności, świadczeń rodzinnych i świadczeń z funduszu alimentacyjnego dla dzieci niepełnosprawnych i ich rodziców, świadczeń z pomocy społecznej dla rodzin dzieci z niepełno sprawnościami, wsparcie dziecka niepełnosprawnego ze środków PFRON.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4							
Źródła finansowania		▪ Budżet ministra właściwego do spraw zdrowia (1) ▪ Regionalne Programy Operacyjne Cel 9. Priorytet inwestycyjny 9.7. (2, 4) ▪ Budżet państwa (3) ▪ PFRON (3) ▪ Budżet ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania (4) ▪ Budżet jednostek samorządu terytorialnego (4)						
Koordinacja		minister właściwego do spraw oświaty i wychowania, minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego samorządy województw						

Działanie. I.4. Wsparcie na rzecz rodzin w kryzysie lub zagrożonych kryzysem

Elementem wspierającym mobilność rodzin z dziećmi jest stałe wsparcie zapobiegające problemom rodzinnym oraz sytuacjom kryzysowym. Niejednokrotnie sytuacje problemowe przekładają się na kolejne dysfunkcje społeczne w tym status na rynku pracy, mobilność społeczną i zawodową. Dlatego też wspierane będą następujące działania (kierunki interwencji publicznej):

- 1) Rozwój poradnictwa rodzinnego i specjalistycznego poradnictwa rodzinnego obejmującego relacje rodzinne, komunikację wewnątrzrodzinną, role w rodzinie, wartości rodziny i jej poszczególnych członków. Działania te realizowane będą poprzez:
 - a) tworzenie zintegrowanej usługi poradniczej obejmującej:
 - poradnictwo pedagogiczne, obejmującego wzmocnienie kompetencji rodzicielskich, poprawę relacji rodzic – dziecko, wspomaganie rozwoju dziecka;
 - poradnictwo prawne, w szczególności z obszaru prawa rodzinnego i opiekuńczego;
 - działania, które zmierzają do zażegnania problemów, których źródło tkwi w sposobie funkcjonowania rodziny oraz rodzaju więzi rodzinnych;
 - działania w zakresie monitorowania losów dzieci, wychowujących się w rodzinach zagrożonych przemocą.
 - b) zwiększenia dostępności specjalistycznego poradnictwa rodzinnego w szczególności dla klientów małych gmin i miast do 20 tys. mieszkańców.
 - c) zapewnienie rodzinom dostępności poradnictwa specjalistycznego poprzez tworzenie zintegrowanej sieci wsparcia opartej o kooperację instytucji publicznych z organizacjami obywatelskimi.
 - d) stałe docieranie do osób i rodzin z oferta poradniczą.

- 2) rozwój usług interwencji kryzysowej poprzez:
 - a) wsparcie merytoryczne i finansowe dla tworzenia, adekwatnie do potrzeb lokalnych, nowych miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej oraz powstawania nowych ośrodków interwencji kryzysowej, ze szczególnym uwzględnieniem ośrodków interwencji kryzysowej z miejscami schronienia, także dla osób doświadczających przemocy, w tym wsparcie finansowe dla budowy, przebudowy, rozbudowy, modernizacji budynków, pomieszczeń oraz zakupu sprzętu i wyposażenia na potrzeby nowych miejsc i ośrodków;
 - b) wsparcie merytoryczne w zakresie tworzenia interdyscyplinarnego modelu pracy z jednostką i rodziną dotkniętą kryzysem, w tym przemocą w rodzinie;
 - c) wdrażanie standardów pracy z rodziną, w szczególności dotkniętą przemocą;
 - d) upowszechnianie i wdrażanie innowacyjnych: programów pracy z osobami znajdującymi się w sytuacjach kryzysowych oraz ich rodzinami,
- 3) Działania na rzecz deinstytucjonalizacji oraz promocji i rozwoju systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej:
 - a) kształcenie i doskonalenie zawodowe kadr systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej świadczących usługi na rzecz dzieci i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym.
 - b) podnoszenie jakości opieki nad dziećmi w instytucjonalnej pieczy zastępczej (deinstytucjonalizacja) poprzez zmniejszanie liczby dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz podwyższanie wieku dzieci w nich umieszczanych. Restrukturyzacja istniejących placówek opiekuńczo-wychowawczych jak również tworzenie nowych spełniających standard liczby dzieci.
 - c) rozwój placówek wsparcia dziennego poprzez tworzenie nowych i rozwój już istniejących placówek wsparcia dziennego w gminach i powiatach.
 - d) kształcenie i doskonalenie osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą. Rodzin zastępczych, osób prowadzących rodzinne domy dziecka oraz dyrektorów placówek opiekuńczo - wychowawczych typu rodzinnego.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3.							
Źródła finansowania	▪ Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego (1a, 2b, c) cz.44 ▪ Budżet ministra właściwego do spraw rodziny (3) cz. 63 ▪ Regionalne Programy Operacyjne, Cel 9. Priorytet inwestycyjny 9.4. (1b, 2a) ▪ Regionalne Programy Operacyjne, Cel 9. Priorytet inwestycyjny 9.1. (3b i 3c) ▪ Program operacyjny dotyczący rozwoju kompetencji i umiejętności, włączenia społecznego oraz dobrego rządzenia. Cel 9, Priorytet 9.7. (3a, d); ▪ Budżet jednostek samorządu terytorialnego (1, 2, 3).							
Koordinacja	minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, samorządy województw							

Działanie I.5. Poszerzenie zakresu wsparcia w systemie świadczeń finansowych dla rodzin

W ramach działań systemowych odnoszących się do transferów pieniężnych na rzecz rodziny realizowane będą następujące przedsięwzięcia:

- 1) W ramach systemu świadczeń rodzinnych następować będzie:
 - a) stopniowe podniesienie poziomu zasiłku rodzinnego w 2016 i 2019;
 - b) podniesienie progu uprawniającego do korzystania ze świadczeń rodzinnych w 2016 i 2019;

- b) podwyższenie do kwoty 200 złotych dodatku z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego od 2015 r.;
- c) podniesienie pod 2016 r. wysokości świadczenia pielęgnacyjnego do wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę;

Ponadto wprowadzone zostaną rozwiązania ułatwiające podjęcie aktywności zawodowej bez utraty prawa do świadczeń.

- 2) kontynuacja rządowego programu pomocy uczniom "Wyprawka szkolna", polegającego na zapewnieniu środków na dofinansowanie zakupu podręczników dla uczniów klas I-III szkoły podstawowej, V klasy szkoły podstawowej oraz II klasy szkoły ponadgimnazjalnej oraz dla uczniów niepełnosprawnych z docelowym rozszerzeniem wsparcia na wszystkich uczniach poprzez dostarczenie podręczników, w tym w formie elektronicznej. Zintegrowanie działań programu z dodatkiem do zasiłku rodzinnego z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego od 2016 roku.
- 3) ustanowieniu w systemie podatkowym, kwoty wolnej od podatku uzależnionej od liczby dzieci w rodzinie i zastąpienie nią obecnego sposobu obliczania ulgi na wychowanie dziecka. Im w rodzinie jest więcej dzieci, tym kwota będzie wyższa.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3.							
Źródła finansowania	▪ Budżet ministra właściwego do spraw oświaty (2) ▪ Budżet państwa (1, 3)							
Koordinacja	minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego							

Działanie. I.6. Wsparcie kobiet i mężczyzn w powrocie na rynek pracy po przerwie związanej z wychowaniem dziecka lub opieką nad osobą zależną

- 1) W ramach instrumentów rynku pracy proponuje się wprowadzenie nowych narzędzi wspierających tworzenie miejsc pracy i powrót do zatrudnienia osób bezrobotnych, dla powracających na rynek pracy po przerwie związanej z wychowaniem dziecka (urlop wychowawczy) oraz opieką nad osobą zależną w postaci:
 - a) grantu na telepracę skierowanego do pracodawcy/jednoosobowego przedsiębiorcy za zatrudnienie w formie telepracy bezrobotnych rodziców powracających na rynek pracy - wychowujących co najmniej 1 dziecko w wieku do 6 lat lub opiekującą się osobą zależną. Na podstawie umowy zawartej ze starostą pracodawca/jednoosobowy przedsiębiorca otrzyma grant w wysokości do 6-krotności minimalnego wynagrodzenia za pracę pracowników brutto z Funduszu Pracy na utworzenie stanowiska pracy dla bezrobotnego rodzica. Pracodawca w umowie gwarantuje utrzymanie zatrudnienia przez 12 miesięcy w pełnym wymiarze czasu pracy lub przez okres 18 miesięcy w wymiarze połowy etatu.
 - b) świadczenie aktywizacyjne, przyznawane pracodawcy za zatrudnienie skierowanego przez urząd pracy bezrobotnego powracającego na rynek pracy po przerwie związanej z wychowywaniem dziecka lub opieką nad osobą zależną. Świadczenie przysługiwałoby przez okres i w kwocie 12 miesięcy w kwocie minimalnego wynagrodzenia za pracę pracowników, w sytuacji skierowania bezrobotnego do zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy z jednoczesną gwarancją dalszego zatrudnienia po ustaniu prawa do świadczenia przez okres co najmniej 6 miesięcy lub- 18 miesięcy w kwocie 1/3 minimalnego wynagrodzenia za pracę pracowników, w sytuacji skierowania bezrobotnego do zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy z jednoczesną gwarancją dalszego zatrudnienia po ustaniu prawa do świadczenia przez okres co najmniej 12 miesięcy.
- 2) promowanie elastycznych form zatrudnienia u pracodawców. Wprowadzenie od grudnia 2015 we wszystkich jednostkach państwowych obowiązku zapisów w regulaminach pracy możliwości stosowania elastycznych form zatrudnienia i telepracy; oraz od 2017 we wszystkich jednostkach samorządu terytorialnego.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
Źródła finansowania	▪ Fundusz Pracy (1) ▪ Regionalne Programy Operacyjne. Cel 8. Priorytet inwestycyjny 8.8 (1) ▪ Program operacyjny dotyczący rozwoju kompetencji i umiejętności, włączenia społecznego oraz dobrego rządzenia Cel 8. Priorytet inwestycyjny 8.8 (2)							
Koordinacja	minister właściwy do spraw pracy samorządy województw i powiatów							

Priorytet II. Zapewnienie spójności działań edukacyjnych, społecznych i zawodowych dzieci i młodzieży

Działania o charakterze profilaktycznym mają kluczowe znaczenie dla rozwoju młodzieży, w tym szczególnie dla jej przygotowania do aktywności społecznej i zawodowej w wieku dorosłym. Dlatego tak istotne jest wsparcie młodzieży kształcącej się w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych umożliwiając nabycie takich kompetencji społecznych, które w znacznym stopniu zwiększają szanse na rynku pracy. Proponowane działania zwiększają mają zarówno zmiany w procesie edukacji, jak również działań społecznych wokół szkoły oraz działań przygotowujących do startu w dorosłość. Tak wyznaczony kierunek interwencji publicznej będzie obejmował następujące działania (przedsięwzięcia interwencji publicznej):

Działanie II.1. Wzmocnienie funkcji socjalnej i wczesno-interwencyjnej szkoły, w koordynacji z rozwojem różnych usług profilaktycznych i socjoterapeutycznych dla dzieci i młodzieży realizowanych poza szkołą w środowisku;

Działania w tym obszarze będą obejmowały następujące przedsięwzięcia:

- 1) w zakresie integracji i spójności społecznej szkół, w ramach którego będą prowadzone działania o charakterze:
 - a) wspierającym przedsięwzięcia organizacyjno – finansowe inicjowane przez szkoły i placówki edukacyjne zlokalizowane na obszarach o zdiagnozowanych przez instytucje pomocy i integracji społecznej środowiskach społecznych zagrożonych wykluczeniem społecznym, których celem będzie eliminowanie barier utrudniających uczniom, pobierającym w tych szkołach naukę przechodzenie na wyższe poziomy edukacji i wchodzenie na rynek pracy,
 - b) animacyjnym i motywującym do optymalnego wykorzystania istniejącego potencjału szkół i środowiska lokalnego przy realizacji wspólnych programów edukacyjnych, profilaktycznych i społecznych, a także programów upowszechniających sport i rekreację wśród uczniów z rodzin zagrożonych wykluczeniem, które będą wynikiem wspólnego zainicjowania oraz wykonania w partnerstwie pomiędzy szkołami a lokalnymi grupami społecznymi, reprezentowanymi przez mieszkańców lub ich organizacje obywatelskie.,
 - c) legislacyjnym i organizacyjnym, zmierzające do wprowadzenia skutecznych mechanizmów prawnych uniemożliwiających segregację uczniów lepszych i gorszych w szkołach podstawowych, oraz gorszych i lepszych szkół podstawowych.
- 2) w zakresie partnerstwa i otwartości społecznej szkół, w ramach którego będą prowadzone mające na celu wsparcie organizacyjne i finansowe projektów społecznych mających na celu poprawę efektów w nauce, frekwencji oraz kompetencji społecznej uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych poprzez zintegrowane działania instytucji publicznych i niepublicznych funkcjonujących w środowisku wokół szkół, opierając się o następujące zasady:
 - a) projekt może mieć na celu stworzenie nowych dodatkowych elementów oddziaływania, zwiększenia liczebności dotychczas realizowanych działań, oraz podniesienie jakości dotychczas realizowanych działań.
 - b) wszystkie dotychczasowe i planowane działania powinny zostać zebrane w jedną spójną całość partycypacyjnego projektu społecznego. Projekt powinien tworzyć sieć działań: działania okołoszkolne o charakterze edukacyjnym; działania opiekuńcze na rzecz spędzania czasu wolnego (kluby, świetlice); działania uliczno-podwórkowe (animacyjne, streetworkerzy etc.); działania wspierające o wymiarze dzielnicowym (sport, kultura etc.);
 - c) projekt społeczny powinien mieć wsparcie jednostki pomocy społecznej oraz szkoły.
- 3) upowszechnienie programu ministra pracy i polityki społecznej „Świetlica – Dzieci - Praca” na rzecz wsparcia dziecka i rodziny w gminie jako rozwiązania systemowego wspierającego inicjatywy jednostek samorządu terytorialnego i organizacji obywatelskie wspólnie ze szkołami zmierzające do:
 - a) tworzenia, odbudowywania i podtrzymywania z wykorzystaniem potencjału organizacyjno-technicznego szkół działalności środowiskowych placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, a w szczególności ognisk wychowawczych i kół zainteresowań dla dzieci i młodzieży {organizujących zajęcia socjoterapeutyczne), świetlic środowiskowych (z programami socjoterapeutycznymi lub zajęciami z zakresu socjoterapii) oraz świetlic

- socjoterapeutycznych, klubów młodzieżowych (z zajęciami socjoterapeutycznymi lub programami socjoterapeutycznymi.).
- b) aktywizacji zawodowej bezrobotnych absolwentów kierunków pedagogicznych zatrudnianych w prowadzenie tych placówek, oraz zaangażowania osób bezrobotnych w prace remontowe i przygotowujące funkcjonowanie i rozwój tych placówek;
 - c) współpracy szkół z podmiotami ekonomii społecznej przy organizacji lokalnych przedsięwzięć integracyjno-socjalnych dla dzieci i młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych, promujących idee przedsiębiorczości społecznej, solidaryzmu społecznego oraz obywatelskiej aktywności.
- 4) wdrożenie działań w zakresie interwencji i profilaktyki socjalnej szkół, w ramach którego będą prowadzone działania o charakterze:
- a) diagnostycznym, prowadzone wspólnie przez kadrę szkół z pracownikami socjalnymi jednostek organizacyjnych pomocy społecznej zmierzające do określenia dysfunkcji społecznych dzieci i młodzieży oraz opracowania wspólnie indywidualnych programów wsparcia socjalnego (np. uczniowski kontrakt socjalny, zawierany przez nauczyciela- dziecko i rodzica – pracownika socjalnego),
 - b) wspólnego inicjowania specjalnych zajęć dla uczniów z dysfunkcjami społecznymi w takich placówkach jak: świetlice, kluby, czy ogniska wychowawcze, po dokonaniu wspólnej diagnozy wraz rekomendacjami przez pedagogów szkolnych, specjalistów poradni specjalistycznych, pracowników socjalnych oraz przedstawicieli innych instytucji (np. policji, ośrodków medycznych itp.),
 - c) wspólnego diagnozowania przez kadrę szkolną z pracownikami socjalnymi we współpracy z rodzicami/ opiekunami potrzeb dzieci i młodzieży do usług gwarantujących zorganizowanie możliwości spędzenia wolnego czasu od zajęć lekcyjnych, tj. w czasie wakacji, ferii i dni wolnych,
 - d) gwarantującym możliwości dostępu do materiałów szkolnych (lektur, podręczniki), sprzętu komputerowego (pod kontrolą wychowawcy) a także zagwarantowania dodatkowych posiłków w czasie zajęć.
- 5) wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów oraz wzrost jakości edukacji w szkołach prowadzących kształcenie ogólne W ramach działania przewiduje się zadania służące indywidualizacji podejścia do ucznia i edukacji włączającej, również poprzez:
- a) wspieranie jednostek systemu oświaty w pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (w tym szkolenia dla kadry przygotowujące do tych zadań oraz doposażenie jednostek systemu oświaty w pomoce dydaktyczno-naukowe).
 - b) wsparcie stypendialne uczniów.
- 6) wspomaganie rozwoju dzieci, ze szczególnym zwróceniem uwagi na obniżenie wieku obowiązku szkolnego, które zwiększą efektywność pracy z uczniami, będą miały nowoczesną formę opartą przede wszystkim na programach komputerowych umożliwiającą pracę zarówno indywidualną, jak i w grupie, z ew. wykorzystaniem tablic interaktywnych oraz możliwością pracy terapeuty z poradni psychologiczno-pedagogicznej w szkole lub przedszkolu. Działania będą zmierzały do zapewnienia:
- a) oprogramowania komputerowego związanego ze wspomaganie rozwoju dziecka, związanym z obniżeniem wieku szkolnego,
 - b) oprogramowanie komputerowe związane z prowadzeniem zajęć terapeutycznych, w tym logopedycznych,
 - c) doposażenie szkół i poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym poradni specjalistycznych w sprzęt do terapii neuro-psycho-pedagogicznej.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
	6							

Źródła finansowania	▪ Regionalne Programy Operacyjne - Cel 10. Priorytet inwestycyjny 10.3. (1, 5), ▪ Regionalne Programy Operacyjne – Cel 9. Priorytet inwestycyjny 9.7. (2) ▪ Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego (3a) cz.44, ▪ Regionalne Programy Operacyjne Cel 9. Priorytet inwestycyjny 9.4. (3, 4) ▪ Budżet ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania (6)
Koordynacja	Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania Minister właściwy do zabezpieczenia społecznego , Samorządy województw

Działanie II.2. Unowocześnianie systemu kształcenia młodzieży poprzez zorientowanie na kształcenie kompetencji kluczowych: kreatywności, przedsiębiorczości oraz kooperacji;

Postawy i kompetencje budujące kapitał społeczny, w tym kreatywność, przedsiębiorczość oraz kooperatywność – warunkują zdolność do funkcjonowania w zmieniającej się rzeczywistości. Rozwijanie postaw i kompetencji społecznych powinno być zatem jedną z horyzontalnych zasad systemu edukacyjnego. Niezbędna jest pełne przygotowanie i wdrożenie do 2016 roku podstawy programowej, w szczególności w tych obszarach, które przyczyniają się do rzeczywistego nabywania postaw i kompetencji społecznych. Podniesienie poziomu kompetencji rozwijających kapitał społeczny wymaga także zmian w systemie edukacji, zmian organizacyjnych i świadomościowych wśród kadry nauczycielskiej, administracji szkolnej, jak i wśród uczniów. Istotna jest w tym względzie poprawa systemu kształcenia nauczycieli i podniesienie prestiżu zawodu nauczyciela.

1. Upowszechnianie w systemie edukacji strategii i metod nauczania oraz dobrych praktyk szkół, rozwijających postawy kreatywne, kooperatywność i przedsiębiorczość.
 - a) wspieranie wdrażania podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, która zakłada odejście od kształcenia promującego zapamiętywanie i aplikację gotowych schematów na rzecz modelu promującego samodzielne i zespołowe zdobywanie informacji, krytyczne ich przetwarzanie, identyfikowanie problemów oraz szukanie skutecznych, w tym – niestandardowych - sposobów ich rozwiązywania;
 - b) prowadzenie ewaluacji wdrażania podstawy programowej oraz pracy szkół pod kątem jakości i efektywności w zakresie kształcenia postaw i kompetencji społecznych oraz wprowadzanie niezbędnych modyfikacji;
 - c) zmniejszenie w systemie edukacji wagi zajęć prowadzonych w systemie klasowo-lekcyjnym na rzecz zajęć w małych grupach, a także rozwijanie i upowszechnianie metod nauczania kształtujących przedsiębiorczość, kreatywność i kooperatywność wśród uczniów (w tym praca własna w bibliotece lub w archiwum) oraz promowanie działań zespołowych;
 - d) wspieranie metod nauczania rozwijających postawy przedsiębiorczość, kreatywność i kooperatywność, a także powiązanych z nimi kompetencji kluczowych – komunikacyjnych i informacyjnych oraz społeczno-obywatelskich;
 - e) informowanie oraz zachęcanie szkół do uczestniczenia w projektach i przedsięwzięciach z zakresu edukacji obywatelskiej, realizowanych przez instytucje i podmioty prowadzące działalność edukacyjną oraz organizacje obywatelskie;
 - f) promowanie uczestnictwa uczniów/uczennic i nauczycieli/nauczycielek w projektach krajowych i międzynarodowych sprzyjających kształtowaniu wymienionych w punkcie d. postaw i kompetencji kluczowych;
 - g) poszukiwanie rozwiązań prawnych i organizacyjnych służących podnoszeniu jakości procesu edukacji, w tym edukacji sprzyjającej kształtowaniu kompetencji kluczowych;
 - h) podniesienie rangi samorządu uczniowskiego i rady rodziców w funkcjonowaniu szkoły i ocenie jej pracy.
- 2) Kształcenie i doskonalenie nauczycieli w zakresie rozwijania kompetencji społecznych i obywatelskich wśród uczniów i studentów
 - a) wprowadzenie do programu kształcenia nauczycieli zagadnień dotyczących kształtowania postaw i kompetencji kluczowych wśród uczniów;
 - b) promowanie dobrych praktyk w zakresie współpracy na zasadzie partnerstwa między nauczycielami, rodzicami i szkołami;

- c) wspieranie doskonalenia nauczycieli, bibliotekarzy i animatorów społecznych w zakresie efektywnej realizacji zajęć wynikających z podstawy programowej;
 - d) stworzenie i wdrożenie systemu wsparcia dla nabywania uprawnień przez nie-nauczycieli (artystów, sportowców, informatyków, osób mających kompetencje (*dual-career*) do nauczania w szkole (np. informatyki, muzyki, plastyki, wychowania fizycznego, edukacji obywatelskiej);
 - e) promowanie metod nauczania sprzyjających kreatywności, kooperatywności i przedsiębiorczości wśród pracowników oświaty i administracji oświatowej;
 - f) upowszechnienie wzorów współpracy nauczycieli w małych zespołach, skoncentrowanych na wspomaganie procesów uczenia się dzieci i młodych ludzi, wzajemne wspieranie się w badaniu i poprawie skuteczności nauczania, wymieniających swoje doświadczenia i wspólnie doskonalących jakość własnej pracy;
 - g) wprowadzenie do polskiego systemu edukacji rozwiązań wynikających z Krajowych Ram Kwalifikacji, mających na celu poprawę przejrzystości i spójności krajowego systemu kwalifikacji.
- 3) Wzmocnienie edukacji obywatelskiej w procesach kształcenia
- a) wspieranie wdrażania podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, promującej samodzielne i zespołowe zdobywanie informacji, krytyczne ich przetwarzanie, identyfikowanie problemów oraz szukanie skutecznych, w tym – niestandardowych - sposobów ich rozwiązywania;
 - b) opracowywanie i wdrażanie aktualizacji treści dotyczących edukacji obywatelskiej po ewaluacji nowej podstawy programowej w poszczególnych typach szkół oraz identyfikacji obszarów wymagających zmian;
 - c) wspieranie kształtowania kompetencji kluczowych podczas nauczania różnych przedmiotów, zajęć międzyprzedmiotowych i pozalekcyjnych, w tym szczególnie w trakcie planowania i realizacji projektów zespołowych;
 - d) promowanie dobrych praktyk dotyczących sposobu wprowadzania zajęć służących budowaniu
 - e) kompetencji kluczowych do programów nauczania i planu pracy szkoły, a także form realizacji tych zajęć;
 - f) promowanie współpracy szkół z organizacjami obywatelskimi, mediami, instytucjami w zakresie prowadzenia edukacji rozwijającej kooperatywność, przedsiębiorczość i kreatywność (np. przez publikacje, konkursy, kampanie społeczne);
 - g) stworzenie bazy zasobów audiowizualnych wytworzonych przez nadawców publicznych i inne podmioty, z możliwością ich swobodnego wykorzystywania i przetwarzania, jako materiału edukacyjnego dla systemu kształcenia w szkołach wszystkich typów;
 - h) wspieranie współpracy naukowców oraz działaczy społecznych z uczniami i nauczycielami szkół wszystkich typów w realizowaniu projektów edukacyjnych;
- 4) na podstawie doświadczeń pilotażowego rządowego programu rozwijania kompetencji uczniów i nauczycieli w zakresie stosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych – „Cyfrowa szkoła” z 2012 roku wdrożony zostanie program wieloletni, którego celem będzie poprawa kompetencji cyfrowych dzieci i młodzieży (w tym uczniów niepełnosprawnych) oraz nauczycieli. Cele programu będą realizowane poprzez udzielenie jednostkom samorządu terytorialnego (organom prowadzącym szkoły) dotacji na zakup nowoczesnych pomocy dydaktycznych, w tym mobilnego sprzętu komputerowego, z którego mogą korzystać wszyscy uczniowie szkół uczestniczących w pilotażu. Ponadto cele programu realizowane są poprzez doskonalenie umiejętności nauczycieli w zakresie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w nauczaniu, a także rozbudowę elektronicznych zasobów edukacyjnych wykorzystywanych w toku kształcenia.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4							
Źródła finansowania		▪ Budżet ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania (1, 2 3) ▪ Budżet ministra właściwego do spraw cyfryzacji (4)						

Koordynacja	Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania Program operacyjny dotyczący rozwoju kompetencji i umiejętności, włączenia społecznego oraz dobrego rządzenia Cel 10. Priorytet inwestycyjny 10.1. (1d, e f)

Działanie II.3. Doskonalenie modelu kształcenia zawodowego oraz promocja kształcenia zawodowego w powiązaniu z rynkiem pracy

Trudna sytuacja na rynku pracy w sposób szczególny dotyka ludzi młodych, którzy rozpoczynają swoją karierę zawodową. Perspektywa wejścia na rynek pracy i utrzymania zatrudnienia pogarsza się szczególnie w czasach i sytuacjach kryzysowych, charakteryzujących się rosnącym poziomem bezrobocia wśród młodzieży. Trudności w rozpoczęciu samodzielnego życia na własny rachunek dotyczą nie tylko osób bez kwalifikacji zawodowych, lecz także osób, których kwalifikacje i umiejętności nie odpowiadają aktualnym wymogom rynku pracy; braki te stanowią jeden z istotnych czynników generujących zjawisko wykluczenia i marginalizacji społecznej. Biorąc to pod uwagę kwestia wypracowania nowoczesnego modelu kształcenia zawodowego, który w sposób atrakcyjny dla młodego człowieka łączyć będzie wiedzę teoretyczną z praktyczną nauką umiejętności zawodowych powinna stać się jednym z głównych priorytetów polityki społecznej, realizowanej zarówno na poziomie krajowym, jak i w wymiarze regionalnym. Model ten powinien z jednej strony powinien wychodzić naprzeciw zarówno indywidualnym predyspozycjom, aspiracjom oraz oczekiwaniom uczniów; z drugiej strony powinien uwzględniać dynamiczne zmiany na współczesnym rynku pracy.

Osiągnięcie tego celu będzie realizowane poprzez następujące działania:

- 1) Promowanie szkolnictwa zawodowego w gimnazjach poprzez promocję wśród dzieci i rodziców efektów tej formy kształcenia, współpracy z doradcami zawodowymi, promowania dobrych praktyk.
- 2) wspierany będzie rozwój współpracy szkół i placówek kształcenia zawodowego z ich otoczeniem, w tym zwłaszcza z pracodawcami i szkołami wyższymi (staże i praktyki dla uczniów w przedsiębiorstwach, rozwój współpracy szkół z uczelniami) oraz urzędami pracy.
Celem działania jest zwiększenie zdolności systemu kształcenia zawodowego w zakresie realizacji praktycznej nauki zawodu w ścisłej współpracy z pracodawcami oraz zapoznania uczniów i nauczycieli z najnowszymi rozwiązaniami technicznymi i technologicznymi. Aby kształcenie zawodowe w możliwie największym stopniu zaspokajało potrzeby rynku pracy należy wspierać stosowanie różnych form uczenia się w miejscu pracy, ponieważ zwiększa to możliwości zatrudnienia na wczesnym etapie życia zawodowego oraz sprzyja przystosowaniu młodego człowieka do warunków pracy panujących w rzeczywistym zakładzie pracy.

Na poziomie systemowym podstawowym wyzwaniem w tym obszarze będzie upowszechnienie dobrych praktyk oraz promocja współpracy szkół z pracodawcami ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia w poszczególnych branżach. Działanie to obejmuje również realizację projektów na poziomie regionalnym nastawionych na stwarzanie okazji do ściślejszej współpracy szkół z pracodawcami.

- 3) w dalszym ciągu doskonalony będzie system działań podejmowanych na rzecz młodzieży zagrożonej marginalizacją społeczną przez Ochotnicze Hufce Pracy, Działania te umożliwiają młodym ludziom nabycie kwalifikacji zawodowych w nietypowych formach prawnych poprzez przyuczenie do wykonywania określonej pracy, uczestnictwo w kursach zawodowych bądź naukę zawodu bezpośrednio u pracodawcy w charakterze pracownika młodocianego a także skutecznie przygotowują ich do wejścia na rynek pracy w ramach rozbudowanej sieci jednostek świadczących profesjonalne usługi poradnictwa zawodowego i pośrednictwa pracy.
- 4) wspierany będzie rozwój szkół, kursów i programów przygotowujących młodzież niepełnosprawną do podjęcia pracy zawodowej; opracowany zostanie system kształcenia ustawicznego, dostępny dla osób niepełnosprawnych. Programy te powinny obejmować wprowadzanie nowych technologii ułatwiających osobom niepełnosprawnym komunikację oraz wykonywanie pracy zawodowej.
- 5) nastąpi opracowanie i rozpowszechnienie multimedialnych materiałów dydaktycznych (w tym dla osób z dysfunkcją narządu wzroku) do kształcenia zawodowego, celem zapewnienia elektronicznych zasobów edukacyjnych wspierających nabywanie kompetencji kluczowych ściśle powiązanych z umiejętnościami zawodowymi.

Analiza sytuacji w obszarze dostępu do materiałów dydaktycznych dla kształcenia zawodowego pozwala stwierdzić, że zarówno nauczyciele jak i uczniowie otrzymują niewystarczającą ilość

odpowiednich materiałów multimedialnych wspierających proces kształcenia/uczenia się, dlatego tak ważne jest tworzenie e-zasobów na potrzeby kształcenia zawodowego. Planuje się wsparcie dla tworzenia otwartych zasobów edukacyjnych oraz umożliwienie bezpłatnego dostępu do wysokiej jakości, zgodnych z podstawą programową kształcenia w zawodach cyfrowych materiałów dydaktycznych. Materiały te będą przeznaczone zarówno do wykorzystania w procesie nauczania, jak i do doskonalenia umiejętności samodzielnego uczenia się wśród uczniów szkół zawodowych i osób dorosłych. Będą to zarówno kursy multimedialne, lekcje interaktywne jak i e-materiały dydaktyczne.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4							
Źródła finansowania		▪ Program Operacyjny Wiedza-Edukacja Rozwój. Cel 10 Priorytet inwestycyjny 10.3 (2,3,) ▪ Regionalne Programy Operacyjne Cel 10 Priorytet inwestycyjny 10.3 (1, 2,3) ▪ budżet ministra właściwego ds. pracy (2,3) cz.31 ▪ budżet ministra właściwego ds. oświaty i wychowania (1,4)						
Koordinacja		• Minister właściwy do spraw do spraw oświaty i wychowania • Minister właściwy do spraw pracy • Samorządy województw						

Działanie II.4. Wdrożenie kompleksowego systemu pierwszego zatrudnienia młodzieży opartego o zintegrowane działania instytucji edukacyjnych, rynku pracy i integracji społecznej;

Rozpoczęcie przez młodego człowieka samodzielnego życia na własny rachunek wymaga spełnienia szeregu warunków odnoszących się przede wszystkim do nabycia kwalifikacji zawodowych adekwatnych do stale zmieniających się wymogów rynku pracy, podstawowych kompetencji społecznych jak również nabycia umiejętności poruszania się na rynku pracy. Efektywne spełnienie tych warunków jest szczególnie istotne w przypadku pracy z osobami zagrożonymi marginalizacją społeczną, z natury rzeczy mających ograniczony dostęp zarówno do nowoczesnych form edukacji nieformalnej, szkoleń zawodowych jak i usług rynku pracy.

- 1) wspierany będzie rozwój doradztwa zawodowego dla dzieci, młodzieży i dorosłych integrujący doradztwo edukacyjno-zawodowe w szkołach. W tym celu wspierane będzie:
 - a) zapewnienie dostępu do odpowiedniej informacji edukacyjno-zawodowej już od pierwszych etapów edukacyjnych poprzez zapoznanie uczniów szkół podstawowych ze światem zawodów,
 - b) opracowanie materiałów dla wychowawców klas wszystkich typów szkół i przeprowadzenie szkoleń dla osób realizujących zadania z zakresu poradnictwa zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych.
- 1) wprowadzenie nowych instrumentów skierowanych do osób bezrobotnych, które nie przekroczyły 30. roku życia w celu przełamania barier utrudniających im wejście na rynek pracy. We wdrożeniu tego działania będą wykorzystane rezultaty projektu pilotażowego MPiPS „Młodzi na rynku pracy”. Młodzi bezrobotni objęci zostaną intensywną, indywidualną pomocą powiatowego urzędu pracy od pierwszego dnia, w którym następuje rejestracja w urzędzie. Ponadto nastąpi wprowadzenie trzech pakietów rozwiązań w:
 - a) sferze kształcenia i szkolenia zawodowego - rozszerzających dostępny obecnie katalog instrumentów wsparcia oferowanych przez urzędy pracy (bon stażowy, bon szkoleniowy, bon na kształcenie zawodowe lub policealne, bon na kształcenie podyplomowe;
 - b) sferze zatrudnienia - ułatwiających młodym bezrobotnym podjęcie zatrudnienia, bazujących na pomocy finansowej dla pracodawcy lub na samozatrudnienie (bon dla pracodawcy za zatrudnienie absolwenta szkoły, dotacja na utworzenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej lub dotacja na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej);

- c) sferze mobilności - wprowadzenie instrumentu ułatwiającego podjęcie pracy poza miejscem stałego zamieszkania (dotacja na zasiedlenie).
- 2) wspierane będą programy specjalnie adresowane do młodzieży (w tym młodzieży niepełnosprawnej) realizowane przez podmioty ekonomii społecznej (w tym organizacje obywatelskie) oraz jednostki samorządu terytorialnego, jak również wolontariat długoterminowy podnoszący kompetencje społeczne, przygotowujący do podjęcia aktywności i zatrudnienia w podmiotach ekonomii społecznej.
- 3) wspierane będą przedsięwzięcia Ochotniczych Hufców Pracy, skierowane do młodzieży zagrożonej marginalizacją, mające na celu zarówno ich reintegrację społeczną, jak i przygotowanie młodych ludzi do rozpoczęcia samodzielnego życia na własny rachunek poprzez umożliwienie zdobycia kwalifikacji zawodowych oraz umiejętności poruszania się po rynku pracy. Działania na rzecz tych osób powinny być prowadzone w formie zintegrowanej ścieżki wsparcia, zawierającej zarówno elementy zindywidualizowanej pomocy psychologicznej jak i moduły rozwijające kompetencje społeczne i zawodowe.
- 4) wspieranie działań na rzecz młodzieży z ośrodków wychowawczych i socjoterapii, mających poprawę szans adaptacyjnych wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych i socjoterapii poprzez organizację dodatkowego wsparcia w zakresie umiejętności społecznych i zawodowych dzięki realizacji programów aktywizacji wychowanków, w tym:
- wyposażenie wychowanków w poszukiwane umiejętności zawodowe;
 - poprawienie kompetencji społecznych niezbędnych m.in. w poszukiwaniu i utrzymaniu zatrudnienia;
 - likwidacja zapóźnień edukacyjnych wynikających m.in. z zaburzeń rozwojowych.
- 6) wspieranie kształcenia zawodowego młodzieży przebywającej w zakładach poprawczych oraz schroniskach dla nieletnich zakładach poprawczych dla nieletnich i schroniskach dla nieletnich, w tym:
- zwiększenie aktywizacji zawodowej i pełniejsza integracja społeczna nieletnich,
 - zmodernizowanie sposobu kształcenia nieletnich przez dostosowanie bazy i instrumentów,
 - intensyfikacja szkoleń zawodowych i form nauki zawodu oferowanych przez zakłady i schroniska
 - przygotowanie młodzieży opuszczającej zakłady i schroniska do podjęcia zatrudnienia w różnych kategoriach zawodowych.
 - podnoszenie kwalifikacji zawodowych kluczowych pracowników pedagogicznych i niepedagogicznych zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4.							
	5							
	6							
Źródła finansowania	▪ Regionalne Programy Operacyjne Cel 10. Priorytet inwestycyjny 10.3. (1) ▪ Fundusz Pracy (2,3) ▪ Regionalne Programy Operacyjne Cel 8. Priorytet inwestycyjny 8.6. (2, 3); Cel 9, Priorytet 9.5 (5, 6)							
Koordynacja	Minister właściwy do spraw do spraw oświaty i wychowania Minister właściwy do spraw pracy Samorzady województw							

Priorytet III. Aktywna integracja w społeczności lokalnej

Dotychczasowe doświadczenia związane z realizacją polityki aktywnej integracji wskazują na potrzebę nie tylko ich kontynuacji, ale konieczność ich poszerzenia i skorygowania w takim stopniu aby wyeliminować pozorne rezultaty i nieefektywne komponenty dotychczasowych rozwiązań. Działania te, realizowane będą w sposób systemowy przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej, podmioty zatrudnienia socjalnego oraz organizacje obywatelskie, w tym także przez spółdzielnie socjalne, zaadresowane do osób wykluczonych społecznie oraz osób w ich otoczeniu (członków rodzin i sąsiadów). W dużo większym stopniu promowana i akcentowana będzie praca wobec całych społeczności, tak aby prowadzić do pełnego włączenia członków środowiska lokalnego.

Proponowane działania będą obejmować zarówno wsparcie dochodowe, jak również działania aktywizacyjne o znaczeniu społecznym i prozatrudnieniowym w połączeniu z jak najszerszym dostępem do usług użyteczności publicznej zwłaszcza usług społecznych.

Tak wyznaczony kierunek interwencji publicznej będzie obejmował następujące działania (przedsięwzięcia interwencji publicznej):

Działanie III.1 Zwiększenie uczestnictwa w życiu publicznym i zawodowym jednostek i rodzin zagrożonych marginalizowaniem społecznym poprzez rozwój zróżnicowanych i zintegrowanych usług społecznych oraz form pracy socjalnej, w tym narzędzi i instrumentów aktywnej integracji, systemu usług reintegracji społecznej i zawodowej oraz form aktywizacji zawodowej;

Podstawowym elementem nowych działań jest uporządkowanie systemu prawnego oraz działań organizacyjnych i edukacyjnych instytucji i organizacji zajmujących się pomocą i integracją społeczną, oraz usługami społecznymi. W ramach zadania wspierane będą następujące przedsięwzięcia:

- 1) przygotowanie i wdrożenie zmian prawnych, umożliwiających przebudowę systemu pomocy społecznej na rzecz rozwoju usług społecznych realizowanych w partnerstwie publiczno-społecznym, przy ograniczaniu wpływu bezpośrednich świadczeń pieniężnych, poprzez:
 - a) wprowadzenie nowych możliwości prawnych działań o charakterze środowiskowym, organizowania społeczności lokalnej i animacji społecznej wzmocnienie funkcji kontraktu socjalnego jako narzędzia pracy socjalnej poprzez wprowadzenie jego różnych odmian w tym: **rodzinnego**, grupowego (sąsiedzkiego) oraz socjalnego **kontraktu społeczności lokalnej** (dla pewnych grup w lokalnym środowisku – z uwagi na jednorodną sytuację osób, np. kobiety samotnie wychowujące dzieci)
 - b) wzmocnienie pracy socjalnej rozumianej jako profesjonalne działanie, oparte o etapy metodycznego działania w ramach różnych form kontraktu socjalnego i programów aktywności lokalnej z koniecznością stosowania instrumentów aktywnej integracji, stanowiących zestaw usług mających na celu
 - przywrócenie możliwości lub zdolności uzyskania zatrudnienia lub innej formy aktywności zawodowej,
 - rozwinięcie lub wzmocnienie aktywności i samodzielności życiowej i społecznej osób i rodzin a także lokalnych grup społecznych,
 - zapobieganie procesom wykluczenia społecznego poprzez wyeliminowanie przeszkód napotykanych przez osoby, rodziny i środowiska w procesie dostępu do praw i usług społecznych i podwyższenie jakości życia.

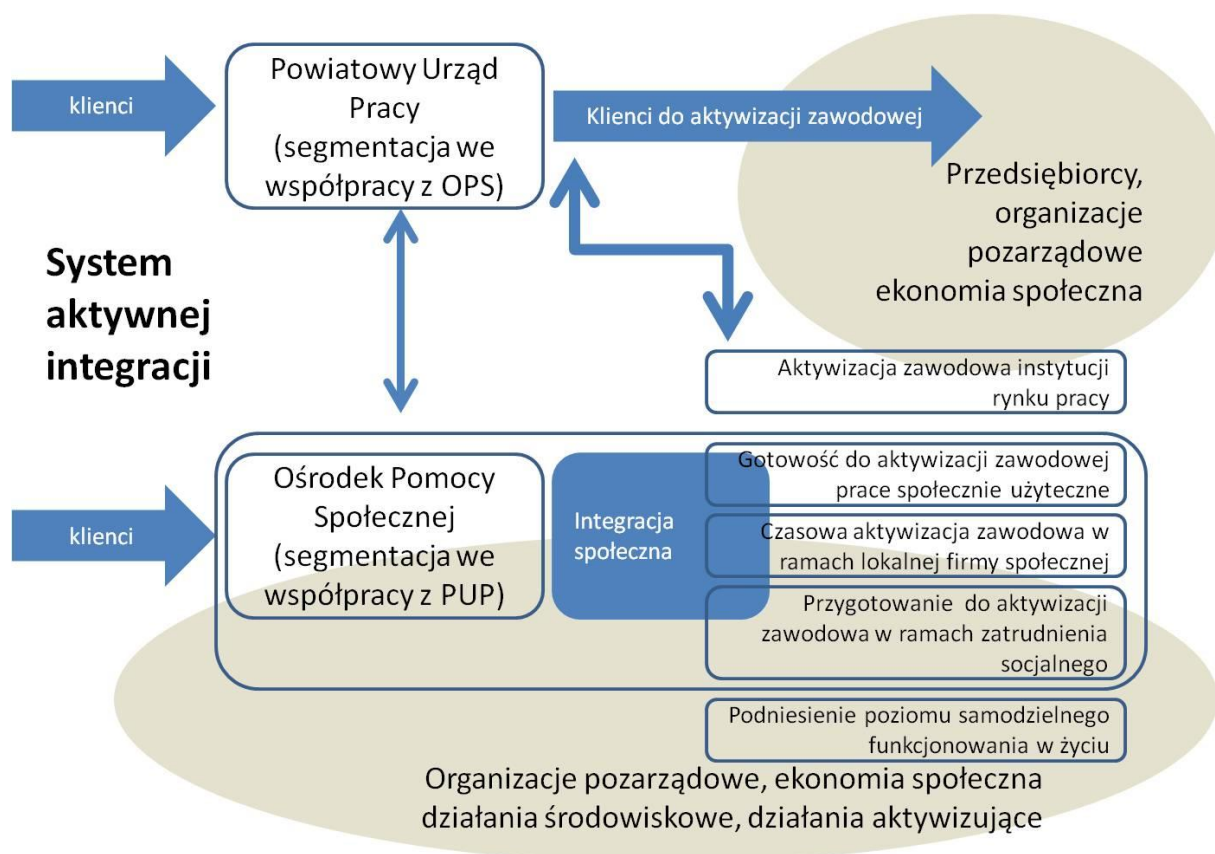
Katalog usług integracji społecznej określi organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego według podziału na usługi o charakterze społecznym, edukacyjnym, zdrowotnym i prozatrudnieniowym, które będą stosowane na obszarze gminy lub powiatu, określając sposób ich finansowania, zasady określenia standardów (standard minimalny i standard optymalny), oraz ryczałtowych kosztów usług. W przypadku współfinansowania usług ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, katalog określony będzie zgodnie z zaleceniami Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym.

- c) poszerzenie możliwości łączenia zasiłku socjalnego, z minimalnym wynagrodzeniem za pracę, w trakcie procesu aktywizacyjnego do 12 miesięcy;
- d) określenie sposobów realizacji programów aktywności lokalnej w partnerstwie z podmiotami ekonomii społecznej i przedsiębiorstwami społecznymi,
- e) wprowadzenie możliwości objęcia kompleksowym wsparciem mającym na celu przywrócenie na rynek pracy bezrobotnych klientów pomocy społecznej, którzy z powodu swoich deficytów i dysfunkcji są od rynku pracy oddaleni. Działania na rzecz tej grupy realizowane będą w ramach Programu Aktywizacja i Integracja (PAI), inicjowanego wspólnie przez ośrodek pomocy społecznej i powiatowy urząd pracy. Rozwiązanie realizowane będzie w ścisłej współpracy urzędu pracy i ośrodka pomocy społecznej na zasadach określonych w zawartym między podmiotami porozumieniu.
 - na etapie zgłoszenia klienta bez względu na rodzaj instytucji, realizowana będzie ścisła współpraca urzędu pracy i ośrodka pomocy społecznej na zasadzie umowy, w zdefiniowaniu potrzeb klienta oddalonego od rynku pracy, oraz właściwego skierowania do instytucji lub podmiotu integracji i pomocy społecznej (segmentacja klientów). Do Programu PAI mogą być kierowani bezrobotni klienci pomocy społecznej, których powiatowy urząd pracy zakwalifikował w wyniku profilowania do profilu oddalonych od rynku pracy.
 - osoba skierowana do Programu PAI zostanie objęta wsparciem urzędu pracy i ośrodka pomocy społecznej zgodnie z ich właściwością. Określone zostanie wyraźne rozgraniczenie na:
 - działania instytucji pomocy społecznej związane z integracją społeczną, oraz aktywizacji zawodowej, które są przedłużeniem działań aktywizacji społecznej, oraz na
 - działania aktywizujące instytucji rynku pracy mające na celu umożliwienie podwyższenia lub zmiany kwalifikacji lub podjęcia zatrudnienia (szkolenia, zatrudnienie subsydiowane).Osoba skierowana z instytucji lub podmiotu pomocy i integracji społecznej do instytucji rynku pracy objęta zostanie indywidualnym planem działania.
- działania aktywizujące pomocy i integracji społecznej składać się będą z integracji społecznej obejmującej wsparcie dochodowe z pomocy społecznej, oraz dostęp do usług w zakresie aktywizacji społecznej, usług edukacyjnych i zdrowotnych. Działania te mają na celu:
 - przywrócenie możliwości lub zdolności uzyskania zatrudnienia lub innej formy aktywności zawodowej lub edukacyjnej,
 - rozwinięcie lub wzmocnienie aktywności i samodzielności życiowej i społecznej osób i rodzin,
 - zapobieganie procesom wykluczenia społecznego podwyższenie jakości życia.
- elementem komplementarnym z działaniami w zakresie pomocy i integracji społecznej będą działania z zakresu aktywizacji zawodowej realizowane przez powiatowy urząd pracy, obejmujące w szczególności prace społecznie użyteczne (badające gotowość do podjęcia zatrudnienia), czasową aktywność w ramach spółdzielni socjalnych tworzonych przez samorząd terytorialny i organizacje obywatelskie (czasowe zatrudnienie umożliwiające start na otwarty rynek pracy), aktywność w ramach podmiotów zatrudnienia socjalnego (przygotowanie do podjęcia aktywności zawodowej). Działania będą realizowane przez podmioty publiczne jak i podmioty sektora ekonomii społecznej, w tym szczególnie przez podmioty zatrudnienia socjalnego;
 - jednym z elementów zakończenia ścieżki reintegracyjnej będzie również podniesienie samodzielności w funkcjonowaniu, przywracając osoby wykluczone do uczestniczenia w życiu rodzinnym i społecznym.
 - konsekwencją udziału w Programie PAI może być, skierowanie bezrobotnego przez powiatowy urząd pracy działający w porozumieniu z ośrodkiem pomocy społecznej, do zatrudnienia u pracodawcy lub podjęcia pracy w spółdzielni socjalnej osób

prawnych, lub skierowania bezrobotnego do agencji zatrudnienia, o charakterze niekomercyjnym, jeżeli dla powiatowego urzędu pracy współpracującego z ośrodkiem pomocy społecznej, zostanie wyłoniona przez marszałka województwa agencja zatrudnienia obsługująca bezrobotnych w ramach zlecania usług.

Osoby uczestniczące w każdej ze ścieżek będą monitorowane, przez podmioty pomocy i integracji społecznej, do 24 lub 30 miesięcy po zakończeniu udziału procesie reintegracji.

Rys. Plan ścieżek aktywizacji oraz reintegracji społecznej i zawodowej

- 2) zmiany w przepisach dotyczących zatrudnienia socjalnego, umożliwiające stabilne finansowanie usług reintegracji społecznej i zawodowej w centrach i klubach integracji społecznej, realizujących wymagany standard usług oraz posiadających certyfikat (akredytację) ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego (lub marszałka województwa) poprzez finansowanie:
 - a) ze środków Funduszu Pracy, w części dotyczącej reintegracji zawodowej oraz świadczeń integracyjnych, oraz motywacyjnej premii integracyjnej, w wysokości uzgodnionej w porozumieniu z właściwym powiatowym urzędem pracy na podstawie kosztów reintegracji w ostatnich dwóch latach, jednak w kwocie nieprzekraczającej wysokości przeciętnego wynagrodzenia w poprzednim kwartale za miesiąc na jednego uczestnika.
 - b) ze środków budżetu gminy, w części dotyczącej reintegracji społecznej, w wysokości uzgodnionej w porozumieniu z właściwym wójtem, burmistrzem lub prezydentem właściwego dla uczestnika zgodnie z przepisami pomocy społecznej na podstawie kosztów reintegracji społecznej w ostatnich dwóch latach.
 - c) ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego z tym że mogą być one przeznaczone na:
 - utworzenie i funkcjonowanie centrum w początkowym okresie,
 - w przypadku certyfikowanych centrów na zadania nie przewidziane dotychczas realizowanymi usługami w zakresie reintegracji społecznej i reintegracji zawodowej, oraz
 - na zadania przewidziane w zakresie zatrudnienia wspieranego,

- wspierania do czasu 18 miesięcy po zakończeniu uczestnictwa w centrum, w zakresie usług rzecznictwa, poradnictwa zawodowego, psychologicznego i społecznego dla osób realizujących prace społecznie użyteczne w rozumieniu przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, podejmujących zatrudnienie, działalność gospodarczą, zakładających lub przystępujących do spółdzielni socjalnej.
- 3) przeniesienie działań w zakresie prac społecznie użytecznych z obszaru instrumentów rynku pracy na rzecz działań w zakresie reintegracji zawodowej i społecznej, które powinny być realizowane przez podmioty sektora ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej, pod warunkiem zachowania zasad partycypacji samorządu gminnego w kosztach tych prac
 - 4) wsparcie rozwoju podmiotów otoczenia ekonomii społecznej i spółdzielni socjalnych zakładanych przez osoby prawne oraz innych przedsiębiorstw społecznych jako formy zatrudnienia przejściowego dla osób wychodzących z warsztatów terapii zajęciowej, centrów i klubów integracji społecznej, placówek opiekuńczo-wychowawczych i innych tego typu placówek.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4							
Źródła finansowania	▪ Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, Regionalne Programy Operacyjne Cel 9, Priorytet 9.4. (1) , ▪ Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, Fundusz Pracy, budżet JST, Regionalne Programy Operacyjne Cel 9, Priorytet 9.4. (2) , ▪ Fundusz Pracy, Budżet JST (3); ▪ Regionalne Programy Operacyjne, Cel 9, Priorytet 9.8. (4)							
-Koordynacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, samorządy województw.							

Działanie III.2 Budowa aktywnych, zdolnych do rozwoju społeczności - podnoszenie społecznego i ekonomicznego potencjału zmarginalizowanych, wieloprotblemowych społeczności poprzez rozwój podejmowanych w nich zróżnicowanych form działań aktywizujących i pracy środowiskowej.

W ramach działań aktywnej integracji istotną rolę będą miały działania środowiskowe adresowane do społeczności lokalnych w różnych wymiarach obejmujących zarówno mikrospołeczności w ramach gmin (społeczności sąsiedzkie), całe gminy lub obszary o szerszym charakterze. Obok działań o charakterze systemowym istotne jest wsparcie samorządów lokalnych i społeczności lokalnych zarówno w wymiarze metodyczno-animacyjnym i edukacyjnym jak również infrastrukturalnym na rzecz rewitalizacji społecznej;

- 1) Zasadniczym elementem będą działania wspierające rozwiązania systemowe w zakresie aktywnej integracji, w zakresie wdrożenia działań o charakterze środowiskowym, organizowania społeczności lokalnej i animacji społecznej, w szczególności działania promujące rozwój świadomości i kompetencji społeczności lokalnych:
 - a) tworzenie diagnoz i profilów społeczności trudnych i wieloprotblemowych uruchamiających proces partycypacyjnego planowania lokalnej pomocy i integracji społecznej poprzez wykorzystywanie corocznych ocen zasobów pomocy społecznej a także wspólnego opracowywania rekomendacji dla rad gmin i powiatów”.
 - b) wdrażanie programów organizowania społeczności lokalnej z wykorzystaniem lokalnego potencjału społeczności - ludzi, zasobów materialnych, instytucjonalnych do rozwiązywania lokalnych problemów, określanych na podstawie rekomendacji i wskaźników z corocznych ocen zasobów pomocy społecznej,.

- c) tworzenie programów edukacji pozaformalnej i nieformalnej w społecznościach lokalnych rozwijających kompetencje i umiejętności społeczne oraz kształtujące postawy przedsiębiorcze i obywatelskie.
 - d) wspieranie grup i inicjatyw społecznych (formalnych i nieformalnych) oraz mobilizowanie ludzi do samopomocy społecznej i sąsiedzkiej (zasada empowerment), z wykorzystaniem form wsparcia środowiskowego takich jak: kluby samopomocy, świetlice, domy sąsiedzkie pomocy społecznej, placówki wsparcia dziennego;
 - e) animowanie lokalnych sieci współpracy/partnerstw nakierowanych na rozwiązywanie lokalnych problemów; ze szczególnym uwzględnieniem współpracy międzysektorowej.
 - f) wspieranie rozwoju wolontariatu wzmacniającego postawy prospołeczne, aktywność i solidarność obywatelską; w tym tworzenie różnych form wsparcia instytucjonalnego np. centra lub kluby wolontariuszy.
 - g) upowszechnianie usług lokalnych animatorów pracy pracujących z rodzinami z problemem dziedzicznego wykluczenia w oparciu o metodologię animatora pracy wypracowaną w ramach modelu IW EQUAL „Praca w Posagu”.
- 2) Wypracowanie systemu wsparcia zarówno na poziomie krajowym jak również regionalnym kierunków i programów edukacji dla rozwoju koncepcji „wspólnoty przeciw wykluczeniu”. Tworzenie rozwiązań prawnych i włączanie nurtu pracy ze społecznością, organizowania społeczności lokalnej i rewitalizacji społecznej, do strategii i programów, tworzenie środowiska profesjonalistów.
- a) tworzenie środowiska organizatorów społeczności lokalnej na poziomie krajowym i regionalnym, zapewnienie wsparcia edukacyjno - metodycznego, wypracowywanie nowych innowacyjnych rozwiązań, wymiana praktyk i doświadczeń.
 - b) tworzenie i wdrażanie długofalowych, komplementarnych programów edukacyjno – wspierających na poziomie krajowym i regionalnym nakierowanych na edukację w kierunku rozwoju potencjału społeczności lokalnych w szczególności zagrożonych wykluczeniem i marginalizowanych.
- 3) Działania środowiskowe nie będą możliwe bez tworzenia wielofunkcyjnych przestrzeni umożliwiającej inicjatywy zarówno w wymiarze społecznościowym jak również wobec osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Dlatego też niezbędne jest podjęcie następujących przedsięwzięć:
- a) zmian prawnych w zakresie zagospodarowania przestrzennego umożliwiających m. in:
 - partycypację społeczną w sporządzaniu aktów planistycznych tj. wprowadzenie konsultacji społecznych na etapie przygotowywania koncepcji studium i planu miejscowego (w tym wykorzystywanie społeczności lokalnych do corocznej oceny zasobów pomocy społecznej);
 - rozszerzenie obszaru analizy na potrzeby wydania decyzji o warunkach zabudowy i decyzji lokalizacji inwestycji celu publicznego o potrzeby w zakresie usług społecznych;
 - b) zmian prawnych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie umożliwiających przekazywanie środków z budżetu państwa w zakresie zlecania zadań publicznych na finansowanie wydatków o charakterze majątkowym i inwestycyjnym z przeznaczeniem na realizację usług społecznych;
 - c) zmian prawnych w przepisach dotyczących finansowego wsparcia tworzenia lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych, ich wdrożenie w zakresie wsparcia dla mieszkań chronionych do 70%, oraz wprowadzenie możliwości dofinansowania budowy, remontu, kupna lokali z przeznaczeniem na świetlice środowiskowe, kluby dziecięce i młodzieżowe, kluby integracji społecznej, kluby animacji lokalnej do 50%, wraz z prowadzeniem możliwości współfinansowania nowych form oraz mieszkań chronionych również mających charakter grupy mieszkań ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Działania te powinny być kompatybilne z działaniami Priorytetu IV odnoszącego się do seniorów.
- 4) Działania środowiskowe nie są możliwe bez szerokiego spektrum i zapewnienia dostępności do bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego. Poradnictwo prawne i obywatelskie pełni ważną rolę społeczną, pomagając obywatelom w wychodzeniu z trudnych sytuacji życiowych, dlatego też będą wspierane działania organizacji obywatelskich dostarczające takich usług. Niezbędne jest wsparcie realizacji skoordynowanych przedsięwzięć zmierzających do

wprowadzania rozwiązań w oparciu o formułę zarządzania sieciowego z wykorzystaniem instytucji publicznych i organizacji obywatelskich .

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2a,b							
	2c							
	3							
	4							
Źródła finansowania	▪ Krajowy Program Operacyjny EFS 2014-2020, Cel 9, Priorytet 9.4. (1) , ▪ Budżet ministra właściwego spraw mieszkalnictwa (3a) ▪ Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego (2b) ▪ Regionalne Programy Operacyjne, Cel 9, Priorytet 9.4. (2b) ▪ Regionalne Programy Operacyjne, Cel 9, Priorytet 9.7. (4) ▪ Budżet ministra właściwego spraw mieszkalnictwa , Bank Gospodarstwa Krajowego, Regionalne Programy Operacyjne Cel 9. Priorytet 9.1. 3c)							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego (1, 2b), minister właściwy do spraw mieszkalnictwa (2), samorządy województw (1, 2, 3);							

Działanie III.3. Rozwój społecznych usług użyteczności publicznej, zwłaszcza usług środowiskowych realizowanych przez podmioty sektora ekonomii społecznej, łączących aktywizację zawodową z budowaniem spójnego systemu usług społecznych;

Istotnym segmentem działań na rzecz aktywnej integracji będzie rozwój usług uzupełniających i wspierających rolę rodziny.

Do usług społecznych użyteczności publicznej (usług społecznych interesu ogólnego) postępując się Polską Klasyfikacją Działalności (PKD) 2007 w związku z realizacją programu, należy zaliczyć:

SEKCJA N DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE USŁUG ADMINISTROWANIA I DZIAŁALNOŚĆ WSPIERAJĄCA

Dział 78 Działalność związana z zatrudnieniem

- Podklasa 78.10.Z Działalność związana z wyszukiwaniem miejsc pracy i pozyskiwaniem pracowników

SEKCJA P EDUKACJA

- Podklasa 85.10.Z Wychowanie przedszkolne
- Podklasa 85.51.Z Pozaszkolne formy edukacji sportowej oraz zajęć sportowych i rekreacyjnych
- Podklasa 85.5 Pozaszkolne formy edukacji
- Podklasa 85.60.Z Działalność wspomagająca edukację

SEKCJA Q OPIEKA ZDROWOTNA I POMOC SPOŁECZNA

Dział 87 Pomoc społeczna z zakwaterowaniem

- Podklasa 87.10.Z Pomoc społeczna z zakwaterowaniem zapewniająca opiekę pielęgniarską
- Podklasa 87.20.Z Pomoc społeczna z zakwaterowaniem dla osób z zaburzeniami psychicznymi
- Podklasa 87.30.Z Pomoc społeczna z zakwaterowaniem dla osób w podeszłym wieku i osób niepełnosprawnych

- Podklasa 87.90.Z Pozostała pomoc społeczna z zakwaterowaniem

Dział 88 Pomoc społeczna bez zakwaterowania

- 88.10.Z Pomoc społeczna bez zakwaterowania dla osób w podeszłym wieku i osób niepełnosprawnych
- 88.91.Z Opieka dzienna nad dziećmi
- 88.99.Z Pozostała pomoc społeczna

Dotyczy to zarówno działań o charakterze metodycznym, prawnym, organizacyjnym, jak i edukacyjnym. Dlatego też wspierane będą następujące zadania:

- 1) działania o charakterze metodycznym stanowiące kontynuację działań projektu współfinansowanego ze środków EFS „Tworzenie i rozwijanie standardów usług pomocy i integracji społecznej” (Priorytet I Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki) mające na celu:
 - a) wypracowywanie kolejnych standardów poszczególnych typów usług społecznych użyteczności publicznej (interesu ogólnego) wraz z określeniem ich poziomu minimalnego i optymalnego ;
 - b) promowanie i wdrożenie projektów innowacyjnych testujących innowacje w obszarze usług społecznych
 - c) tworzenie wspólnie z organizacjami samorządowymi bazy dobrych praktyk usług społecznych użyteczności publicznej wraz kosztami ich realizacji, wykorzystując również efekty projektów innowacyjnych, w tym realizowanych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.
- 2) działania o charakterze systemowym, wspierającym działania lokalne i regionalne, wykorzystujące doświadczenia projektu „Modelowy system na rzecz integracji społecznej” mające na celu powołanie Ogólnopolskiej Platformy Usług Społecznych jako partnerstwa publiczno-społecznego z udziałem przedstawicieli MPiPS, zrzeszeń jednostek samorządu terytorialnego, oraz federacji organizacji obywatelskich zrzeszających organizacje realizujące usługi społeczne, mające na celu:
 - a) monitoring realizacji polityki i badanie jakości usług społecznych przez organizacje podmioty ekonomii społecznej (w tym organizacje obywatelskie);
 - b) standaryzacja usług społecznych i współpracy publiczno-społecznej w ramach realizacji usług;
 - c) wypracowywania założeń aktów prawnych odnoszących się do realizacji usług społecznych;
 - d) działalność edukacyjna w zakresie wdrażania standardów usług społecznych.
- 3) działania o charakterze prawno-edukacyjnym;
 - a) przygotowanie i wdrożenie zmian prawnych określających zasady i tryb współpracy przy zlecaniu zadań użyteczności publicznej, poprzez rezultaty a nie zasady kosztowe, co znacznie wzmacni rolę zlecania zadań publicznych;
 - b) przygotowanie i wdrożenie w lokalnych dokumentach planistycznych i rozwoju w ramach prawa miejscowego zapisów dotyczących stosowania klauzul społecznych w zamówieniach publicznych określonych w ustawie – Prawo zamówień publicznych, przy zakupie usług społecznych użyteczności publicznej w trybie zamówień publicznych. Zapisy te powinny zostać określone w drodze publicznej dyskusji nad treścią lokalnych dokumentów planistycznych i rozwoju;
 - c) wprowadzenie w przepisach ustaw samorządowych instytucji kontraktu lokalnego, zawieranego przez samorząd wojewódzki z samorządami gminnymi i powiatowymi, w którym:
 - samorząd lokalny dobrowolnie przystępuje do projektu współpracy z samorządem województwa, buduje partnerstwo lokalne na rzecz wdrażania kontraktu, opracowuje plan w działaniu na okres dwóch lat.;
 - samorząd województwa pomaga samorządowi lokalnemu tworzyć „plan w działaniu” (w tym wspólne rekomendacje w ramach corocznej oceny zasobów pomocy społecznej) jako krótkoterminowy plan zmiany społecznej, połączony z działaniami w sferze rozwoju usług społecznych użyteczności publicznej, wspiera uzgodnione działania, obejmuje samorząd lokalny superwizją, i dokonuje oceny wykonania.

Działania samorządu województwa mogą realizować swoje zadania za pośrednictwem lub przy pomocy podmiotów realizujących usługi w zakresie animacji lokalnej o których mowa w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej. Kontrakt może mieć zastosowanie również w innych obszarach rozwojowych.

- d) organizowanie regionalnych działań edukacyjnych na rzecz zmiany sposobu realizacji zadań użyteczności publicznej poprzez włączenie sektora ekonomii społecznej;
- e) organizowanie regionalnych działań na rzecz wdrożenia w gminach, powiatach i województwach klauzul społecznych w zamówieniach publicznych jako trwałego elementu realizacji usług użyteczności publicznej poprzez działania o charakterze edukacyjnym, szkoleniowym.
- 4) działania o charakterze rozwojowym:
- a) wdrożenie na poziomie samorządów wojewódzkich ścieżek finansowania, o które mogłyby aplikować gminy lub grupy gmin (związki celowe) na podstawie kontraktu z samorządem województwa;
- b) aplikacja o środki możliwa będzie o ile gminy uzgodnią w partnerstwie z organizacjami i innymi partnerami, zakres realizowanych działań, wraz ze wskaźnikami produktu i rezultatów. Uzgodnienie przybierałoby postać lokalnego projektu rozwojowego, przyjmowanego na okres 3 lat zgodnie z przepisami i możliwościami ustawy o finansach publicznych i zgodnego z dokumentami strategicznymi gmin.
- c) zakres realizowanych działań obejmowałby usługi użyteczności publicznej określone przez samorząd województwa na podstawie wytycznych ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego oraz na podstawie regionalnych rekomendacji z oceny zasobów pomocy społecznej. Konkretny rodzaj usług, stopień i intensywność ich realizacji byłby przedmiotem samodzielnego ustalenia na poziomie lokalnym.
- d) realizacja usług w co najmniej 70% byłaby zlecana w trybie pożytku publicznego podmiotom ekonomii społecznej (w tym organizacjom obywatelskim).

Tym samym budowałoby to kooperację między samorządem wojewódzkim i lokalnym; (dobre rządzenie), kooperację międzysektorową wewnątrz samorządu (kapitał społeczny). Prowadziłoby jednocześnie do rozwoju usług użyteczności publicznej (interesu ogólnego) oraz rozwoju ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4							
Źródła finansowania	▪ Krajowy Program Operacyjny EFS 2014-2020, Cel 9, Priorytet 9.4. (1), ▪ Krajowy Program Operacyjny EFS 2014-2020, Cel 9, Priorytet inwestycyjny 9.7 (2) ▪ Budżet ministra właściwego spraw zabezpieczenia społecznego (2, 3a, b, c) ▪ Regionalne Programy Operacyjne Cel 9, Priorytet 9.7. (3d,e);							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, Samorzady województw							

Działanie III.4. Poprawa systemu włączania osób niepełnosprawnych do życia społecznego i zawodowego;

- 1) Przygotowanie zmian do ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz wdrożenie:
- a) instrumentów prawnych i finansowych w zakresie usług asystenckich wspierających aktywność społeczną i zawodową osób niepełnosprawnych umożliwiającą mobilność społeczną i zawodową. Usługi asystenckie powinny być realizowane przez jednostki pomocy społecznej lub podmioty ekonomii społecznej (w tym organizacje obywatelskie) na zlecenie

samorządu gminnego. W ramach systemu usług zostaną wykorzystane doświadczenia wypracowane w ramach PIW EQUAL.

- b) nowego instrumentu wspierania zatrudnienia osób niepełnosprawnych- zatrudnienia wspomaganego; zatrudnienie wspomaganie stanowić będzie metodę wprowadzania osoby niepełnosprawnej na otwarty rynek pracy, a także będzie miało na celu wspieranie jej w utrzymaniu się na tym rynku. Instrument ten pozwoli osobom niepełnosprawnym, posiadającym trudności w znalezieniu i utrzymaniu zatrudnienia na podjęcie aktywności zawodowej.
 - c) umożliwienie uczestnikom warsztatów terapii zajęciowej praktyk i staży w przedsiębiorstwach społecznych i Zakładach Aktywności Zawodowej bez utraty statusu uczestnika, umożliwiając płynne przechodzenie do aktywizacji zawodowej wykorzystujący doświadczenia projektu innowacyjnego PO KL „Innowacyjny model aktywizacji zawodowej uczestników WTZ”.
- 2) wypracowywanie i wdrażanie rozwiązań w zakresie uwzględniania potrzeb wynikających z niepełnosprawności w miejscu pracy
 - 3) opracowanie i testowanie standardów kontraktowania usług rynku pracy dla osób niepełnosprawnych (badania, analizy, stworzenie dobrych praktyk, wypracowanie rekomendacji i ich przetestowanie, stworzenie modelu)
 - 4) zwiększenie kompetencji członków organów opiniotwórczo - doradczych, w szczególności w obszarze osób niepełnosprawnych m.in. z zakresu rozwiązań systemowych, dobrych praktyk, nowoczesnych instrumentów wsparcia; poszerzanie wiedzy m.in. w zakresie polityk na rzecz osób niepełnosprawnych;
 - 5) stworzenie form mieszkalnictwa dla osób szczególnie zależnych od pomocy innych, w których standardy odpowiadać będą specyfice niepełnosprawności mieszkańców, a rodziny mieszkańców zwolnione zostaną z ponoszenia kosztów wynikających z niepełnosprawności mieszkańców

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
Źródła finansowania	▪ Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (1,2, 3, 4, 5.) ▪ Krajowy Program Operacyjny EFS 2014-2020. Cel 8, Priorytet 8.5. (2) ▪ Regionalne Programy Operacyjne Cel 9. Priorytet 9.1. (5) oraz Priorytet 9.4. (1)							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, Samorząd województwa Samorząd powiatowy							

Działanie III.5. Działania na rzecz włączenia społecznego migrantów

Problematyka integracji cudzoziemców znalazła się w szeregu rządowych dokumentów strategicznych. Zgodnie z tymi zapisami, główne wyzwania dla wykorzystania w realizacji celów polityki integracyjnej powinny być następujące:

- uwzględnienie trendów demograficznych, w tym kontekście odwołanie się do założeń polityki migracyjnej i zakładanego wzrostu imigracji do Polski,

- dążenie do poprawy spójności społecznej, w tym integracji cudzoziemców, odwołanie się do zasad przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Kluczowym dokumentem, w którym wstępnie zarysowane zostały zagadnienia związane z integracją cudzoziemców jest „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania”, przyjęty przez Radę Ministrów dnia 30 lipca 2012 roku. Dokument ten jest kluczowy w kontekście określenia założeń i wytycznych dla polskiej polityki integracji cudzoziemców i jest efektem prac Grupy Roboczej ds. Integracji Cudzoziemców przy Zespole ds. Migracji. W obradach grupy brali udział oprócz stałych członków przedstawiciele organizacji międzynarodowych, pozarządowych, instytucji badawczych, jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, instytucji samorządowych i rządowych zaangażowanych. W dokumencie zawarte są dwa rodzaje działań.

- 1) Działania skierowane do społeczeństwa przyjmującego, których celem jest:
 - zwiększenie akceptacji dla zjawiska migracji wśród mieszkańców Polski,
 - poprawa komunikacji z przedstawicielami innych kultur,
 - walka i przełamywanie panujących powszechnie stereotypów,
 - zwiększenie poziomu wiedzy na temat przyczyn migracji z krajów pochodzenia, społeczności migrantów obecnych w naszym kraju, ich kultur i religii,
 - budowanie akceptacji dla odmienności kulturowych oraz etnicznych; wyczerpanie społeczeństwa na zagadnienia związane z wielokulturowością i zróżnicowaniem etnicznym,
 - tworzenie obiektywnego wizerunku migrantów w mediach.

Wskazano wytyczne w zakresie działań skierowanych do społeczeństwa przyjmującego to :

- a) Prowadzenie ogólnopolskich kampanii społecznych, pokazujących obecność migrantów w Polsce;
- b) Lokalne kampanie informujące o zagadnieniach związanych z obecnością migrantów w społeczeństwie oraz o negatywnych skutkach społecznych ich dyskryminacji i wykluczania;
- c) Promocja zatrudnienia osób pochodzących z innych kultur;
- d) Prowadzenie szkoleń dla przedstawicieli różnych instytucji (szkoły, służby mundurowe, pomoc społeczna, urzędy, służba zdrowia) dotyczące obecności cudzoziemców w Polsce i metod pracy z klientem cudzoziemskim;
- e) Pokazywanie sposobów przewyższania problemów pojawiających się na styku różnic kulturowych.

- 2) Działania wspierające społeczność migrantów, których celem jest zwiększenie ich zdolności do współpracy z organizacjami tak zwanego głównego nurtu i do uczestniczenia w życiu społecznym i publicznym

Wskazano wytyczne w zakresie działań wspierających społeczność migrantów

- a) Partnerstwo organizacji migranckich i lokalnych organizacji pozarządowych;
- b) Kształcenie, wspieranie liderów/ek społeczności migranckich i pokazywanie im korzyści płynących z zrzeszania się i aktywnego działania;
- c) Jasny system informacji (program) o kształceniu ustawicznym/podstawowym;
- d) Wsparcie animacji kulturowej;
- e) Wspieranie centrów wielokulturowych, ale też zachęcanie do uczestnictwa w głównym nurcie kulturowym);
- f) Wzmocnienie wojewódzkich forów ds. migrantów (łączyć z przedstawicielami władz regionalnych i lokalnych);
- g) Wspieranie diaspory we własnej kulturze (stypendia naukowe, tłumaczenie literatury, ściąganie zdolnych imigrantów);
- h) Szukanie „ambasadorów społeczności migranckich”;
- i) Tworzenie migranckich programów telewizyjnych w Telewizji Publicznej

- 3) Działania skierowane do migrantów wymagających integracji poprzez systemowe programy integracyjne, oraz stworzenie możliwości dla wszystkich cudzoziemców, którzy przyjadą do Polski, wzięcia udziału w programie, który umożliwi im nabycie tzw. miękkich umiejętności związanych z prawidłowym funkcjonowaniem na poziomie społecznym oraz instytucjonalnym w Polsce

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							

	2							
Źródła finansowania	▪ Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego ▪ Krajowy Program Operacyjny EFS 2014-2020. Cel 9, Priorytet 9.5. (1d) ▪ Regionalne Programy Operacyjne Cel 9, Priorytet 9.5. (3) ▪ Budżet Europejskiego Funduszu na Rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich. ▪ Budżet jednostek samorządu terytorialnego (3)							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, Jednostki samorządu terytorialnego							

Priorytet IV. Bezpieczeństwo i aktywność osób starszych

Działanie IV.1. Promocja aktywności zawodowej i społecznej seniorów – „srebrna gospodarka”;

- 1) Stworzenie modelu aktywności społecznej i zawodowej osób starszych opartego na wykorzystaniu ich potencjałów i zapobieganiu wykluczeniu społecznemu poprzez stworzenie miksu dochodowego opartego na świadczeniach emerytalnych oraz wynagrodzeniu z pracy, tak aby zapobiegać wykluczeniu społecznemu osób starszych (dostęp do opieki zdrowotnej i długoterminowej na odpowiednim poziomie) oraz zbyt szybkiej rezygnacji z zatrudnienia poprzez wzrost jej opłacalności
- 2) Promocja projektowania dóbr i usług dla starszych pracowników z zakresu poprawy ergonomii pracy oraz wdrażania ich w miejscu pracy;
- 3) Promowanie zachowań prozdrowotnych, w tym aktywności fizycznej i zdrowego trybu życia wśród pracowników dla wydłużenia aktywności zawodowej i utrzymania dobrego stanu zdrowia,
- 4) Badania nad starzeniem się oraz sytuacją osób starszych (np. w ramach badań SHARE), badanie współzależności między aktywnością a zdrowym starzeniem się
- 5) Badanie aktywności osób 50+ (współzależność aktywności zawodowej, społecznej, obywatelskiej)
- 6) Rozwój świadomości społecznej na temat potencjału osób starszych oraz współpracy międzypokoleniowej
 - a) Promocja pozytywnego wizerunku starszych pracowników oraz rozwoju ról społecznych 50+, a także promocja dobrych praktyk w tym zakresie
 - b) Wypracowanie i wdrożenie rozwiązań realizujących ideę mainstreaming ageing (w ramach projektowanych instrumentów wsparcia w polityce rynku pracy)
 - c) Wypracowanie standardów dla włączenia w sferze oceny skutków regulacji wpływu podejmowanych działań na sytuację demograficzną kraju.

Działanie IV.2. Stworzenie nowego systemu opieki nad osobami niesamodzielnymi i w podeszłym wieku

- 1) wsparcie merytoryczne i finansowe dla rozwoju i tworzenia dziennych domów pomocy dla osób starszych w środowiskach lokalnych poprzez:
 - a) zapewnienie niezbędnej liczby miejsc w dziennych domach pomocy w regionie, określonej na podstawie diagnozy potrzeb pomocy społecznej; co z jednej strony obniży koszty obsługi opieki jak również zapewni wyższy komfort dla osób potrzebujących;
 - b) zapewnienie realizacji usług otwartych (terenowych) przez dzienne domy pomocy – np. w formie dowożenia posiłków do potrzebujących bądź świadczenia usług opiekuńczych;
 - c) rozwój sieci placówek całodobowych okresowego pobytu zapewniających możliwość okresowej opieki dla niepełnosprawnej osoby w przypadku choroby lub innego okresowego braku możliwości sprawowania opieki ze strony rodziny lub konieczności odpoczynku od sprawowania stałej opieki nad osobą niepełnosprawną
 - d) wsparcie finansowe dla budowy, przebudowy, rozbudowy i modernizacji obiektów poprzez dokonanie i wdrożenie zmian w przepisach dotyczących finansowego wsparcia tworzenia lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych, poprzez wprowadzenie możliwości dofinansowania budowy, remontu, kupna lokali z przeznaczeniem na dzienne domy pomocy do 50%, wraz z prowadzeniem możliwości współfinansowania ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Działania te powinny być kompatybilne z działaniami Priorytetu III odnoszącego się do działań środowiskowych.
- 2) przyjęcie i wdrożenie do 2016 ustawy o pomocy osobom niesamodzielnym obejmującą:
 - a) definicję niesamodzielnności oraz stopnie niesamodzielnności i tryb orzekania o niesamodzielnności (niesamodzielnność pierwszego stopnia wobec osób, które wymagają opieki i pomocy przy pielęgnacji ciała, odżywianiu i przemieszczaniu się codziennie przez całą dobę,

w tym w nocy oraz kilka razy w tygodniu potrzebują pomocy w zaopatrzeniu gospodarstwa domowego; niesamodzielność drugiego stopnia wobec osób, które wymagają pomocy przy pielęgnacji ciała, odżywianiu i przemieszczaniu się trzy razy dziennie w różnych porach oraz kilka razy w tygodniu potrzebują pomocy w zaopatrzeniu gospodarstwa domowego; niesamodzielność trzeciego stopnia wobec osób, które wymagają pomocy przy pielęgnacji ciała, odżywianiu i przemieszczaniu się przynajmniej raz dziennie w dwóch rodzajach czynności oraz kilka razy w tygodniu potrzebują pomocy w zaopatrzeniu gospodarstwa domowego);

- b) uwzględnienie przy kryteriach definiowania stopnia niesamodzielności i orzekaniu o niesamodzielności - grup osób szczególnie zależnych od pomocy innych wymagających pomocy i opieki przez całą dobę, w szczególności osób zaburzeniami psychicznymi (np. osoby z upośledzeniem umysłowym w stopniu znacznym i głębokim, osoby z autyzmem, czy osoby głuchoniewidome itd.)
 - c) rodzaje świadczeń, kryteria i zasady ich przyznawania, zakładające prawo wyboru formy i rodzaju świadczenia opiekuńczego albo świadczenia finansowego przez osoby niesamodzielne, lub ich opiekunów prawnych lub faktycznych. Osobom niesamodzielnym przysługiwać będą:
 - usługi zwiększających autonomię i bezpieczeństwo osób niesamodzielnych (prawo do korzystania z usług elektronicznego monitoringu zabezpieczenia opiekuńczego. pomoc w dostosowaniu mieszkania do potrzeb osoby niesamodzielnej)
 - wspieranie rodzin w sprawowaniu opieki nad jej niesamodzielnymi członkami domowych usług opiekuńczych (pomoc w przeszkoleniu opiekunów nieformalnych, okresowe wsparcie instytucjonalne oraz pokrycie kosztów składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe oraz składki na ubezpieczenie zdrowotne opiekuna nieformalnego, refundacja kwalifikowanych kosztów opieki wykonywanych w zastępstwie opiekuna nieformalnego);
 - domowe usługi opiekuńcze świadczone przez osoby prawne prowadzące działalność w formie świadczeń opiekuńczych dla osób niesamodzielnych, w tym: podmioty ekonomii społecznej (w tym organizacje obywatelskie) realizujące zadania w trybie działalności pożytku publicznej, mające w swym statucie pomoc osobom niesamodzielnym, gminne lub powiatowe jednostki organizacyjne lub opiekunowie osób niesamodzielnych;
 - stała lub okresowa pomoc instytucjonalna świadczona w formie pobytu w ośrodkach wsparcia dziennego lub pobytu w ośrodkach wsparcia całodobowego świadczone przez osoby prawne prowadzące działalność w formie świadczeń opiekuńczych dla osób niesamodzielnych, w tym: podmioty ekonomii społecznej (w tym organizacje obywatelskie) realizujące zadania w trybie działalności pożytku publicznej, mające w swym statucie pomoc osobom niesamodzielnym, gminne, powiatowe i wojewódzkie jednostki organizacyjne.
 - d) określenie wymogów odnoszących się standardów realizowanych usług określonych przez ministra pracy i polityki społecznej;
 - e) sposób finansowania ze środków budżetu państwa poprzez państwowy fundusz celowy Fundusz Zabezpieczenia Opiekuńczego, zadań zleconych samorządowi oraz system czeków opiekuńczych.
- 3) W zakresie przebudowy opieki instytucjonalnej domów pomocy społecznej
- a) wprowadzenie rozwiązań zrównujących uprawnienia osób mieszkających w domach pomocy społecznej i placówkach ochrony zdrowia,
 - b) wprowadzenie nowego typu domu pomocy społecznej dla osób ze zmodyfikowaną świadomością wynikających z uzależnienia od środków psychoaktywnych – poziom regionalny;
 - c) zmiana sposobu dofinansowania pobytu w dps przez gminy poprzez wprowadzenie świadczenia (zasiłku) na częściowe pokrycie utrzymania w dps (zamiana dotychczasowego sposobu partycypacji gminy), które ułatwiłoby osobie swobodny dostęp do miejsca w zarówno publicznym jak i prywatnym domu pomocy społecznej;
 - d) wyrównanie deficytów finansowych dla dps, w których przebywają mieszkańcy na starych zasadach (ewentualnie etapowo: w pierwszej kolejności dla domów pomocy społecznej dla dzieci);

- e) zmodyfikowanie sposobu odpłatności członków rodziny za pobyt w domu pomocy społecznej w przypadku gdy członkowie rodziny uchylają się od zawarcia umowy o odpłatności za dps, bądź też nie zgadzają się na ujawnienie swoich dochodów, to planuje się wprowadzenie trybu administracyjnego ustalania odpłatności lub gmina dochodzi swoich roszczeń (zastępcze zawarcie umowy przez sąd), od członków rodziny zobowiązanych do odpłatności w przypadku uchylania się od zawarcia umowy o odpłatności;
 - f) umożliwienie domom pomocy społecznej pozyskiwania środków finansowych z zewnątrz (wyodrębniony rachunek dochodów własnych);
 - g) wprowadzenie odpłatności za pobyt mieszkańca w dps rozumiana jako partycypacja mieszkańca, rodziny i gminy stanowi „dochód” domu pomocy społecznej i nie może być przeznaczona na inne cele niż utrzymanie dps;
 - h) wprowadzenie pięcioletniej kadencyjności dyrektorów dps (powołanie, konkurs, możliwość kierowania w kolejnej kadencji po wygraniu konkursu).
- 4) wypracowanie i wdrożenie systemów szkolenia dla opiekunów oraz wśród pracowników innych branż (np. członków rodziny sprawujących opiekę nad osobami niesamodzielnymi) z zakresu pomocy osobom starszym (w tym pilotaż) oraz wypracowanie standardów szkolenia dla opiekunów i wolontariuszy z zakresu pomocy osobom starszym

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4							
Źródła finansowania	Budżet jednostek samorządu terytorialnego (1a i 1b) Bank Gospodarstwa Krajowego, Regionalne Programy Operacyjne Cel 9. Priorytet 9.1. (1d) Regionalne Programy Operacyjne Cel 9, Priorytet 9.7. (1c, 4) Budżet ministra właściwego spraw zabezpieczenia społecznego (2, 3)							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego,							

Działanie IV.3. Zwiększenie dostępności i jakości opieki zdrowotnej oraz rehabilitacji medycznej dla osób starszych;

- 1) dostosowanie systemu ochrony zdrowia do prognozowanych do roku 2030 zmian demograficznych, poprzez:
- a) Rozpoczęcie działań mających na celu wdrożenie holistycznych standardów opieki nad osobami w wieku geriatrycznym poprzez między innymi rozwój nowoczesnej infrastruktury w obszarze geriatry, dostosowanie kształcenia kadr medycznych do identyfikowanych potrzeb oraz nowoczesną organizację geriatrycznych świadczeń zdrowotnych.
 - b) Zwiększenie dostępności do ambulatoryjnych i szpitalnych świadczeń zdrowotnych w zakresie geriatry.
- 2) Zmniejszenie niekorzystnych następstw na rynku pracy wynikających ze zmian demograficznych poprzez wdrożenie w systemie ochrony zdrowia rozwiązań skierowanych na potrzeby osób starszych, poprzez:
- a) Wsparcie podmiotów leczniczych, w zakresie tworzenia i rozwoju alternatywnych form opieki nad osobami starszymi poprzez wsparcie działalności dziennych domów opieki nad osobami starszymi, szkolenia dla opiekunów (członków rodzin) w zakresie opieki nad osobami starszymi,
 - b) przygotowanie i tworzenie wypożyczalni sprzętu pielęgnacyjnego i wspomagającego połączone z doradztwem w doborze sprzętu, treningami samoobsługi z użyciem

- wypożyczonego sprzętu oraz przygotowaniu warunków do opieki domowej,
- c) wsparcie projektów teleopieki czyli doradztwa telefonicznego i bezpośredniej pomocy (lekarzy, pielęgniarek i opiekunów medycznych) na wezwanie w szczególnej sytuacji,
 - d) szkolenia oraz doradztwo w zakresie dostosowania szpitali/oddziałów do odpowiedniego standardu hospitalizacji osób starszych oraz pilotażowa realizacja projektów wspierających zakup niezbędnego wyposażenia;
 - e) Wsparcie podmiotów leczniczych udzielających świadczeń zdrowotnych w zakresie geriatry oraz opieki długoterminowej.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	3							
Źródła finansowania	▪ Budżet ministra właściwego do spraw zdrowia (1) ▪ Budżet Narodowego Funduszu Zdrowia (1) ▪ Regionalne Programy Operacyjne Cel 9. Priorytet 9.1. (2)							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zdrowia Samorzady województw							

Działanie IV.4. Rozwój środowiskowych form pomocy i samopomocy seniorów. Rozwój aktywności i wolontariatu seniorów.

- 1) Wsparcie, w tym finansowe dla tworzenia wysokiej jakości i poprawy jakości infrastruktury i funkcjonowania inicjatyw wykorzystujących potencjał seniorów dla dobra lokalnych społeczności:
 - a) klubów seniora w tym klubów rozwijających pasje i zainteresowania seniorów;
 - b) organizacji seniorskich;
 - c) miejsc i usług przyjaznych seniorom”;
 - d) inicjatyw wspierających dostęp seniorów do nowych technologii;
 - e) „banków czasu”;
 - f) wolontariatu seniorów a także wolontariatu międzypokoleniowego
 - g) wspieranie aktywnych form spędzania czasu przez seniorów .

poprzez konkursy dla organizacji obywatelskich działających w sferze pożytku publicznego dla seniorów w ramach resortowego programu MPiPS Aktywności Społecznej Osób Starszych.
- 2) Organizacja działań, akcji, kampanii mających na celu tworzenie pozytywnego obrazu późniejszej fazy życia, edukację (wychowanie) do starości, odejście od stereotypu stary=chory=biedny (np. promocja sylwetek aktywnych seniorów, miejsc przyjaznych seniorom, lokalnych liderów działań na rzecz osób starszych i starzejącego się społeczeństwa, seniorskich inicjatyw lokalnych itp.).
- 3) Organizowanie działań, akcji, kampanii informacyjnych o zjawisku starzenia się i związanych z tym wyzwaniach, m.in.:
 - a) informowanie lokalnych decydentów o zjawisku starzenia się i jego konsekwencjach;
 - b) organizowanie konferencji i debat (także w lokalnych mediach) dla mieszkańców na temat kierunków rozwoju usług dla osób starszych zapisywanych w strategiach i programach regionalnych/lokalnych
- 4) Zwiększanie dostępności do placówek sportowo – rekreacyjnych poprawiających zdrowotność mieszkańców połączonej promocją i edukacją odnośnie takiej formy aktywności;
- 5) Wprowadzenie pomocy sąsiedzkiej jako jednej z form wsparcia samodzielności osoby starszej w miejscu zamieszkania
- 6) Rozwój świadomości społecznej na temat potencjału osób starszych oraz współpracy międzypokoleniowej
 - a) promocja pozytywnego wizerunku starszych pracowników oraz rozwoju ról społecznych 50+, a także promocja dobrych praktyk w tym zakresie

- b) wypracowanie i wdrożenie rozwiązań realizujących ideę mainstreaming ageing, m.in. poprzez włączenie działań dla osób starszych do regionalnych oraz lokalnych dokumentów strategicznych
- c) zwiększenie udziału osób starszych w życiu społecznym i publicznym budowanie sieci wsparcia, w tym poprzez wolontariat seniorów np. sieci wzajemnej wymiany umiejętności w ramach banków czasu (przy udziale Regionalnych Centrów Wolontariatu, Regionalnych Ośrodków Polityki Społecznej)

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
	6							
Źródła finansowania	▪ Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, Program Aktywności Społecznej Osób Starszych (1,) ▪ Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego (2, 3) ▪ Budżet jednostek samorządu terytorialnego (4, 5 ,6)							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego Samorządy województw, powiatów, gmin							

Priorytet V. Zapobieganie niepewności mieszkaniowej i przeciwdziałania bezdomności

Polityka społeczna przeciwdziała i rozwiązuje problem bezdomności oraz wspiera rozwój mieszkalnictwa społecznego jako istoty bezpieczeństwa socjalnego umożliwiającego aktywność społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem.

Działanie V.1. Rozwój mieszkalnictwa i budownictwa społecznego

- 1) Przyjęcie i wdrożenie prawa do mieszkania i strategii rozwoju mieszkalnictwa społecznego
 - a) Przygotowanie i wdrożenie programu rozwoju obejmującego kompleksowy rozwój mieszkalnictwa społecznego, przygotowana i implementowana przez Ministerstwo odpowiedzialne za budownictwo, lokalne planowanie i zagospodarowanie przestrzenne oraz mieszkalnictwo i inne ministerstwa odpowiedzialne za pracę, rodzinę i zabezpieczenie społeczne oraz kreujące politykę społeczną, m.in. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego oraz Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. W ramach strategii zostaną:
 - zdefiniowane cele i zadania związane z rozwojem budownictwa społecznego
 - wskazane źródła finansowania i harmonogramy realizacji zadań,
 - przypisane instytucje odpowiedzialne za realizację poszczególnych zadań.Zostanie również ujednolicona terminologia, stworzone i wdrożone definicje m.in. mieszkalnictwa społecznego oraz stworzona długofalowa strategia jego rozwoju w Polsce, obejmująca regulacje związane z tworzeniem mieszkań społecznych i naprawą sytuacji mieszkaniowej.
- 2) Stworzenie i wdrożenie nowego modelu mieszkalnictwa społecznego
 - a) Przygotowanie i wdrożenie spójnej definicji mieszkalnictwa społecznego obejmującego m.in. mieszkalnictwo komunalne, w tym socjalne, mieszkalnictwo spółdzielcze (bez własnościowych form), zasoby TBS, mieszkania na wynajem, inne.
 - b) Uspójnienie i uporządkowanie istniejących zapisów prawnych, mające na celu jasne i przejrzyste zdefiniowanie roli i odpowiedzialności poszczególnych organów administracji publicznej (rządowej i samorządowej) w zakresie mieszkalnictwa w stosunku do mieszkańców wspólnot lokalnych.
 - c) Wprowadzenie sankcji za nierealizowanie obowiązków nałożonych na poszczególne podmioty. Wprowadzenie czytelnego i przejrzystego zadania publicznego w zakresie tworzenia i realizacji polityki mieszkaniowej służącej zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, w szczególności dla tych którzy nie są w stanie samodzielnie starać się uzyskać mieszkania.
 - d) Umożliwienie tworzenia i zarządzania mieszkaniem społecznym przez różnego rodzaju podmioty, w tym: organizacje obywatelskie, prywatne agencje mieszkaniowe.
- 3) Reforma mieszkalnictwa i budownictwa społecznego.
 - a) Zreformowanie, zwiększenie dostępności i zwiększenie ogólnej puli środków i poziomu dofinansowania w rządowym programie wsparcia budownictwa socjalnego finansowego z Funduszu Dopłat tworzenia lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych. Między innymi rozszerzenie zakresu programu na całe mieszkalnictwo społeczne, potrzeba zwiększenia możliwości dofinansowania powyżej 50% kosztów inwestycji czy zwiększenie całkowitej puli dostępnych środków, uproszczenie procedur aplikowania i rozliczania.
 - b) Rozszerzenie formuły programu wsparcia budownictwa socjalnego o inwestowanie w remonty i adaptacje zdekapitalizowanej substancji mieszkaniowej w tym w szczególności wypracowanie systemu wspierania gmin, spółdzielni, innych podmiotów w podnoszeniu jakości i standardów mieszkań publicznych i społecznych.
 - c) Umożliwienie łączenia środków strukturalnych z Unii Europejskiej ze środkami na finansowe wsparcie w tworzeniu lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych pochodzących z Funduszu Dopłat umiejscowionego w Banku Gospodarstwa Krajowego.
 - d) Zreformowanie, wypromowanie oraz wdrożenie mechanizmów finansowania rozwoju mieszkalnictwa społecznego dla marginalizowanych społeczności i przeciwdziałania bezdomności z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego a w szczególności łączenie

- tych środków z działaniami realizowanymi ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego na realizację działań dla marginalizowanych społeczności oraz przeciwdziałania bezdomności.
- e) Wykorzystywanie środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na rozwój mieszkalnictwa socjalnego w ramach programów rewitalizacyjnych, a także analiza ingerencji środków UE na ten cel także poza projektami rewitalizacyjnymi.
 - f) Stworzenie wytycznych i wskazówek, przez działające w porozumieniu z partnerami społecznymi Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, dla samorządów wojewódzkich odpowiadających za Regionalne Programy Operacyjne w zakresie uwzględnienia perspektywy mieszkaniowej, problematyki bezdomności i wykluczenia mieszkaniowego w okresie finansowania 2014-2020.
 - g) Włączenie Towarzystw Budownictwa Społecznego w proces tworzenia mieszkań społecznych, także jako konieczność oddawania mieszkań społecznych bez wkładu partycypacyjnego (lub minimalnego wkładu) ze strony mieszkańców.
 - h) Rozwój partnerstwa społeczno-publicznego dla tworzenia mieszkań społecznych. Włączenie sektora prywatnego (deweloperów) w tworzenie mieszkań społecznych w zamian za preferencje budowlane m.in. program mieszkania za grunt czy wdrożenie programu tworzenia mieszkań społecznych w budynkach z mieszkaniami na sprzedaż).
 - i) Realizacja działań w obszarze komunikacji i edukacji społecznej w zakresie przededefiniowania w świadomości społecznej funkcji systemu mieszkalnictwa społecznego, w szczególności jego celu, praw i obowiązków beneficjentów, zasad funkcjonowania, zrozumienia typu własności, celem: uniknięcia stygmatyzacji lokatorów/niewłaściwej percepcji typu własności (mieszkanie jako własność lokatora)/zdobycia poparcia społecznego dla rozwoju mieszkalnictwa publicznego, m.in. poprzez szeroko zakrojoną kampanię informacyjną i medialną.
 - j) Identyfikacja lub wypracowanie i promocja wykorzystania najbardziej efektywnych metod uzyskania przejrzystości działania instytucji i decydentów mieszkalnictwa publicznego, reguł dialogu społecznego i partycypacji środowiska lokatorskiego w podejmowaniu decyzji, oraz stworzenie umocowania prawnego dla rozwiązań zapewniających partycypację w zarządzaniu..

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
Źródła finansowania	▪ Program wsparcia budownictwa socjalnego ze środków Funduszu Dopłat (BGK) ▪ Budżet ministra właściwego ds. mieszkalnictwa ▪ Krajowy Program Operacyjny EFS 2014-2020, Cel 9. Priorytet inwestycyjny 9.2. ▪ Regionalne Programy Operacyjne, Cel 9, działanie 9.2. ▪ Budżety jednostek samorządów terytorialnych							
Koordinacja	minister właściwy do spraw mieszkalnictwa minister właściwy ds. rozwoju regionalnego (3 d, ef) Jednostki samorządu terytorialnego							

Działanie V.2. Reforma budownictwa komunalnego (mieszkania na wynajem, socjalne mieszkania kontraktowe).

- 1) Wprowadzenie przepisów umożliwiających weryfikowanie wysokości dochodów gospodarstw domowych zamieszkujących lokale komunalne, a także dokonywanie ich weryfikacji przy sprzedaży lokali mieszkalnych.
- 2) Urealnienie kryteriów dostępu do mieszkań komunalnych i ustawowe umocowanie ich w postaci kryteriów minimalnych.
- 3) Wprowadzenie do zasad wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy, obowiązku dokonywania przez gminę – w trakcie trwania umowy najmu – okresowych weryfikacji uprawnień do zajmowania lokalu w zakresie wysokości dochodu gospodarstwa domowego i posiadania tytułu prawnego do innego lokalu.

- 4) Ustalenie kryteriów wyjścia z systemu mieszkalnictwa komunalnego dla beneficjentów, których sytuacja dochodowa uległa znaczącej długotrwałej poprawie pozwalającej na usamodzielnienie w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem długotrwałości czasu weryfikacji (koniecznej w dynamicznie zmieniającej się sytuacji charakterystycznej dla gospodarki rynkowej).
- 5) Zabronienie tworzenia w jednym skupisku kompleksów mieszkań socjalnych i innych o podobnym charakterze.
- 6) Stworzenie społecznych standardów funkcjonowania mieszkań komunalnych i socjalnych.
- 7) Zmniejszenie skali prywatyzacji mieszkań. Zwiększenie odsetka mieszkań społecznych adekwatnie do lokalnych potrzeb.
- 8) Wdrożenie w systemie mieszkalnictwa komunalnego komórek organizacyjnych odpowiedzialnych za błyskawiczne reagowanie na te sytuacje kryzysowe rozgrywające się w czasie teraźniejszym, wynikających z nieprawidłowego działania instytucji prawnych, posiadających kompetencje do czasowego wstrzymywania niektórych działań, negocjacji z instytucjami prawnymi, opiniowania w odpowiedzi na pytania policji czy komorników, pomocy stwierdzonych działań bezprawnych (np. pomoc ofiarom bezprawnych eksmisji wykonanych przez współmieszkańców, które stanowią część zjawiska przemocy domowej).
- 9) Stworzenie odpowiedniego pakietu narzędzi pozwalających na sprawne reagowanie w sytuacji zmiany sytuacji dochodowej beneficjenta, w szczególności działań pomocowych w obliczu spadku dochodu czy sytuacji kryzysowej oraz dywersyfikacji czynszów w przypadku polepszenia sytuacji materialnej lokatora, tak aby uczestnictwo w systemie mieszkaniowym uzależnione było od realnych możliwości korzystających; działania realizowane we współpracy z podmiotami pomocy i integracji społecznej.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
	6							
	7							
	8							
	9							
Źródła finansowania	▪ Program wsparcia budownictwa socjalnego ze środków Funduszu Dopłat (BGK) ▪ Budżet ministra właściwego ds. mieszkalnictwa ▪ Budżety jednostek samorządu terytorialnego							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw mieszkalnictwa Jednostki samorządu terytorialnego							

Działanie V.3. Zintegrowane działania na rzecz zapobiegania utraty mieszkania, zadłużeniom czynszowym, eksmisjom i bezdomności.

- 1) Reforma przepisów prawnych w zakresie:
 - a) Zmiana w ustawie o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego oraz ustawy Kodeks postępowania cywilnego, uniemożliwiająca realizację eksmisji do placówki dla osób bezdomnych, bez zapewnienia pomieszczenia tymczasowego.
 - b) Wprowadzenie w rozwiązania legislacyjne definicji mieszkań wspieranych: mieszkań o różnym statusie prawnym (m.in. wynajmowane prywatnie, chronione, instytucji publicznych czy organizacji obywatelskich) będących w dyspozycji i objętych wsparciem instytucji pomocy i integracji społecznej w celu zapobiegania bezdomności.

- c) Wprowadzenie w ustawie o pomocy społecznej możliwości realizacji pracy socjalnej z osobami osadzonymi w zakładach penitencjarnych na 6 miesięcy przed wyjściem na wolność.
- 2) Zintegrowanie działań zapobiegających zadłużeniom, eksmisjom i bezdomności.
- a) Zintegrowanie różnych systemów i instytucji pomocy jednostkom i rodzinom w sytuacjach kryzysowych z systemem zarządzania mieszkalnictwem społecznym w taki sposób, aby właściciele zasobu posiadali pełną i zweryfikowaną wiedzę o sytuacji życiowej najemców, służby socjalne były w stanie na bieżąco reagować na zagrożenia związane z zadłużeniem czy kryzysami życiowymi powodującymi utratę samodzielności finansowej beneficjentów mieszkalnictwa społecznego, najemcy zasobu mogli w każdej instytucji pomocowej otrzymać pełną informację o możliwościach wsparcia ze wszystkich możliwych źródeł oraz wsparcie takie otrzymać (metoda „jednego okienka”).
- b) Wdrożenie w systemie pomocy społecznej zintegrowanych usług w zakresie prewencji przed eksmisją i bezdomnością, wsparcia w mieszkaniu w zakresie integracji z wykorzystaniem m.in. pracy socjalnej, asystowania, doradztwa w tym doradztwa finansowego czy szkoleń i treningów w szczególności dla grup wysokiego ryzyka.
- c) Wdrożenie intensywnych programów reintegracji społecznej i zawodowej skierowanych do osób wobec których zasądzono eksmisję, oczekujących na eksmisję, eksmitowanych i przebywających w lokalach socjalnych i pomieszczeniach tymczasowych. Uruchomienie programów integracyjnych „ostatniej szansy” dla osób wobec, których zasądzono już eksmisję.
- d) Ustanowienie obowiązku poinformowania przez Sąd odpowiedniego Ośrodka Pomocy Społecznej o wszczętym postępowaniu sądowym w sprawie eksmisji. Nałożenie na Ośrodek Pomocy Społecznej obowiązku wywiadu w środowisku osób zagrożonych eksmisją i zaferowania i uruchomienie wsparcia w zakresie prewencji bezdomności.
- e) Nałożenie na wynajmujących lokale mieszkalne obowiązku informowania ośrodków pomocy społecznej o występowaniu u najemców zadłużenia w opłatach za najem w okresie 6 miesięcy oraz stworzenie procedur i wzorców postępowania służb socjalnych w celu rozpoznania sytuacji i wsparcia osób potrzebujących.
- f) Uregulowanie zagadnień prawnych, szczególnie w sferze ochrony danych osobowych w celu umożliwienia przepływu informacji, o najemcach, osobach wymagających wsparcia, zadłużających mieszkania, pomiędzy najemcami, właścicielami i administratorami mieszkań np. spółdzielniami mieszkaniowymi a instytucjami pomocy społecznej.
- g) Rozwój i wzmocnienie działań w zakresie zarządzania zadłużeniem, w tym możliwości jego odpracowywania. Rozszerzenie i upowszechnienie systemów i mechanizmów umożliwiających zadłużonym lokatorom odpracowywanie zadłużeń mieszkaniowych zintegrowany z systemem pomocy i integracji społecznej. Włączenie podmiotów pomocy i integracji społecznej oraz ekonomii społecznej (w tym Centra Integracji Społecznej, Spółdzielnie socjalne) w system spłacania zadłużenia.
- h) Rozwój mieszkalnictwa wspieranego - indywidualnego i grupowego, w tym chronionego jako kierunku realizacji zapewnienia wsparcia w środowisku a nie placówkach instytucjonalnych. Wsparcie finansowe służb socjalnych i kontraktowanie usług w zakresie zapewnienia schronienia osobom zagrożonym bezdomnością w mieszkaniach wspieranych zamiast w placówkach dla osób bezdomnych.
- i) Tworzenie w samorządach lokalnych wyspecjalizowanych jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za kwestie mieszkalnictwa społecznego w tym zapobieganie zadłużeniom, eksmisjom i bezdomności. Odpowiedzialnych za system dodatków mieszkaniowych.
- j) Zapobieganie bezdomności osób opuszczających instytucje – zakłady penitencjarne, placówki resocjalizacyjne, formy pieczy zastępczej, placówki ochrony zdrowia. Wdrożenie intensywnych i pogłębionych programów przygotowujących do wyjścia z instytucji i zapewnienie szerokiego wsparcia w środowisku po wyjściu z instytucji.
- k) Upowszechnienie zatrudnienia pracowników socjalnych w instytucjach i podmiotach poza pomocą społeczną. Stworzeniem, poprzez system zachęt, możliwości dofinansowania zatrudniania pracowników socjalnych w podmiotach działających w sferze polityki społecznej ale poza systemem pomocy społecznej (zakłady penitencjarne, placówki ochrony zdrowia).
- l) Przeciwdziałanie wykluczeniu mieszkaniowemu i bezdomności w kontekście problematyki przemocy domowej. – zabezpieczenie mieszkań dla ofiar przemocy, programy dla sprawców przemocy, wdrożenie programu edukacyjnego dla kadr instytucji wspierających osoby bezdomne w zakresie pracy ze sprawcami przemocy.
- m) Przygotowanie i wdrożenie narzędzi umożliwiających identyfikację zagrożenia bezdomności w grupie klientów pomocy społecznej, kampanie informacyjne skierowane do lokatorów i

instytucji mieszkaniowych. Wdrożenie działań identyfikujących zagrożenie i zapobieganie bezdomności w instytucjach pomocy i integracji społecznej.

- n) Rozwój i wzmocnienie współpracy międzysektorowej i międzywydziałowej ukierunkowanej na zapobieganie wykluczeniu mieszkaniowemu i bezdomności ze szczególnym uwzględnieniem mieszkalnictwa, pomocy i integracji społecznej, rynku pracy, wymiaru sprawiedliwości, edukacji, zdrowia.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
Zróżdła finansowania	▪ Program wsparcia budownictwa socjalnego ze środków Funduszu Dopłat (BGK) ▪ Budżet ministra właściwego ds. mieszkalnictwa ▪ Budżet ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego ▪ Program Wspierający Powrót Osób Bezdomnych do Społeczności ▪ Program „Aktywne Formy Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu” ▪ Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie ▪ Krajowy Program Operacyjny EFS 2014-2020, ▪ Regionalne Programy Operacyjne, Cel 9, Priorytet 9.2. oraz 9.7. ▪ Budżety samorządów terytorialnych							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, przy współpracy z wymienionymi poniżej ministrami (1b-c, 2) Minister właściwy do spraw mieszkalnictwa (1a-b, 2a, e-i, h, n) Minister właściwy do spraw wymiaru sprawiedliwości (2d, j-l, n) Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania (2n) Minister właściwy do spraw zdrowia (2n, j-k) Minister właściwy do spraw wewnętrznych (2n, l,) Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych (2a, e-f, n) Jednostki samorządu terytorialnego							

Działanie V.4. Diagnozowanie i mierzenie problemu wykluczenia mieszkaniowego

- 1) Realizacja badań w zakresie skali i charakteru wykluczenia mieszkaniowego i zagrożenia bezdomnością w tym:
 - a) Realizacja ogólnopolskiego badania dotyczącego problematyki mieszkalnictwa, wykluczenia mieszkaniowego i zagrożenia bezdomnością realizowanego w gminach w Polsce. Ukazującego kwestie stanu i skali budownictwa mieszkań komunalnych, socjalnych, pomieszczeń tymczasowych, kwestii finansowania zadań w zakresie mieszkalnictwa, mieszkalnictwa na wynajem, skali zadłużeń i eksmisji.
 - b) Realizacja badań nad kosztami ekonomicznymi i społecznymi zjawiska wykluczenia mieszkaniowego i zagrożenia bezdomnością.
 - c) Wdrożenie badań identyfikujących zagrożenia związane z bezdomnością oraz projektujące obraz zjawiska wykluczenia mieszkaniowego w przyszłości. Stworzenie wzorca (modelu naukowego) przewidywania zapotrzebowania na mieszkania społeczne w oparciu o czynniki takie jak: liczba urodzin, migracje wewnętrzne i zewnętrzne, wzrost gospodarczy i rozwarstwienie dochodowe itp. oraz określenie odpowiedzialności za ten cel na poziomie instytucjonalnym.
 - d) Przeprowadzenie badań społeczności zamieszkującej społeczny/publiczny zasób mieszkaniowy pod kątem sytuacji życiowej/dochodowej w celu określenia realnego zapotrzebowania na wsparcie mieszkaniowe i socjalne oraz możliwości dywersyfikacji czynszów w oparciu o kryteria dochodowe (a nie rejon zamieszkiwania – jak obecnie).
- 2) Podniesienie jakości statystyki publicznej w zakresie mieszkalnictwa i bezdomności poprzez:

- a) wprowadzenie problematyki bezdomności w nurt statystyki publicznej i badań realizowanych przez Główny Urząd Statystyczny.
 - b) włączenie i cykliczne raportowanie o problematyce wykluczenia mieszkaniowego w raportach poświęconych gospodarce mieszkaniowej przez GUS. Dane zawierać będą między innymi skalę problemu przeludnienia, skalę i charakterystykę problemu mieszkań substandardowych według kryteriów ze spisu powszechnego z 2002 i 2011 roku, dane o zadłużeniu mieszkań i skali postępowań eksmisyjnych, realizacji eksmisji i oczekiwaniu na ich wykonanie.
 - c) zweryfikowanie i zmodyfikowanie metodologii badań oraz raportowania danych statystycznych o mieszkalnictwie przez Główny Urząd Statystyczny.
 - d) weryfikacja i dostosowanie metodologii spisu powszechnego w obrębie pozyskiwania danych o mieszkalnictwie, obiektach zbiorowego zakwaterowania oraz problematyce bezdomności.
- 3) Tworzenie i rozwój ogólnopolskiej platformy badań nad zjawiskiem wykluczenia mieszkaniowego i zagrożenia bezdomnością.
- a) utworzenie i funkcjonowanie Krajowego Obserwatorium Wykluczenia Mieszkaniowego i Bezdomności współpracującego z GUS oraz Obserwatoriami Integracji Społecznej przy Regionalnych Ośrodkach Polityki Społecznej.
 - b) inicjowanie i wzmacnianie współpracy środowisk naukowych z wszystkimi interesariuszami systemu wsparcia wykluczonych mieszkaniowo.
 - c) promocja realizacji badań, transfer wiedzy i upowszechnianie dorobku badawczego.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
Źródła finansowania	▪ Budżet ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego ▪ Program Wspierający Powrót Osób Bezdomnych do Społeczności ▪ Budżet ministra właściwego do spraw mieszkalnictwa ▪ Krajowy Program Operacyjny EFS 2014-2020, cel 9, Priorytet 9.7. ▪ Budżet Głównego Urzędu Statystycznego							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego (1, 3), Minister właściwy do spraw mieszkalnictwa (1) Główny Urząd Statystyczny (2)							

Działanie V.5. Rozwiązywanie problemu bezdomności

- 1) Wdrożenie zmian systemowych i legislacyjnych:
 - a) Opracowanie, przyjęcie i wdrożenie resortowego Programu Rozwiązywania Problemu Bezdomności w tym wdrożenie funduszu do realizacji zadań zdefiniowanych w KPRPB 2014-2020.
 - b) Wprowadzenie obowiązku opracowania przez samorzady terytorialne zapisów odnoszących się do problemu rozwiązywania bezdomności w strategiach polityki społecznej
 - c) Rozwój i wdrażanie standardów jakości usług dla osób bezdomnych i wykluczonych mieszkaniowo, w ramach modelu Gminny Standard Wychodzenia z Bezdomności. Realizacja działań w zakresie wdrożenia, monitorowania i modyfikowania standardów usług dla osób bezdomnych w całej Polsce.
 - d) Wprowadzenie ogólnopolskiego rejestru usług wraz z certyfikacją usług dla osób bezdomnych.
 - e) Wspieranie sieci współpracy w zakresie problematyki bezdomności i wykluczenia mieszkaniowego na poziomie ogólnopolskim, regionalnym i lokalnym oraz wzmacnianie współpracy i partnerstwa międzysektorowego (publiczny, obywatelski, prywatny) i międzywydziałowego (mieszkalnictwo, zdrowie, pomoc społeczna, edukacja, rynek pracy) w obszarze bezdomności i wykluczenia mieszkaniowego.
- 2) Wzmocnienie i usprawnienie systemu interwencji, ochrony zdrowia i życia osób bezdomnych.

- a) Rozwój usług „outreach”, w tym streetworkingu skierowanego do grupy osób bezdomnych przebywających w przestrzeni publicznej i miejscach niemieszkalnych.
 - b) Upowszechnienie i wzmacnianie usług niskoprogowego zakwaterowania dla osób bezdomnych (usługi łatwego dostępu tj. ogrzewalnie, noclegownie gdzie osoby bezdomne mogą być pod wpływem środków psycho-aktywnych).
 - c) Rozwój i wzmacnienie działalności punktów i placówek doraźnego wsparcia świadczących m.in. usługi wyżywienia, zapewnienia odzieży, higieniczne, konsultacyjne.
 - d) Poprawa dostępu i rozwój usług w zakresie ochrony zdrowia dla osób bezdomnych w tym zwiększenie dostępności do usług podstawowej opieki lekarskiej i specjalistycznej, usług opiekuńczych, placówek opiekuńczo - leczniczych i usług rehabilitacyjnych.
 - e) Wdrożenie i usprawnienie systemu informacji o formach i miejscach pomocy osobom bezdomnym.
- 3) Wzmocnienie i rozwój systemu integracji społecznej osób bezdomnych i wykluczonych mieszkaniowo.
- a) Rozwój różnorodnych form mieszkalnictwa dla osób doświadczających problemu bezdomności i wykluczenia mieszkaniowego (mieszkania społeczne w tym komunalne, socjalne, mieszkania wspierane, w tym chronione).
 - b) Realizacja pilotażowego projektu testującego innowację społeczną w postaci metody „najpierw mieszkanie”. Metoda stanowi alternatywę wobec modelu schodkowego, w którym osoba bezdomna musi przejść poszczególne szczeble i etapy reintegracji, aby otrzymać mieszkanie. Polega na natychmiastowym zaoferowaniu własnego mieszkania osobom bezdomnym (z ulicy) z całym pakietem wsparcia w mieszkaniu.
 - c) Wzmocnienie integracyjnej działalności placówek gwarantujących całodobowe zakwaterowanie osobom bezdomnym (schroniska, hostele, domy).
 - d) Wzmocnienie partycypacji osób bezdomnych i wykluczonych mieszkaniowo w tworzenie rozwiązań polityki społecznej.
 - e) Zwiększenie dostępności oferty Domów Pomocy Społecznej i innych placówek wsparcia i opieki dla starszych, niepełnosprawnych i schorowanych osób bezdomnych.
 - f) Profilowanie schronisk do potrzeb osób bezdomnych starszych i niepełnosprawnych w tym zwiększenie dostępności do specjalistycznych usług w zakresie opieki i wsparcia dla osób starszych, schorowanych i niepełnosprawnych w schroniskach dla osób bezdomnych.
 - g) Wzmocnienie i poprawa instrumentów zatrudnienia i rynku pracy skierowanych do osób bezdomnych i wykluczonych mieszkaniowo, w tym usług aktywizacji społecznej, zawodowej, wspieranego zatrudnienia.
 - h) Poprawa i upowszechnienie instrumentów edukacyjnych w kontekście grupy osób bezdomnych i wykluczonych mieszkaniowo.
 - i) Rozwój, wzmocnienie i poprawa instrumentów pomocy społecznej ukierunkowanych na integrację osób bezdomnych i wykluczonych mieszkaniowo.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
Źródła finansowania	▪ Budżet ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego ▪ Budżet ministra właściwego ds. mieszkalnictwa (3a) ▪ Budżet ministra właściwego ds. zdrowia (2d) ▪ Krajowy Program Operacyjny EFS 2014-2020 ▪ Regionalne Programy Operacyjne Cel 9. Priorytet 9.7 (3b-3i) ▪ Program wsparcia budownictwa socjalnego ze środków Funduszu Dopłat (BGK) ▪ Program Wspierający Powrót Osób Bezdomnych do Społeczności ▪ Program „Aktywne Formy Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu” ▪ Budżety samorządów lokalnych							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, przy współpracy z wymienionymi poniżej ministrami Minister właściwy do spraw mieszkalnictwa (1a, 3a)							

	Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania (1a, 3h) Minister właściwy do spraw zdrowia (1a, 2d) Minister właściwy do spraw wymiaru sprawiedliwości (1a) Minister właściwy do spraw wewnętrznych (1a) Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego (1a) Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych (1a) Główny Urząd Statystyczny (1a) Samorządy terytorialne

Priorytet VI. Zarządzanie i zmiany strukturalne systemu integracji społecznej

Jednym z istotnych elementów umożliwiających efektywną realizację polityk publicznych stanowi zmodernizowanie systemu funkcjonowania publicznych służb społecznych oraz zintegrowanie ich z działaniami niepublicznych podmiotów pomocy i integracji społecznej. Zmiany te muszą dotyczyć wszystkich elementów zarządzania publicznego obejmujących kwestie programowania, struktur organizacyjnych i sposobu realizacji działań, finansowania jak również kwestii kompetencji osób realizujących zadania w obszarze przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu.

Działanie VI.1. Uporządkowanie systemu programowania polityki społecznej

Efektywność polityki publicznej zależy w istotnym stopniu od właściwego i partycypacyjnego zaprogramowania tej polityki, wskazującej cele i rezultaty do osiągnięcia. W tym celu niezbędne jest dokonanie zmian prawnych porządkujących system programowania, jak również wdrożenie tych zmian do praktyki organizacyjnej systemu polityki społecznej. Dlatego też wspierane będzie

- 1) przygotowanie i wdrożenie zmian prawnych, zmierzających do uporządkowania programowania strategicznego samorządu lokalnego w obszarze polityki społecznej, oraz trybu i sposobu przeprowadzania konsultacji społecznych i dialogu społecznego oraz obywatelskiego, co umożliwi planowe i efektywne kreowanie rozwoju usług społecznych poprzez:
 - a) dokonanie przeglądu uporządkowania aktów prawnych, z uwagi na zobowiązania do tworzenia programów i strategii o charakterze gminnym i powiatowym w obszarze polityki społecznej lub całościowej strategii rozwoju;
 - b) wprowadzenie obowiązku przygotowania jednolitej strategii polityki społecznej gminy (lub części społecznej strategii rozwoju) na poziomie gminy i województwa, zastępując gminne i powiatowe strategie rozwiązywania problemów społecznych znajdujących również swoje odzwierciedlenia w programach rozwoju gospodarczego;
 - c) wprowadzenie jednolitych trzyletnich programów polityki społecznej obejmujących wszystkie dotychczasowe programy, w tym program współpracy z organizacjami obywatelskimi, z planem finansowym i wskaźnikami realizacyjnymi.
 - d) określenie zapisów dotyczących minimalnych wymogów w zakresie systemu konsultacji strategii i programów ze społecznością lokalną i organizacjami obywatelskimi oraz partnerami społeczno-gospodarczymi.
- 2) organizowanie metodycznego, i edukacyjnego wsparcia dla jednostek samorządu terytorialnego umożliwiającego wdrożenie zmian prawnych jako nieodzownego elementu lokalnych polityk rozwoju w obszarze polityki społecznej, wraz ze wsparciem animacyjnym w zakresie partycypacji społecznej, dialogu i uczestnictwa w debatach lokalnych.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
Źródła finansowania	▪ Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego (1)▪ Krajowy Program Operacyjny EFS 2014-2020 Cel 9, Priorytet 9.4. (2)							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego,							

Działanie VI.2. Reforma systemu pomocy społecznej

Dotychczasowy system społecznej funkcjonujący od 1990 roku, a na poziomie powiatu i województwa od 1999 roku wymaga daleko idących zmian umożliwiających znaczące zwiększenie efektywności i jakości pracy socjalnej i działań o charakterze instytucjonalnym, a także włączenia w szerszym niż dotychczas zakresie, działań o charakterze profilaktycznym. Dlatego też wspierane będą następujące zadania (kierunki interwencji publicznej):

- 1) przygotowane zostaną nowe regulacje prawne w ustawie o pomocy społecznej mające na celu:
 - a) dokonanie zmiany struktury organizacyjnej obecnego systemu, polegającej przede wszystkim poprzez oddzielenie zadań o charakterze „czysto” administracyjnym (wypłata świadczeń pieniężnych - zasiłków) od funkcji strictly pomocowych dla obywateli (wsparcia społecznego);
 - b) podział problematyki pomocy społecznej na dwa segmenty zagadnień różniących się instrumentarium, sposobem funkcjonowania oraz finansowania działalności instytucji wykonujących przypisane zadania, tj. obszar wsparcia i pomocy społecznej oraz obszar usług socjalnych;
 - c) **przekształcenie dotychczasowych ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie w Centra Pomocy i Usług Socjalnych w celu wyraźnego wskazania najważniejszego obszaru działań z jednoczesną zmianą katalogu zadań**
 - d) **zredefiniowane zostaną zadania dotychczasowych Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie w celu zintegrowania ich działań z jednostkami gminnymi;**
 - e) wzmocniona zostanie rola Regionalnych Ośrodków Polityki Społecznej na rzecz koordynacji działań w zakresie przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, jak również ekonomii społecznej w województwie, na rzecz gmin i powiatów;
 - f) zwiększony zostanie zakres badań dotyczący problemów społecznych w regionach, a także analiz z wykorzystaniem nowego narzędzia ocena zasobów pomocy społecznej z jednoczesnym ustawowym zapisem dotyczącym funkcjonowania Obserwatoriów Integracji Społecznej w strukturach Regionalnych Ośrodków Polityki Społecznej.
- 2) W ramach nowej regulacji oraz zmian w przepisach o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie określone zostaną partycypacyjne zasady relacji publicznych instytucji pomocy społecznej z podmiotami ekonomii społecznej (w tym organizacjami obywatelskimi) polegające na:
 - a) określeniu zasady pierwszeństwa stosowania zlecenia zadań publicznych w trybie przepisów ustawy o działalności pożytku publicznego, przy zastosowaniu wymogów jakościowych, o których mowa w Działaniu VI.5.
 - b) wprowadzeniu możliwości zlecenia wszystkich zadań z zakresu pomocy społecznej z wyjątkiem koordynacji, monitoringu, kontroli i nadzoru, wypłaty świadczeń, decyzji administracyjnych;
 - c) wprowadzeniu zasady rozliczania się podmiotów ekonomii społecznej (w tym organizacji obywatelskich) realizujących zadania publiczne na podstawie rezultatów;
 - d) wprowadzeniu statusu niepublicznych Agencji Pracy Socjalnej, działających w obszarze ekonomii społecznej (w tym organizacji obywatelskich), w ramach których mogłyby być realizowane usługi socjalne. Agencje mogłyby przejmować poszczególne zadania publicznych instytucji pomocy społecznej na zasadzie powierzania zadań publicznych.
- 3) w klasyfikacji budżetowej finansów publicznych wyodrębniona zostaną kategorie (rozdział budżetowy) praca socjalna oraz aktywna integracja, umożliwiające racjonalne definiowanie i ocenianie kosztów związanych z działaniami aktywizacyjnymi systemu pomocy społecznej oddzielając je od kosztów administracyjnych systemu.
- 4) działania promujące nowy wizerunek instytucji pomocy społecznej, ich zadań i kompetencji oraz promowania działań kooperacji i partycypacji podmiotów pomocy i integracji społecznej ze sfery ekonomii społecznej (w tym organizacji obywatelskich).

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4							
Źródła finansowania	Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego							

	(1, 2) Krajowy Program Operacyjny EFS 2014-2020 Cel 9, Priorytet 9.4. (3)
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego,

Działanie VI.3. Reforma świadczeń z pomocy społecznej

Elementem istotnym dla reform instytucjonalnych jak i wdrażania systemu aktywnej integracji jest zdefiniowanie systemu świadczeń pieniężnych, które muszą spełniać rolę z jednej strony osłonową w sytuacjach kryzysowych, z drugiej zaś strony mają wzmocniać postawy aktywizacji społecznej. Nowy system musi też zostać uproszczony, tak aby uzyskać maksymalną efektywność jego działań. Dlatego też wspierane będą następujące zadania (kierunki interwencji publicznej):

- 1) likwidacja pojęcia „kryterium dochodowe” i wprowadzenie pojęcia „minimalny dochód socjalny”, które oznaczać będzie kwotę gwarantującą zaspokojenie potrzeb egzystencjalnych rodziny. Minimalny dochód socjalny będzie wyliczany w zależności od liczebności rodziny, w ujęciu definicji pomocy społecznej oraz będzie on podstawą do:
 - a) rozpatrywania uprawnień rodziny do korzystania z katalogu świadczeń pieniężnych i niepieniężnych oraz usług socjalnych,
 - b) wyliczania wysokości świadczeń pieniężnych.
- 2) modyfikacja katalogu świadczeń pieniężnych i niepieniężnych pomocy społecznej – poprzez wprowadzenie uproszczonego katalogu świadczeń pieniężnych i niepieniężnych, których przyznawanie uzależnione będzie od wysokości posiadanego dochodu, na który składać się będzie:
 - a) zasiłek socjalny zastępujący zasiłek stały i okresowy, przyznawany w trybie administracyjnym jak świadczenie typowo socjalne o charakterze zabezpieczającym niedostatek dochodowy z przeprowadzeniem skróconej diagnozy
 - b) dodatek aktywizacyjny, do zasiłku socjalnego adresowany do osób aktywizowanych w ramach kontraktu socjalnego lub programu aktywności lokalnej, co wymagałoby pełnej diagnozy, określenia planu pomocy i jego realizacji. Dodatek mógłby zostać przyznany na dłuższy okres, o który wnioskowałby pracownik socjalny. Taka zmiana wydatnie odbiurokratyzuje czynności pracownika socjalnego i pozwoli wygospodarować czas na pracę socjalną.
 - c) dodatek dla osób starszych i niepełnosprawnych, dopłata do usług opiekuńczych dla osób starszych i niepełnosprawnych;
 - d) dodatek celowy na zaspokojenie różnych potrzeb, który powinien być szczególną formą wsparcia osób potrzebujących Wprowadzenie do ustawy możliwości udzielenie świadczenie w postaci dodatku do zakupu leków w procedurze administracyjnej (pracownik socjalny – pomoc w formie gromadzenia dokumentów, itd.).
 - e) bony socjalne, o charakterze bezgotówkowym rodzaj pomocy do zrealizowania na zakup określonych przedmiotów użytku osobistego, artykułów spożywczych, przyborów szkolnych itp. lub poniesienia opłat miesięcznych, związanych z utrzymaniem mieszkania.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
Źródła finansowania	▪ Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego (1, 2) ▪ Budżet jednostek samorządu terytorialnego (1, 2)							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego,							

Działanie VI.4. Poprawa dostępności do pomocy udzielanej przez publiczne służby zatrudnienia dla osób zainteresowanych poprawą swojej sytuacji na rynku pracy oraz dla pracodawców

Przewiduje się zmiany w sposobie realizacji podstawowej misji urzędów pracy jaką jest pomoc osobom w znalezieniu pracy i pracodawcom w znalezieniu pracowników, zwłaszcza osób

zagrożonych wykluczeniem społecznej mającym największe problemu na rynku pracy. W tym celu dokonane zostaną następujące zmiany prawne i organizacyjne:

- 1) w Centrach Aktywizacji Zawodowej, dalej „CAZ”, będących komórką organizacyjną powiatowych urzędów pracy, wprowadzone zostaną zmiany w sposobie organizacji świadczenia pomocy dla klientów, która sprzyjać będzie odbiurokratyzowaniu niektórych działań. Przewiduje się, że większość działań kierowanych do osób bezrobotnych w ramach odrębnych usług rynku pracy (pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe i organizacja szkoleń) realizowana będzie przez doradców klienta (indywidualnego).
- 2) Planowane jest wprowadzenie zlecenia usług aktywizacyjnych, finansowanego z Funduszu Pracy. Model ten jest aktualnie testowany poprzez projekt pilotażowy „Partnerstwo dla pracy”. Docelowo ma on stanowić część szerszych zmian legislacyjnych mających na celu przekazanie obsługi klientów, którym urząd pracy nie jest w stanie pomóc, podmiotom zewnętrznym, które mają doprowadzić do ich zatrudnienia.
- 3) Planowane jest stworzenie efektywnego systemu aktywizacji grup bezrobotnych określonych w art. 49 ustawy, a także wybranych grup spośród bezrobotnych, którzy w wyniku profilowania zostaną zaliczeni do profilu „oddaleni od rynku pracy”, bazującego na przekazaniu obsługi bezrobotnych podmiotom zewnętrznym, co pozwoli na zwiększenie dostępności do zindywidualizowanych usług niezbędnych w procesie aktywizacyjnym. Wprowadzenie od 2015 roku projektu - realizowany samodzielnie przez powiatowy urząd pracy lub we współpracy z ośrodkami pomocy społecznej, i organizacjami obywatelskimi, w zależności od możliwości finansowych gmin. W ramach programu bezrobotny otrzyma wieloaspektowe wsparcie mające na celu przezwyciężenie istniejących deficytów i pomoc w podjęciu zatrudnienia

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
Źródła finansowania	▪ Minister właściwy do spraw pracy ▪ Samorządy województw, samorządy powiatów							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw pracy							

Działanie VI.5. Jakość pracy socjalnej, usług socjalnych, instytucji rynku zatrudnienia (zatrudnienie, kształcenie, doskonalenie zawodowe, superwizja, standardy usług);

Praca socjalna jest procesem, którego celem jest wywołanie zmian, modyfikacja sposobu funkcjonowania osoby jej otoczenia, wzmacnianie potencjału osób, rodzin i środowisk do przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej, wsparcie w dążeniu do poprawy funkcjonowania. Działania muszą mieć charakter systemowy, oparty o ocenę sytuacji i określone cele do zrealizowania. Tym samym aby zwiększyć efektywność i jakość działań pracy socjalnej należy wyraźnie wyodrębnić i wzmocnić pracę socjalną w obszarze innych form świadczeń pomocy i integracji społecznej: Dlatego też podjęte zostaną działania mające na celu:

- 1) wdrożenie zmian organizacyjnych w zakresie funkcjonowania katalogu nowych narzędzi do realizacji pracy socjalnej, obejmujących:
 - a) kontrakty socjalne (indywidualne, rodzinne, społeczności lokalnej, sąsiedzkie);
 - b) modyfikacje dotychczasowego rodzinnego wywiadu środowiskowego z rozdzieleniem na diagnozę, plan pomocy uwarunkowany potrzebami (świadczenia, usługi i inne).
- 2) objęcie możliwościami superwizji psychologicznej i metodycznej, oraz wymiany doświadczeń wszystkich pracowników socjalnych, co wymaga:
 - a) wykształcenia odpowiedniej liczby przygotowanych superwizorów;
 - b) umożliwienie do 2020 roku każdemu pracownikowi socjalnemu prawa do stałej nieodpłatnej superwizji;

- c) inicjowanie i wspieranie funkcjonowania wśród pracowników socjalnych grup wsparcia jako grup samopomocowych i „refleksji nad działaniem”;
- 3) poprawa kompetencji pracownika socjalnego poprzez rozwój szkoleń zawodowych i podnoszenia kwalifikacji poprzez:
- utworzenie i wdrożenie systemu szkolenia i doskonalenia zawodowego pracowników socjalnych przy współudziale ROPS, PCPR i OPS na poziomie wojewódzkim,
 - wprowadzenie do systemu kształcenia pracowników socjalnych nowych specjalności zawodowych, umożliwiających prowadzenie na terenie gminy i powiatu działań w zakresie organizacji usług społecznych, animowania i organizowania społeczności lokalnych oraz inicjowania lokalnej polityki społecznej,
 - doskonalenie i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań organizacyjnych na poziomie samorządu województwa w zakresie szkolenia kadr pomocy społecznej poprzez. tworzenie wysokospecjalistycznych zespołów szkoleniowych w oparciu o działania ROPS,
- 4) wdrożenie zmian prawnych oraz dokonanie kolejnych mających na celu zwiększenie liczby pracowników socjalnych, poprzez:
- wdrożenie, aby od 1 stycznia 2015 w każdym ośrodku pomocy społecznej zatrudniał jednego pracownika socjalnego zatrudnionego w pełnym wymiarze czasu pracy na 2 000 mieszkańców lub proporcjonalnie do liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących, objętych pracą socjalną w stosunku jeden pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na nie więcej niż 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących,
 - zaś od 1 stycznia 2017 obowiązywałaby już wyłącznie zasada jednego pracownika na 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pomocą społeczną;
 - wdrożenie aby od 1 stycznia 2015 r. każda rodzina mająca problemy opiekuńczo-wychowawcze i korzystająca z pomocy społecznej miała możliwość skorzystania z pomocy asystenta rodziny o odpowiedniej jakości;
- 5) Przygotowanie i wdrożenie strategii public relations w zakresie działalności zawodu pracownika socjalnego oraz lokalnego systemu pomocy społeczne

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji zadań	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
Źródła finansowania	▪ Budżet ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego (1, 4) ▪ Krajowy Program Operacyjny EFS 2014-2020 Cel 9, Priorytet 9.4. (2, 3, 5) ▪ Budżet jednostek samorządu terytorialnego (3)							
Koordinacja	Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego Jednostki samorządu terytorialnego							

Rozdział IV

Monitorowanie Programu

W celu oceny postępów na drodze realizacji celów Krajowego Programu oraz jego aktualizacji na tej podstawie uruchomiony zostanie jego monitoring i ewaluacja bieżąca, śródkresowa oraz po jego zakończeniu.

System monitorowania ubóstwa i wykluczenia społecznego opiera się na następujących założeniach:

- standaryzacji danych i narzędzi;
- publicznej prezentacji danych;
- uzupełnianiu i wykorzystywaniu dostępnych danych;
- agregowalności, dezagregacji, porównywalności danych stronna każdym poziomie

Do zbierania i analizowania danych związanych z ubóstwem i wykluczeniem społecznym wykorzystane zostanie narzędzie jakim jest „Ocena zasobów pomocy społecznej”, gromadzone przez narzędzie informatyczne w postaci bazodanowej Statystycznej Aplikacji Centralnej (SAC).

W regionach będą za nią odpowiedzialne Obserwatoria Integracji Społecznej przy Regionalnych Ośrodkach Polityki Społecznej, a na poziomie całego kraju Krajowa Platforma Badawcza. Będzie to konsorcjum złożone z przedstawicieli administracji rządowej, partnerów społecznych i organizacji obywatelskich oraz ekspertów (badacze ubóstwa, praktycy pomocy, osoby doświadczające problemów). Zapleczem dla Krajowej Platformy będzie Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej wspierające ją analizami i ekspertyzami.

Działalność Krajowej Platformy będzie polegała na zbieraniu informacji z regionów, zamawianiu ekspertyz i raportów monitoringowych i ewaluacyjnych oraz formułowaniu na ich podstawie zaleceń dotyczących aktualizacji Krajowego Programu, zmian w sposobie jego realizacji itp. Krajowa Platforma będzie dysponowała odpowiednim budżetem, a jej sekretariat będzie odpowiadał za organizację prac.

Corocznie będzie powstawał raport o postępie realizacji programu. Na poziomie krajowym prowadzone jest również również repozytorium przykładowych narzędzi, które mogą być pomocne regionom w prowadzeniu dodatkowych badań i analiz a także szkolenia i doradztwo dla regionów w zakresie monitoringu i ewaluacji ubóstwa i wykluczenia społecznego (zadania te mogą być powierzone lub zlecone innym podmiotom).

Rozdział V

Podstawowe założenia systemu realizacji

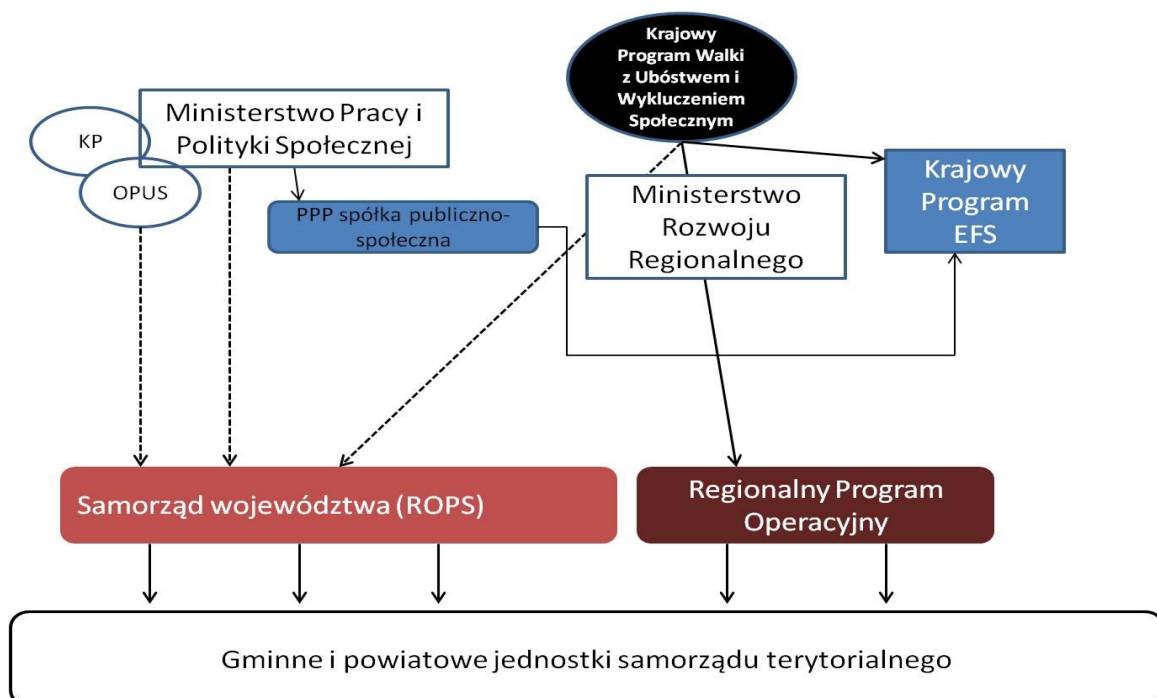
Realizacja Krajowego Programu Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym 2020 wymaga szeregu działań o wymiarze prawnym, organizacyjnym, finansowym i edukacyjnym, realizowanych przez wielu partnerów w ramach administracji publicznej oraz partnerstwa publiczno-społecznego. Istotnym elementem będzie skorelowanie działań o charakterze krajowym z działaniami realizowanymi w regionach.

Na poziomie krajowym realizowanych będzie szereg działań o charakterze legislacyjnym, przygotowujących otoczenie prawne, działań organizacyjnych w zakresie koordynowania publicznych polityk administracji rządowej. Te elementy będą wspierane ze środków budżetowych. Zarządzanie programem będzie realizowane poprzez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Ważnym elementem procesu zarządzania będą Krajowa Platforma Badawcza mająca charakter publiczno-społeczny realizująca działania analityczne i wspierająca prace eksperckie na rzecz MPiPS oraz Ogólnopolska Platforma Usług Społecznych jako partnerstwa publiczno-społecznego działająca na rzecz standaryzacji usług społecznych współpracy publiczno-społecznej w ramach realizacji usług oraz działalność edukacyjno-doradczą w zakresie wdrażania standardów usług społecznych.

Na poziomie krajowym odbywać się będzie przede wszystkim koordynacja działań, analiza przebiegu i ewaluacja. Przygotowywane będą również rozwiązania legislacyjne, wsparcie w zakresie tworzenia standardów usług społecznych użyteczności publicznej, jak również wsparcie doradczo szkoleniowe dla regionów. Na poziomie krajowym realizowane będą również działania o charakterze innowacyjnym w zakresie innowacji społecznych w aktywnej integracji i usługach społecznych użyteczności publicznej. Operacyjnie działania krajowe będą realizowane przez spółkę not for profit powołaną na podstawie przepisów o partnerstwie publiczno-prywatnym, której udziałowcami będą MRR i MPiPS oraz organizacje pozarządowe będące przedsiębiorcami.

Zarządzanie wdrażaniem Programu na poziomie regionalnym realizowane będzie przez regionalny ośrodek polityki społecznej, przy współpracy z regionalnymi interesariuszami (w tym organizacjami obywatelskimi).

Na poziomie regionalnym najistotniejsze będą zadania w zakresie wdrażania projektów aktywnej integracji (projektów systemu pomocy społecznej i podmiotów ekonomii społecznej) na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, oraz wdrażania systemu usług społecznych użyteczności publicznej.

Rozdział VI

Plan finansowy

Finansowanie Programu realizowane jest zarówno ze środków budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, oraz środków UE. *Plan finansowy zostanie skonstruowany po przedstawieniu obliczeń przedstawionych szczegółowo przez właściwe resorty.* Poniżej przedstawiono szacunkowe kwoty dotyczące MPIPS.

Priorytet I.

Działanie I.1. W ramach programu dożywiania ze środków budżetu państwa 4,2 mld (600 mln rocznie), 1,4 mld ze środków samorządów gminnych (200 mln rocznie), oraz środków UE w wysokości około 1,5 mld zł.

Priorytet	Działanie	Rok	Ogółem (5+11)	środki krajowe (w tys.zł.)						Środki zagraniczne w tys. zł.	
				Ogółem (6+10)	środki publiczne			środki prywatne	Środki unijne		
					Ogółem (7+8+10)	budżet państwa	budżet jst			fundusze celowe	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Priorytet 1	Działanie 1.1.	2014	8000			6000	2000				
		2015	10500			6000	2000				2500
		2016	10500			6000	2000				2500
		2017	10500			6000	2000				2500
		2018	10500			6000	2000				2500
		2019	10500			6000	2000				2500
		2020	10500			6000	2000				2500

Działanie I.2. Przewiduje się wydatki na kwotę 1,4 mld. w tym ok. 700 mln w ramach programu „Maluch”(100 mln rocznie) i 700 mln ze środków EFS w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych Cel 9, Priorytet 9.7.

Priorytet II

Koszty obliczy minister właściwy do spraw oświaty i wychowania

Priorytet III finansowany będzie ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, środków jednostek samorządu terytorialnego i budżetu państwa.

Przewiduje się kwotę 63 mln. zł. na działania o charakterze systemowym związane z doradztwem na rzecz regionów, zarządzaniem programem, wdrażaniem standardów, innowacjami społecznymi finansowane w ramach Krajowego Programu Operacyjnego „Wiedza Edukacja Rozwój”, oraz kwotę ok. 25 milionów z budżetu ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego w związku z realizacją programu resortowego „Aktywne formy integracji”;

Działania adresowane do osób, rodzin i środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym realizowane będą w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych;

▪ Przewiduje się kwotę 1.565 mln zł. w Celu 9 Priorytecie 9.4. które będą przeznaczone na finansowanie ścieżek reintegracyjnych dla osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, oraz projekty lokalne dla środowisk i społeczności zagrożonych wykluczeniem społecznym; oraz wkład własny samorządów terytorialnych 292 mln zł.

▪ Przewiduje się kwotę 420 mln zł. ze środków EFS w ramach Celu 9 Priorytecie 9.7. które będą przeznaczone na rozwój usług społecznych użyteczności publicznej realizowanych w ramach kontraktów lokalnych, oraz 60 mln wkładu własnego jednostek samorządu terytorialnego, oraz ok. 12 mln ze środków EFS w ramach Celu 9 Priorytecie 9.7. przeznaczonych na rozwiązania systemowe w tym tworzenie nowych standardów wdrażanie dotychczas opracowanych, oraz 10 mln na projekty innowacyjne w zakresie usług użyteczności publicznej.

Działanie III.4. stanowić będzie kwotę ok. 600 mln zł rocznie z algorytmu dla powiatów na rehabilitację zawodową i społeczną, co razem będzie stanowiło kwotę 4,2 mld zł.

Priorytet IV

Koszty obliczy minister właściwy do spraw mieszkalnictwa

Priorytet V

Działania przewidziane w priorytecie odnoszą się do wydatków ministra właściwego do spraw zdrowia, budżetu państwa w zakresie wprowadzenia nowej regulacji o pomocy osobom niesamodzielnym oraz Resortowy Program Aktywizacji Osób Starszych 70 mln (10 mln zł. rocznie) MPiPS.

Priorytet VI

Działania przewidziane w Priorytecie absorbują 2,9 mld zł ze środków budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego, oraz ok. 30 mln ze środków EFS w ramach Krajowego Programu Operacyjnego.